

BIBLIOTECA DE OBRAS COMPLETAS
DE
VALENTÍN L. CARVAJAL

ESPIÑAS, FOLLAS E FRORES

VERSOS GALLEGOS

Sexta edición

ORENSE
Imprenta de EL ECO
1909

ACADEMIA
GALA

69

86 13569

BIBLIOTECA DE OBRAS COMPLETAS
DE
VALENTÍN L. CARVAJAL

ESPIÑAS, FOLLAS E FRORES

VERSOS GALLEGOS

ORENSE
Imprenta de EL ECO
1909

R. 12887

ipr

Valentín Lamas Carvajal

† 4 SEPTIEMBRE DE 1906

RAMIÑO PRIMEIRO

ORIGINAL OF THE

INTRODUCCIÓN

Vouvos falar n-o prácido linguaxe
d' as afeucíós doceisimas e tenras,
n-ese linguaxe brando e melosiño
cal son os fillos d' esta nobre terra;
n-ese linguaxe, singular concerto
de sospiros, d' arrollos e de queixas,
dolce cal esa vaga melodía
qu' os agros teñen cand' o sol esperta,
e cando pol-o vrau n-as craras noites
bican as bris as follas d' alboreda;
n-ese linguaxe, múseca d' o ceo,
eiquí vibrada por mortales linguas,
eco d' o corazón que penas xeme,
espresión d' unha palma d' amor chea.

Eu vin a luz, d' o relebrado Miño
n-as froridas e máxicas ribeiras;
d' ese río prateado e maxestoso
que nace e morre n-a rexión gallega;
d' ese río, o mellor d' a miña patria,
quero, pois, eu seguir a sorte mesma,
quero ser cal as frores que no Outono
morren ond' o follato en que naceran.
Coitado trovador d' estas montañas,
entramentres non hache a morte n-elas,
eu cantarei as grorias e costumes
d' os nobres fillos d' esta santa terra,
niño d' amor mimado pol-as fadas,
feitizado xardin d' a natureza,

Vinde, pois, meus gallegos, os que tendes
almas d' amor e d' entusiasmo cheas,
os que sintides inframar o peito
c' os recordos de grorias e grandezas,
vinde tamén as que d' amor morredes,
dolces, sensibres e garridas nenas,
eu cantarei tamén vosos amores:
anque probe e sin luz, Dios m' alumea.

N-O CIMETERIO D' OURENSE

*Un recordo ó inxenioso
e inspirado poeta gallego
D. Xosé García Mosquera.*

É unha tarde, tarde serea,
de luz, praceres y-encantos chea;
o sol aluma veiga e pinar;
solo eu chamado por un misterio,
veira unha cova d' o cemiterio
esconsolado veño á chorar.

¡Ourense, Ourense... cántos doores
entre garridos ramos de frores,
ay... pr' os teus fillos gardados tés!
¡É cántas vágoas de pena ardente
leva o río Niño n-a sua corrente
d' auga que leda bica os teus pés!

Cantor que dormes eiquí esquecido,
espritu d' ánxel, xenio nacido
n-o chau gallego, n-este xardín;
¡qué coitadiña foi a tua sorte...
nin n-a tua vida, nin n-a tua morte,
unha coroa colliche d' il.

Nobre poeta, com' outros tantos
que foron grandes pól-os seus cantos
cheos de gloria, d' inspiración,
vivo alcanzache solo doores;
morto, unha probe cova sin frores,
orfa de vágoas e d' oraciós.

Probe Galicia, nai sin ventura,
as tuas grandezas, a noi' escura
d' o negro olvido, sumindo vai.

Si é que preguntan naciós estranas
que fas d' os fillos d' as tuas entranas,
¿qué vas decirlles, coitada nai?

Pensa que mortos, sin menumentos
tel-os teus héroes p-os teus talentos,
xenios que foron moito pra ti;
ansí perdendo vas d' a tua historia
nomes ilustres, follas de groria,
grandiosos feitos, fazañas mil.

Cando as gallegas xentes que veñan
en moita estima p-en honra teñan
as santas cinsas d' este cantor,
si é que ch' as piden, nai descoidada,
¿poderás darllas? ¿Onde gardada
tés esa xoya de gran valor?

N-esta d' a morte mansión severa,
ninguén alcontra rastro xiquera
que pra buscala sirva de luz;
naide o recorda... ¡jeo bendito!
Naide hoxe garda seu nome escrito...
¡nin unha lousa, nin unha cruz!

.....
Cinsas sagradas pra min queridas
que pol-os ventos espaxeidas
vades sin rumbo, d' eiquí pr' alí,
¡ay! pra esta cova volve de logo,
eu vol-o pido, eu vol-o rogo,
pois necésarias sodes eiquí.

Mañá de fixo, cando a xusticia
seu trono asente n-esta Galicia
que agora viste mouro sayal,
teredes cinsas, mellor memoria...
GARCÍA MOSQUERA foi unha groria,
p-o seu recordo será inmortal.

Agosto, 1874.

QUEIXAS

Estou soliño n-o mundo,
naide me vén consolar,
que son as vágoas d' os probes
pingas de chuvia n-o mar.
Eu vivo infeliz n-aldea,
coitadiño n-a cibdá,
morro n-os soutos de coitas,
n-os montes de soedás;
eu vou cal sombra d' un morto
correndo d' eiquí pr' alá,
sin amores, sin amigos,
sin luz, sin nome, sin lar.
¡Ay, quén n-a rexión d' o espíritu
poidera vivir en paz!...
¡Ay, quén tivera alas, alas...
moitas alas pra voarl!...

Sai o sol e sai a lua
o firmamento alumear;
cóbrese o ceo d' estrelas,
o mar vólvese un cristal,
móstranse as frores con peiras
orballadas n-a mañán;
todo esperta, todo vibra,
todo é vida e craridá;
solo eu, coitado, non vexo
tanta groria e maxestá,

n-este deserto d' o mundo
grande como a inmensidá.
¡Ay, quén n-a rexión d' o espriu
poidera vivir en paz!...
¡Ay, quén tivera alas, alas...
moitas alas pra voar!...

Alá van as miñas ansias,
meu pensamento alá vai,
ond' os probiños gallegos
de fatiga morrerán;
deixan n-este chau frorido
a sua noiva, a sua nai,
qu' os arrulou cando nenos
con tola felicidade;
deixan a terra que garda
as cinsas d' os mortos país.
¿E pra qué? Pra comer lonxe,
mollado en vágoas o pan.

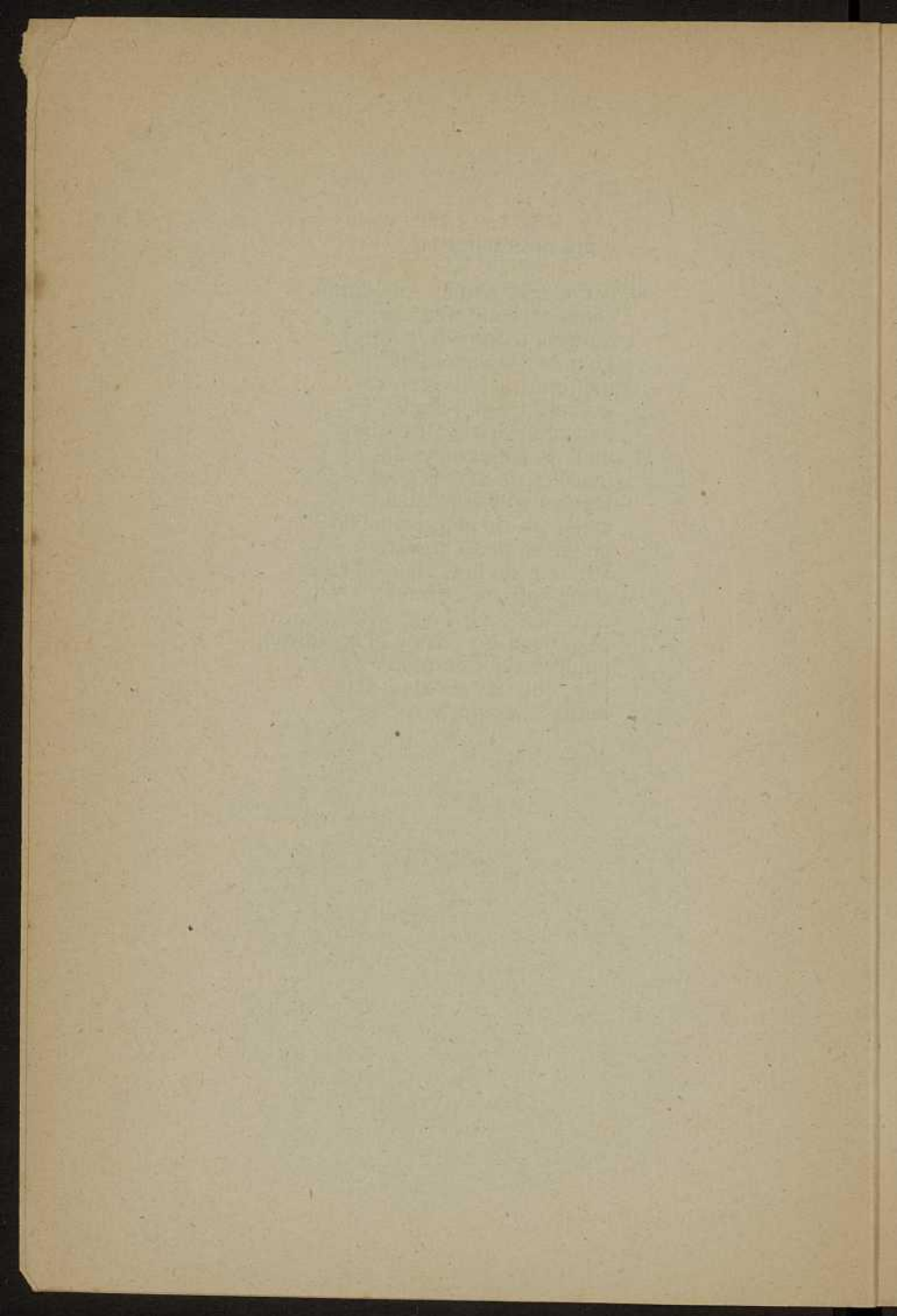
Meus gallegos, meus paisanos,
non volvades á emigrar;
meus paisanos, meus gallegos,
volve axiña pr' acá;
é mellor fame n-aldea
que fartura n-ese lar;
pensade ben que Galicia
deserta quedando vai;
pensade ben qu' os craveles
viven solo n-o rosai,
as ovelliñas n-o monte,
as sardiñas n-o mar,
os peixes n-o craro río,
as ledas frores n-o val;
os gallegos en Galicia,
lonxe morren de pesar;
pensade que poucos veñen
pol-os moitos que se van.

¡Ay, Bôs Aires unha cova
é pra nosa mocedá!

Quixera que m' escoitaran,
estou canso d' agardar;
quixera traspol-os montes
voando n-a inmensidá,
quixera traspol-os ríos,
quixera traspol-a mar,
e chegar hastra Bôs Aires,
ond' os gallegos están,
falarlles de moitas cousas,
facelos volver pr' acá;
mais, ¡ay de min, coitadiño,
que nada podo lograr!
Probe e sin luz, ¿que' ei facer
sinon sufrir e chorar?...

.....
¡Ay, quén n-a rexión d' o espriu
poidera vivir en paz!
¡Ay, quén tivera alas, alas...
moitas alas pra voar!

DESCONSOLO DE NAI

Eu ben o vin, e' o seu morral ó lombo,
car' á Cudeiro ben o vin marchar...
Leváronmo pr' a guerra... ¡Ay, probe fillo...
¡Ay, probe fillo!! ¡¡Coitadiña nai!!

Eu xa non teño quen console agora
as penas que m' acoran; sin él son
sér que morré de coitas e saudades,
alma sin sonos e xardín sin fror.

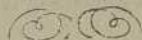
Inda hoxe o recordeo, e inda teño
gardadas n-o meu triste corazón
as vágoas d' os seus ollos, as palabras
que me dixo o meu ben cando se foi.

«¡Miña nai, miña nai, cale, non chore!»
dixo o probe, morrendo de pesar;
díume unha aperta logo, e despídiuse,
foise dempois, e non-o vin xa mais.

O meu tesouro, a miña xoya, o fillo
que con tantos traballos eu criéi,
¿onde s' atopará? ¿Morreu ou vive?
¿Eu morrereime sin volvelo á ver?

.....
Anduriñas voadoras que traspondes
os espazos, si o vedes, por piedá
faládelle de min, qu' o quero moito,
que veña axiña, axiña pr' o lugar!...

.....
¡Ay, e ninguén responde! Todo cala...
saudades... door... loito e sufrir!
Sinon alento xa sin o meu fillo,
¿onde estás, morte, que non vés por min?

O FIADEIRO

I

Cando vai anoitecendo
p-as campanas d' a parroquia
o toque d' as oraciós
dooridamente dobran;
cando os eidos p-o traballo
deixa a xente labradora,
namentras que pol-os mortos
as almas cristianas rogan,
camiño d' o fiadeiro
van os mociños e mozas
mais satisfeitos e fonchos
que pr' a festa d' a patrona,
os us brincando e' os outros,
cantando entre dentes copras.

II

Alí n-a casa d' o crego,
á luz d' un candil que colga
d' unha baraza de liño,
vense as rapaciñas todas
sentadas en longos bancos

y-en duas ringuileiras postas,
contando contos de bruxas,
turra que turra d' roca.
¡Ay qué cariñas tan brancas,
qué xoviales, qué xeitosas!
¡Cánto fogo n-as miradas!
N-os labios, ¡qué risas tolas!

III

Alí tedes á Marica,
rapaza traballadora,
que fiou solo nantronte
dazasete mazarocas.
Unhas nove eran de liño,
as outras oito d' estopa;
pro tan feitucas, tan lisas,
tan acabadas deixounas,
que si liaran n-os ceos
xurara que os anxos foran.
Alí tedes a Carmela,
que deprende de memoria
os cristos, ó calendario
e moitos libros n-a escola;
ela divos as palabras
como o erego d' a parroquia,
eses latís que se dicen
ô tempo d' alzar a hostia;
ela léevos de corrido,
facendo puntos e comas;
e si teñen en Bós Aires
os seus cortexos as mozas
ela escribelles as cartas,
e de modo e xeito ponas
que adiviña os pensamentos
e canto sinten as noivas.
En fin, evos a Carmela
pr' o lugar unha doutora.

IV

«Calade... ei vén a trullada
d' os mozos de Santa Comba.
Condergados... ¡cómo berran
e cantas cántigas botan!
Calade... que tran pandeiro,
e tran ferreñas e conchas...
Runfla temos... ¡arde o eixe!
Y-así din y-así reloucan,
os mozos pol-o camiño,
e n-o fiadeiro as mozas.

V

«Xa chegan... ¡chists!... caladiñas,
que xa están chamando a porta».
Pol-a cerradura un mozo
ó tempo que axexa, escoita,
c' o sombreiro car' atrás,
cal si á beber auga fora.
Loitan outros por guichare,
y-entre rempuxós e loitas
arrebulladol-os mozos
fan abrir de par a porta.
Entón ármase o barullo,
entón empezan as gordas,
trema o candil n-a baraza,
arreconchéganse as mozas,
y-os condergados d' os homes
quérenlle queimar a estopa.
—¡Non pode ser!—berran unhas
escondendo ó tempo as rocas.
—Non seades barafullas,
qu' o liño cartiños costa.—
Mais, ¿quén a ley alí pon,
si ningún dito se escoita?
Vense queimar as manelas,

os fusos pol-o chau rodan,
e cal si fosen o demo,
trafulcan o qu' eles tocan.

VI

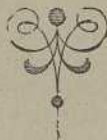
Comenza á tocal-o chifro,
logo a pandeireta sona,
¡cata que demo!, calados
quedan cando tal escoitan.
—Peneira ben o pandeiro,
dicelle Xoan à Calrota.
—¡Viva o fiadeiro, e vivan
os mozos de Santa Comba!—
Y-o pandeiro e pandeireta,
y-o chifro, y-as castañolas,
que dempoís tañe o que baila,
e facendó dúo as conchas,
compoñen a leda orquesta
d' aquela trullada louca.

VII

Cando cansan as rapazas
e rapaces de dar voltas,
y-as preguiceiras d' as vellas
dan coteñadas ou roncan,
séntanse logo n-os bancos
e dempoís historias contan.
Hay quen dí con xuramento
que viu pol-a corredoira
d' o muíño, unh' alma en pena
en duas sábas envolta.
Esto que conta Xuliana
faí tremar de medo á todas.
Fala logo a tia Xertrudes
(por nomeada *Cazola*),
e di que viu a *Compañía*

sair de noite, à deshora,
e que n-o medio d' o adro
afondaran unha focha,
e que por ela fuxiron
as unhas dempois d' as outras.
Así vai correndo o tempo,
hastra que por fin escoitan
o ronco cantar d' o galo,
fixo relóx d' a parroquia
de noite, pois pol-o día
sírvelles o sol de norma.
Oubindo tal, o fiadeiro
van deixando, que son horas,
e salen d' alí xuntiños
cada mozo coa sua moza.
Unhos van de parrafeo,
os outros cantando copras,
chegan à sua casa, e danse
as boas noites à porta.

Pouco dempois, os aldeanos
entr' as brancas sábas folgan,
e sosega o pobo enteiro
agardando a luz d' aurora.

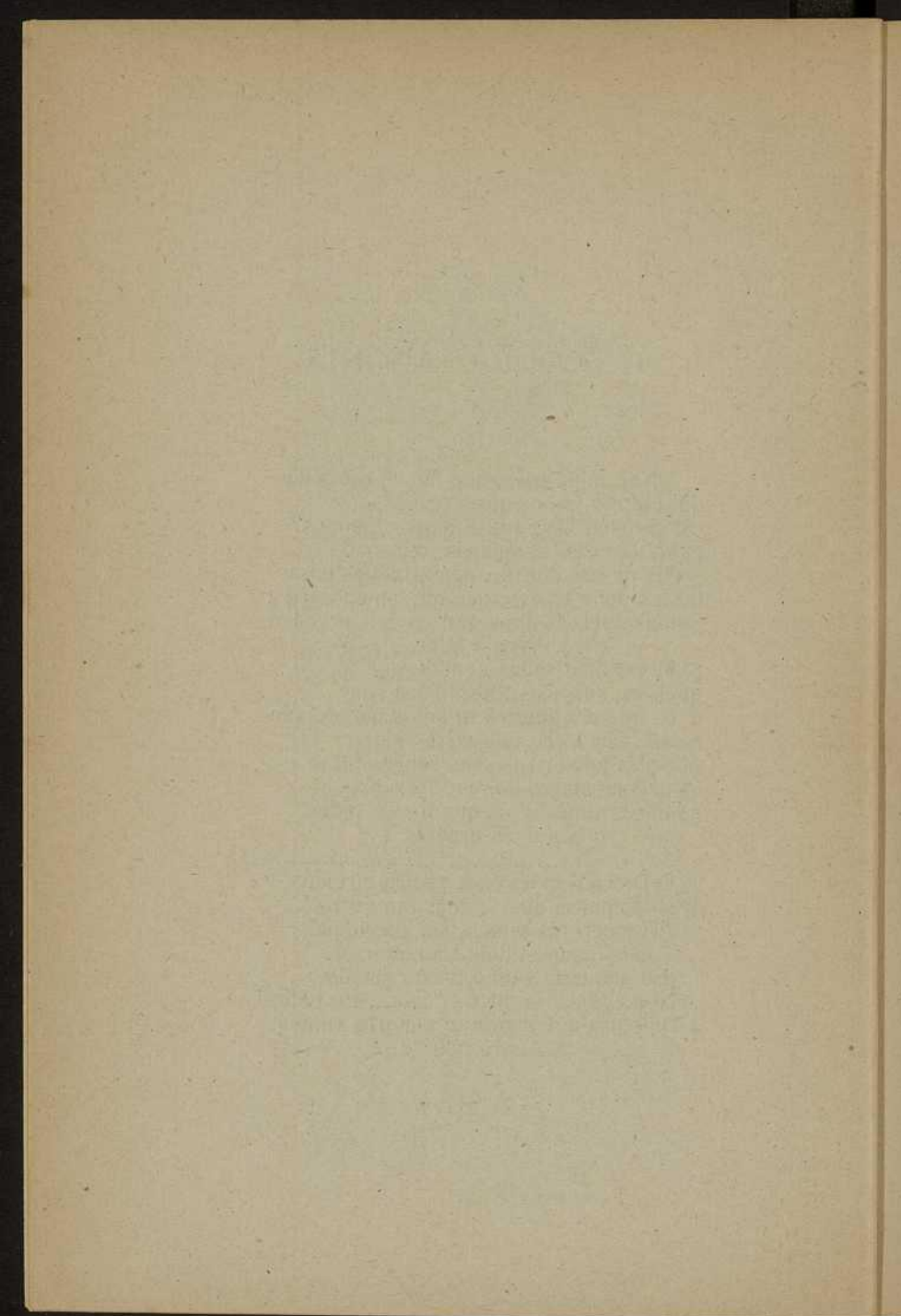
O TOQUE D' AGONÍA

—Nai, miña nai, ¿qué din as bateladas
qu' escoito pol-os aires resoar,
cal si fosen xemidos d' outros mundos?
¿Qué din esas campanas, miña nai?
—Din moitas cousas, neno, moitas cosas
tristes, muy tristes, que me fan chorar...
Son as queixas d' os mortos cando veñen
c' os vivos á falar.

¡Ay! esas bateladas xemidoras,
queixás, sopiros, despididas son
d' os que chorando van polos que deixan
n-este mundo de vágoas e delor;
por elas falan c' os seus probes fillos
as nais amantes; n-esas vibraciós
as libres almas d' os que foron, piden
o ben d' as oraciós...

.....
—Tocan á morto n-a veciña eirexa.
¡As campanas que vágoas fan verter!...
—¿Tí morrerás tamén, nai queridiña?
—Todos temos, filliño, que morrer.
—¡Eu quedarei soliño n-este mundo!
—Non... dam' un bico... cala... Eu pidirei
á Dios pra que nos leve a morte xuntos,
cal agora nos ve.

A MIÑA ALDEA

Preto d' os Castros de Trelle,
n-unha frorida ribeira
onde moita clas de plantas
e d' alboriños vexetan,
érguense as humildes chouzas
de San Pedro de Moreiras;
probe aldeña onde teño
as miñas grorías d' a terra,
o niño d' os meus amores,
os recordos que m' alentán;
n-ela vin a luz d' o día
e pol-a noite as estrelas;
alí pensando n-o ceo
vertín as vágoas primeiras;
alí miña nai amante
arruloume satisfeita
ô son vagoroso e dulce
d' as cantiguiñas gallegas;
alí, n-o seu camposanto,
onde debaixo d' as herbas
dormen o sono d' a morte
as miñas amadas prendas,
¡cántas veces eu rezaba
pensando choroso n-elas!
Alí non hay frór nin monte
que n-os meus sonos non vexa
nin souto que non conoza,
nin camiño que non sepia;

inda escoito o son doorido
d' as catro campás d' a eirexa,
cal si falando viñesen
á contarme tristes queixas.
¡Ay, probe aldea... aldeña
de San Pedro de Moreiras,
cántos sospiros me costas
e cántos ayes me levas!...

.....
Así dicía un coitado
galleguiño, aló n-América,
cando morto de soedades
pensaba n-a sua aldea.
¡Ay! os probiños gallegos
moito queren á sua terra...
e van morrer sin consolo
sempre lonxe... lonxe d' ela!!

O NACEMENTO
D' O PADRE FEIXÓO

Aló n-a aldea de Casdemiro,
vese unha casa, dulce retiro
d' unha familia nobre e leyal;
as ledas auras, p-o vento louco,
o río Miño pouquiño á pouco
seus negros muros bicando van.

Grandes recordos de gloria encerra
aquela casa d' a nosa terra
que bica o Miño murmulador;
alí, os ollos abriu n-o mundo
o escrarecido xenio fecundo,
o renembrado PADRE FEIXÓO.

Foi unha tarde qu' o sol morría...
Aló n-os souts leve armunia
iban facendo murmuxos mil;
daban perfumes as brancas frores,
os paxariños cantos d' amores,
o río, as auras, ecos sin fin.

Non sei que vago concerto estrano,
xamais oubido por sêr humano,
iba collendo forzas e voz,
n-o feitizado feliz retiro,
n-a probe aldea de Casdemiro,
cando á esta terra viña FEIXÓO.

Unha garrida nai virtuosa,
filla obedente, leyal esposa,
tiña n-o colo con tenro amor

o piquiniño tan feiticeiro,
cal é a lua pol-o Xaneiro,
como n-o estío refulxe o sol.

A nai, o neno con fe arrulaba,
o pai, de gozo vágoas choraba,
o piquiniño chorou tamén;
e n-aquel día veu pra Galicia
unha esperanza p-unha dilicia,
un sol, un xenio de gran valer.

Cantando mentras seu nacemento
iban lixeiros n-as às d' o vento,
coros celestes, brancas visióis;
música branda, leda armunia,
que así falaba cando nacía
aquele lostrego d' a luz de Dios:

«Desperta, Galicia, desperta, non chores;
»naceuche hoxe un fillo que un xenio será;
»ondinas d' o Miño, con cantos e frores
»a cuna d' o neno feliz, arrular.

»Os xenios que foron de grande memoria
»xa veñen, xa chegan velando por il;
»virtú e nobreza, talentos e gloria,
»xa teñen, gardados pra dar á sua historia
»as *fadas* que dormen n-as grutas d' o Sil.

»Filósofos, sabios, baixade a cabeza;
»estrelas, deixade brilar ese sol,
»que fogo divino lle deu pra grandeza
»Aquél que protentos de luz e beleza
»n-o ceo e n-a terra d' a *nada* criou.

»Galicia, desperta; Galicia, non chores;
»xa téis quen desterre teus vellos erros,
»xa téis novas glorias e novos brasós;
»Galicia, recorda con cantos e frores
»o nome d' o xenio, refrexo de Dios.»

O CRUCEIRO DE PEDRA

Triste, afrixida e chorosa
ô pé d' o cruceiro, Rosa
morriase de door;
a probiña sospiraba,
e choraba
a morte d' o seu amor.

Xoven ainda, muy nena,
xamais conoceu a pena,
triste herenza d' o vivir;
non coidara a coitadiña
qu' inda tiña
que chorar e que sufrir.

Recordos que non-a deixan
seus pensamentos aqueixan,
pensando con inquietud
que mais feliz tiña visto
aquele Cristo
que fai cravado n-a cruz.

¡Ay, cántas veces a lua
alumou a sorte sua
diante d' o cruceiro aquí!
¡Cántas veces seu refrexo
n-os brazos d' o seu cortexo
a vira sourrindo ali!

¡E cántas diant' o cruceiro
as tocatas d' o gaiteiro
moveran seu corazón,
cando o verau comenzaba
e chegaba
a festa de San Antón!

¡Cántas veces o *alalá*,
cantar qu' o gallego exhala
d' o fondo d' o corazón,
adormeceu seus amores
co-eses máxicos rumores
que teñen nosas canciós!

Hox' alcóntrase solíña,
¡mal pocado, coitadiña!
non fai sinon sospirar.
¡Ay! a xoven namorada,
esconsolada,
¿qué ha facer sinon chorar?

Santo cruceiro de pedra,
cuberto de musgo e d' edra
qu' o seu desconsolo ves,
dalle ti un consolo agora
xa que chora
morta d' amor ôs teus pés.

Mira como xa te chama,
mira como xa recrama
o teu favor cando di:
«¡Dios d' o ceo, Dios d' o ceo,
o corazón d' o meu seo
quixera arrincar eiquí.

»Mira que vivir non podo
sin seu amor, que foi todo
canto n-a terra adorei,

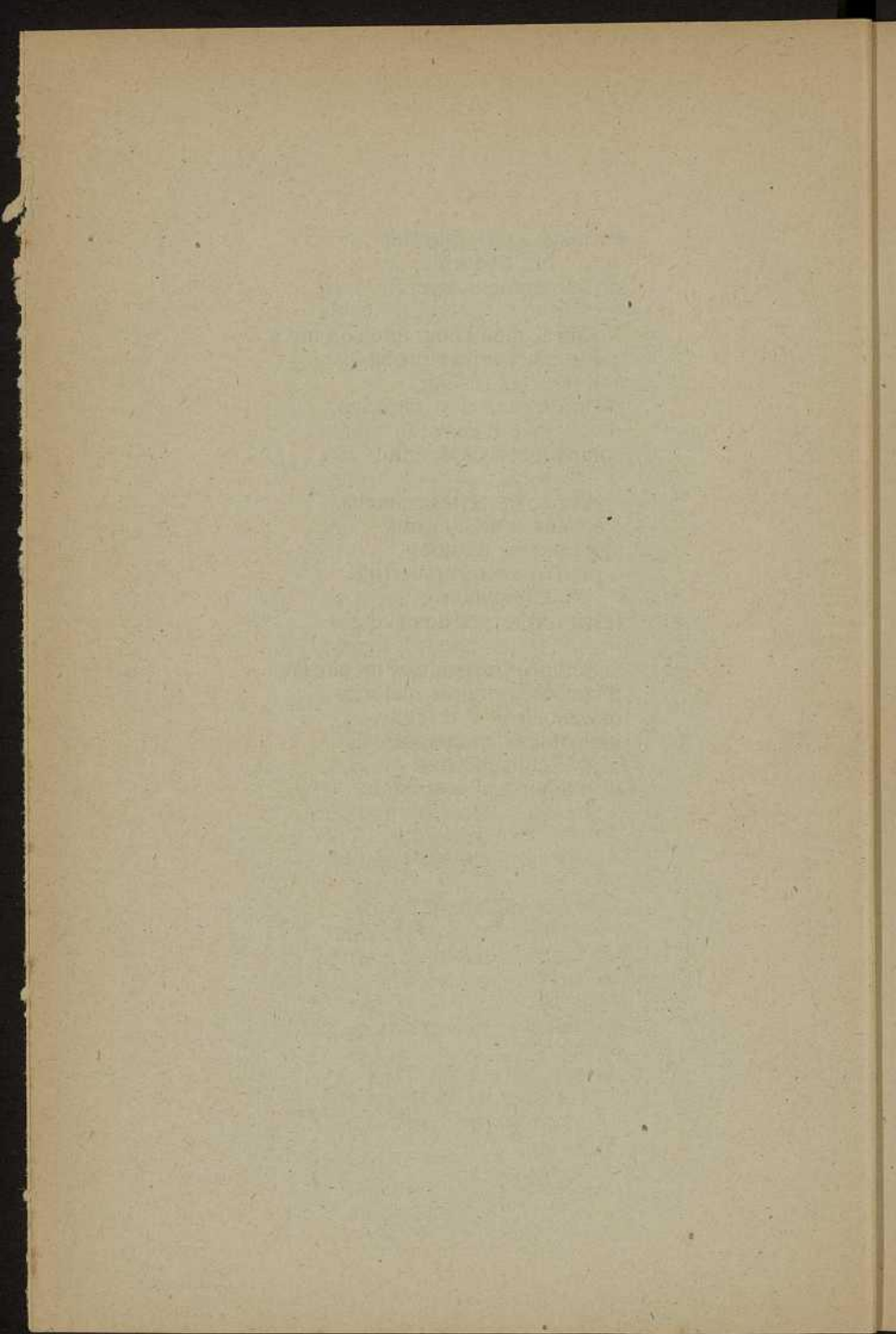
foi miña groria querida,
luz d' a vida,
sin seu amor morrerei.

»Mira, meu Dios, que son nova
e que tan terribre proba
non poderei resistir.
¡Santo Cristo d' o cruceiro,
meu luceiro,
compadeceivos de min!»

Asina, triste, escramaba
a' Rosiña, que choraba
morréndose de door
ô pé d' o santo cruceiro,
compañeiro,
testigo d' o seu amor.

Sempre gardan cen memorias
d' amantes, tenras historias
os cruceiros d' o lugar,
n-as aldeas compañeiros,
conselleiros
d' o amor e d' a soedad.

RECORDO E QUEIXA

*O distinguido e coitado
escritor amante de Galicia
D. Fernando F. Fulgosio.*

Namorado leyal d' a miña patria,
nobre escritor, escrarecido xenio,
cumpriuse o teu afán... a negra morte
abriúche a cova n-este chau gallego.
N-esta terra infeliz onde non choran
nin honran a memoria d' os inxenios,
perderase o teu nome... cal se perden
as cinsas d' os que morren n-os desertos.
Hoxe non téis un alma qu' afrixida
veña poñer n-o triste cemeterio
unha garrida fror que te recorde,
unha crôa que premie os teus desvelos,
unha vágoa que molle o teu sepulcro,
nin sospiros que creben teu silencio.
Sumido n-as entranas d' esa cova,
contas a longa inmensidá d' os tempos,
agardando qu' a trompa d' a nembranza
o teu nome pubrique en ás d' o vento...

.....
¡Quén che dixera, dí, quén che dixera
que solo olvido atoparías, en premio
d' aqueles cantos brandos e queixosos
que mais nembranzas á Galicia deron!
¡Quén che dixera qu' este chau frorido,
á quen tiveches un cariño tenro,
solo tería pra ofrecerche en pago
a cova d' un escuro cemeterio!
.....

¡Ay! naméntas que eiquí esquecido,
naméntas que non tés un menumento,
xenio sin crôa, durme, non despertes
d' ese sono de somas e misterios...
Durme, non volvas á este mundo os ollos,
que sempre foi ingrato c' os talentos...
¡Amante coitadiño de Galicia,
si é qu' espertas, esperta aló n-o ceo!...

UN CORAZÓN DOORIDO

Lisonxeira esperanza, groria miña
que n-os meus sonos cando neno vin,
¿pra qué te mostras con nemiga sorte?
¿Pra qué fuxes de min?

Paz d' o meu corazón, que sofre e chora
sin que naide coneza o seu sufrir,
lume d' o craro sol, ¿pra qué tan cedo
por meu mal vos perdín?

Almas boas que fúchedes un tempo
o meu consolo, a miña groria eiquí,
¿cómo non vindes á calmar agora
os meus doores sin fin?

Eu son n-a terra onde vivo e morro
un espriu xa feito pra sentir,
un corazón sin ilusiós nin sonos,
un coitado infeliz.

Sin luz, sin groria, sin amigos tenros,
por estas terras camiñando vou...
Deixádeme cantar... qu' ás miñas penas
así consolo dou.

.....
¿Chámasme ti, arcánxel d' o meu ceo?
¡Ay Virxen santa, celestial Xexús!

¡E dísmeme que te mire!... ¿Tí non sabes
que xa non vexo a luz?

.....
Cala, cala, non chores quiridiña,
non redobres co-as vágoas meu sufrir...
¿Dis que queres chorar?... Pois chora, chora...
¡Qué coitado eu nacín!

¡Sin luz, sin gloria, sin amigos tenros,
por estas terras camiñando vou!...
¡Deixádememe cantar... qu' ás miñas penas
así consolo dou!...

'A ROLA DE GALICIA
ROSALÍA CASTRO DE MURGÍA

Rousinol d' a miña patria,
d' a nosa ribeira rola,
pombiña con pico d' ouro,
xenio espresdente de gloria;
non sei que teñen teus cantos,
non sei que teñen tuas trovas,
qu' o meu corazón inframan
cando as digo de memoria;
desqu' as deprendín de neno
decote se me recordan.

Cando escribes teus versíños
cicapes a pruma molas
n-os rayos d' o sol, que tinguen
os picoutos de luz roxa;
ou de noite, cando a lua
as augas correntes doura
n-o espello d' o craro río
ô mirarse melancónica.
Tí d' os niños d' os paxaros
as amantes queixas roubas,
e colles d'o val perfumes,
e luz e vida d' as hortas,
sospiros de cantos sufren
e vágoas de cantos choran,
pra compoñer esas cántigas

co-as que entretés e namoras,
esas cantiguiñas brandas
que falan de moitas cousas...
ecos d' as voces d' os ángeles
qu' ô pé d' o Señor revoan...

Non sei que dera por ter
o teu xenio, miña xoya,
rousinol d' a miña patria,
d' a nosa ribeira rola.
Bendita sea a naiciña
que t' arrulou coidadosa,
o pai que che deu alento
p-o marido que t' adoura,
os corazós que te queiran
p-as almas que te conozan.
Ti xa ben estar deberas,
pra gala d' a terra nosa,
n-unha xauliña de ouro
chea de pelras preciosas;
deberan poñerche logo
n-a tua frente duas coroas,
que xa ll' as dech' á Galicia,
e son, docísimas rola,
unha, os *Cantares gallegos*,
e outra, as últimas *Follas*.

A VIRXEN D' OS DOORES

Virxen chorosa, Nai sin consolo,
tén o seu Fillo morto n-o colo
botando sangue por maus e pés;
fixol-os ollos n-o azul d' o ceo,
as sete espadas n-o casto seo
a Nai e Virxen cravadas tén.

Virxen chorosa, Nai lastimeira,
cando tua imaxen por vez primeira
cando era neno n-a eirexa vin,
meus probes labios d' amor tremeron,
meus tristes ollos vágoas verteron,
non sei que cousa pasou por min.

Dolces recordos, santas memorias
cheas d' encantos de luz e grorias
sentín n-o peito rezusitar;
a paz soñaba vivindo en guerra...
pensei n-o ceo, deixei a terra...
mais, ¡ay, non tiveron alas pra voar!

¡Non se m' esquece mentras que viva
a miña palma sola e cautiva
n-este desterro sin paz nin luz!
¡Non se m' esquece teu desconsolo,
Virxen sagrada, que tés n-o colo
quen por nosoutros morreu n-a cruz!

Desconsolada Nai d' os mortales,
branca pombiña que moito vales,
foco esprendente d' a luz d' o sol;
¡fai que te vexa pra miña sorte
cando estes ollos me cerre a morte...
fai que te vexa preto de Dios!!

COITAS D' A EMIGRACIÓN

Aló en Montevideu, un galleguiño
recibíu unha carta de sua nai,
abriuna, leeu e diulle un bico tenro,
e volveuna bicar.

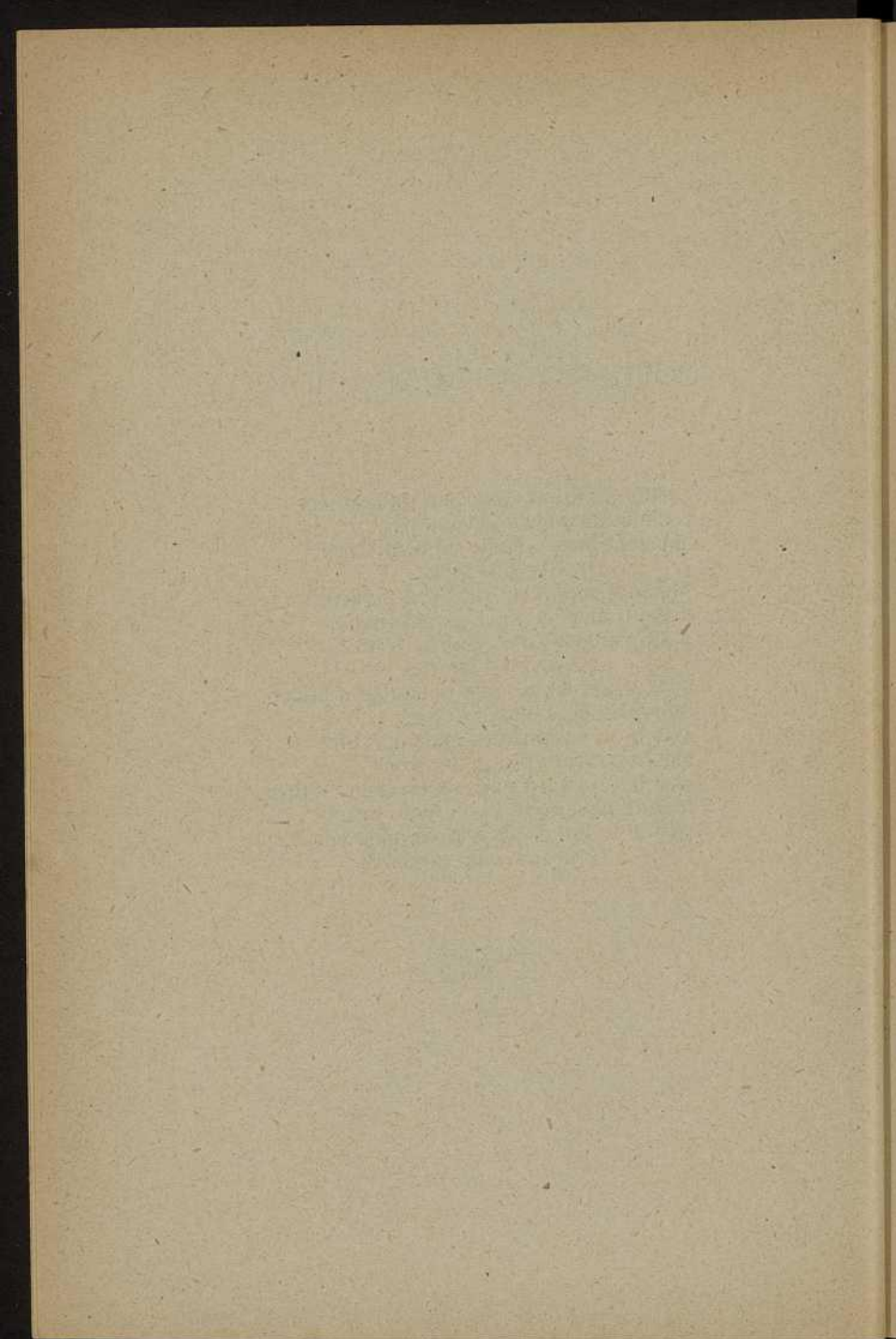
Mirou dempois de cara pra Galicia,
e viu o mar, o ceo... e nada mais,
y-atopándose solo, chorou triste,
e volveu á chorar.

Tiña aquel home, que pouquiño á pouco
morrería de coitas e pesar,
alas n-o pensamento, mais non tiña
alas n-o corpo pra poder voar.

¡Ay d' o paxaro que n-o inverno emigra,
ledo d' aquel que volve polo vran!

¡Ay d' o que deixa a terra onde nacera
pra non vela xa mais!!

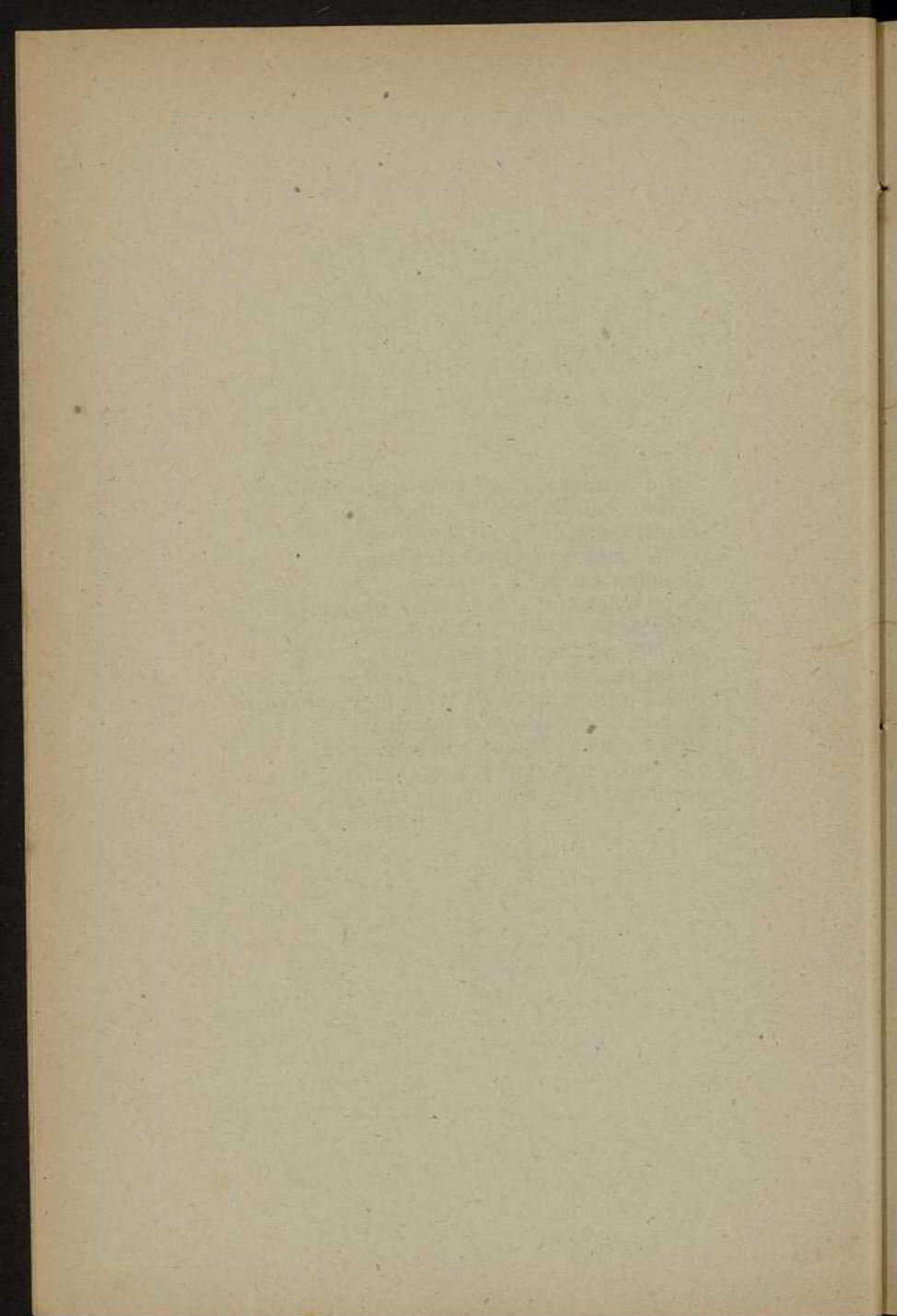

MARÍA PITA

N-os murallós d' a Cruña ergeu airosa
a frente sua diante d' o estranxeiro;
sostiña n-unha mau taxante aceiro,
n-outra mau a bandeira vitoriosa:
así loitou valente e xenerosa,
corpo á corpo c' o inglés que osou primeiro
domeñar o valor d' o chau ibeiro,
pra môr iniquidá n-a terra nosa.
'O fin venceu; a causa d' a xusticia
contra a torpe invasión forza é que venza;
trunfou o patriotismo d' a codicia:
sepian cantos nos ven con indifrenza,
que tamén hay mulleres en Galicia
que loitan pol-a nosa INDEPENDENZA.

A NAI C' O NENO QUE DORME

I

.....
.....
Non faledes... caladiños...
qu' está durmind' o meu neno
en doce paz, cal si fose
un anxeliño d' o ceo:
non lle fagades barullo;
eu cando durmindo o vexo
coido de que non se mova
nin unha palla, non quero
que naide veña á turbare
o sono d' o meu pequeno,
¿pois quén sabe si falando
fai con Dios agora mesmo?

II

Eu non lle quero dar bicos
e solo me folgo en velo
durmidinho cal un ánxel;
como son nai, tempo teño
de bicalo moito, moito,
as veces que chora esperto.
¡Chist... calados! ¿Non oubides
o xemir d' o seu alento?

III

Ont' à noite o probeciño
non durmíu e tiña medo,
e chorou cal si estivese
n-esta terra sin achego;
entón, ¡coitada de min!
tiven tantos pensamentos,
qu' á decirvos si quixera
o que sintín, non acerto:
si eu lle morro, si soliño
n-o mundo meu fillo deixø,
¿qué será d' él? ¿Quén lle pode
dar ese cariño tenro,
que solo sabe unha nai
gardar n-o fondo d' o peito?

.....
¡Caladiños, non fagades
espertar o meu pequeno!

IV

Hoxe reíu, os seus ollos
azules fixou n-o ceo,
e falaba moitas cousas,
pero ¡falaba tan quedo!
que non sei que cousas eran
as qu' oubín e non entendo;
outra vez de novo volven
as dudas e pensamentos;
¿será que Dios dende a gloria
fala co-as almas d' os nenos?

V

Hoxe paseí n-a horta,
vin dous craveles d' inverno,
un xa casi desfollado.

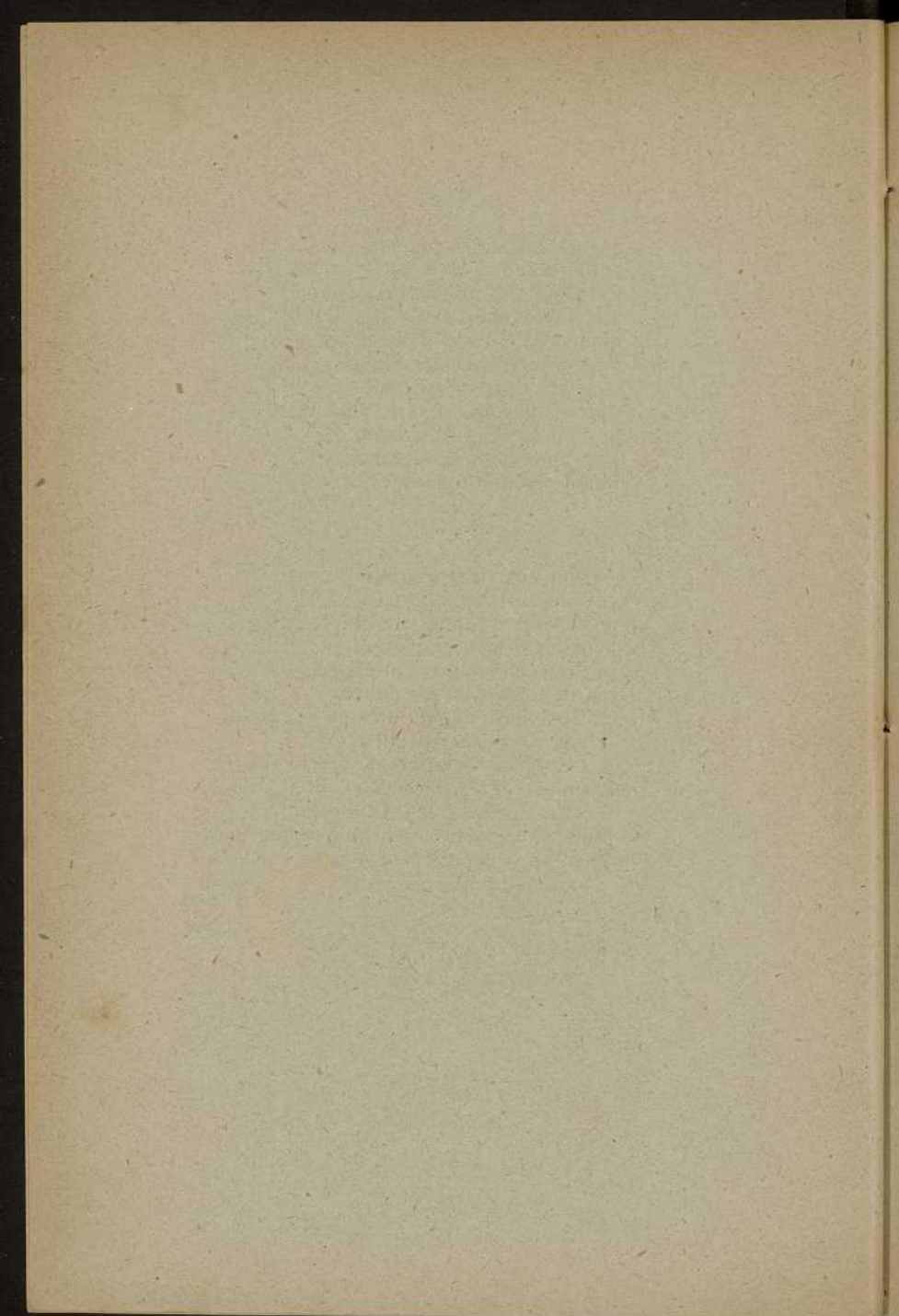
por riba d' outro pequeno;
entón como si estivese
por diante d' un craro espello,
vin o meu neno vivindo
mentras eu iba morrendo;
y-é que moitas veces falan
con tal verdá os ouxetos,
que n-unha fror ven os ollos
un mundo de sentimentos.
¡Ay, que estes dous caraveles
teñen pra min un misterio!

VI

Non vos riades de min
si é que tola vos parezo;
quixera con brando arrulo
adormir o meu pequeno,
pra que non sufra, nin chore,
nin padeza o qu' eu padezo.
¡Si fose este mundo un sono
d' amor e praceres cheo,
pra espertar dempoís de morto
aló n-as rexiós. d' os ceos!

.....
Mais xa' esperta... ¡durme, durme!
Eh... eh... eh... dúrmete neno.
.....
.....

O ESPERTAR O DIA EN CONXO

O sol que doura souto e ribeira
sai esparecendo tesouros mil,
os regos bulen pol-a pradeira,
brilan as frores d' a primaveira,
tí solo nena faltas eiquí.

Ven que te chaman os paxariños
con tenros cantos dende seus niños,
non te detefas, ven pr' ond' á min,
qu' estes encantos d' natureza
non son consolo pra esta tristeza
que sinto, nena, lonxe de ti.

N-estas garridas, verdes alfombras,
unha manada de brancas pombas
á beber auga veuse deter;
y-a nobre filla d' un estranxeiro
a cova sua y-un monasteiro
cumprind' un voto mandou facer.

N-esta ribeira sempre garrida
d' o Sar lixeiro murmulador,
faí o convento n-o que Rosuida
esconsolada pasou a vida
chorando a morte d' o seu amor.

Conxo, que garda d' estes amores
a negra historia, chea de doores,

será testigo d' o noso afán;
as duas sombras d' os namorados
qu' en vida foron tan acoitados,
as nosas citas protexerán.

Deprenderemos á ser costantes;
a triste historia d' eses amantes
será o consolo d' o noso amor,
pois xa sabemos que cando e forte,
tanto n-a vida como n-a morte
deixa recordos unha pasión.

.....
.....
.....
.....
.....

¡Si tí poideras ver o qu' eu vexo!
¡Cántos encantos, canto refrexo
e cantos raios de vida e luz!
Vexo Santiago sempre xigante,
¡cántas eirexas vexo por diante,
e cantas torres e cánta cruz!

Fai San Lourenzo n-esa fondura,
Velvis erguido n-aquela altura,
ô pé d' o pobo sospira o Sar;
a *Rocha* dorme n' unha ladeira
baixo d' os mantos d' unha silveira,
pensa n-os anos que viu pasar.

Non sei que cousas estranas teñen
estes recordos qu' agora veñen
á confundirse n-o corazón;
en canto miro vexo poesía:
ven, miña xopa, que chega o día,
ven, meu arcánxel, que saí o sol.

Ven, que te chaman os paxariños
con tenros cantos dende seus niños;
non te deteñas, ven pr' onda min,
qu' estes encantos d' a natureza
non son consolo pra esta tristeza
que sinto, nena, lonxe de tí.

OS AIRES D' A MIÑA TERRA

*O meu quirido amigo
o inspirado poeta gallego
Manoel Curros Enríquez.*

Días de sol feiticeiros,
noites de luar sereas,
albas d' o enxoiito verau,
tardiñas d' a primaveira;
¡ay! traéndeme eses aires
que sospiran, que se queixan
n-os alboriños d' o souto,
n-as fontelas d' a ribeira,
n-os picoutos d' as montañas
e n-as chouzas d' as aldeas,
os airiños de Galicia,
os aires d' a miña terra.

Eu non sei que teño...
Morro de soedades e penas
sin atopar un consolo,
nin quen comigo padeza;
vou camiñando pr' a cova
sin chorar, pois vexo n-ela
a prácida sombra amiga,
d' os meus males compañeira;
c' o corazón doirido,
co-a miña probe alma enferma,
como fror que se desfolla...
cal museda que s' aleixa...
como unha luz que s' apaga
vou morrendo de tristeza;

si en algo alcontro consolo,
si algunhas cousas m' alentan,
son os aires de Galicia,
os aires d' a miña terra.

Fillos d' esta nobre patria,
gallegos qu' aló n-a América
tristemente sospirades
por vir axiña pra ela;
os que tedes eiquí fixas
as ilusiós lisonxeiras,
os pracenteiros recordos,
as esperanzas mais ledas,
volve de logo, volve de
á respirar n-as aldeas
estes airiños lixeiros
qu' as nosas frentes refrescan,
que collen ecos d' os ríos
e perfumes d' as pradeiras,
os airiños de Galicia,
os aires d' a miña terra.

Eu muy pouco vivirei,
pois mórrome de tristeza;
cando sosegue n-a cova,
cando non teña quen verta
unha esconsolada vágoa
nin frores, por riba d' ela,
cando ninguén me recorde...
cando o meu nome se perda,
eu pídolle á Dios que biquen
a miña lousa de pedra
eses airiños lixeiros,
que sospiran, que se queixan
n-os alboriños d' o souto,
n-as fontelas d' a ribeira,
n-os picoutos d' as montañas

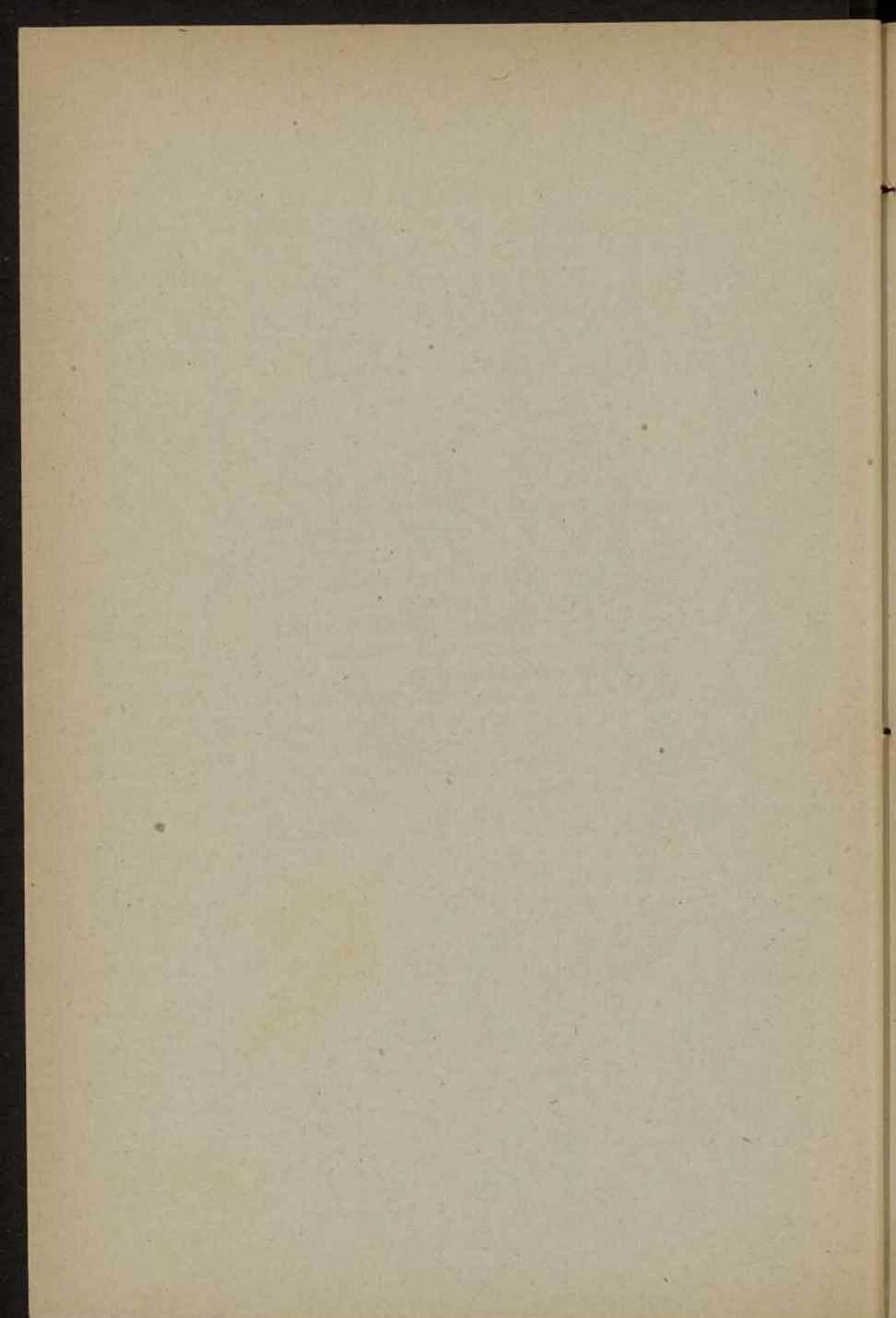
e n-as chouzas d' as aldeas,
os airiños de Galicia,
os aires d' a miña terra.

PEDRO PARDÓ DE CELA

Hay unha cova n-esta patria hermosa,
pra vergonza d' o pobo escarnecida;
n-esa cova que fai sempre esquecida,
Pardo de Cela, o mariscal; reposa.
Xenio leyal d' a independencia nosa,
por ela batallou; mau homicida,
con infame treición, quitoulle a vida:
¡mártir foi n-esta terra xenerosa!
A sangue d' o infeliz Pardo de Cela
crama venganza á Dios pol-a inxusticia:
aquele que a derramou tén que bebela;
aunque a cova escarnezan, a xusticia
ha de facer que rezusiten d' ela
a INDEPENDENZA e GLORIA de Galicia.

CÁNTIGAS

Solo y-esquecido vivo,
qu' estou pra este mundo morto;
é o dôr meu cimiterio,
o desengano meu lobio.

Dinme que chorache moito
ò morrer o teu amante;
de fixo qu' está n-o ceo
cand' eiquí o chora un ánxel.

D' un modo fatal e estrano
vese a posición d' os homes.
¡Cánta fartura n-os ricos!
¡E cánta fame n-os probes!

¡Cánto s' engana o que xuzga
os homes pol-a presenza!
¡Hay unhos corpos tan grandes
c' unhas almas tan pequenas!

Dícheme o dolce «te amo»
un día n-o cimiterio;
d' o amor que nace entre mortos,
¿cál será o fin postreiro?

Ave que deixa seu niño,
baxel que se vai pr' o mar,
soldado qu' está n-a guerra,
¡sabe Díos si tornarán!

Os homes din qu' as mulleres
dan espiñas cal as frores;
todos eles saben esto,
¿e pra qu' as buscan estonces?

Collín unha fror, y-o punto
quedou muscha e desfollada;
¡así lle pasou n-o mundo
à fror d' a miña esperanza!

Fun feliz, tiven amigos;
hoxe qu' estou n-a desgracia,
os que me daban a mau
agora vólvenm' a cara.

Nena d' os olliños negros,
negros com' o meu door,
a d' os cabelíños rízos,
rízos que meu sono son.

A d' as miradas melosas,
melosiñas cal o amor,
¡ay, cántos sospiros costas,
costas ô meu corazón!

A GAITA GALLEGA

Vago concerto que trae o vento,
que fire as cordas d' o sentimento,
eco d' o ceo, coro d' amor,
voz d' os espíritus anxelicales,
gaita gallega, tí moito vales,
arrulo brando d' o corazón.

¿E quén te fixo? Ninguén o sabe;
a tua armunía dulce e suave
solo creala poidera Dios,
Dios, que n-as nosas verdes montanas
puxo as suas galas mais soberanas,
himnos de brisas, xardís de fror.

¡Gaita gallega! bendita seas,
tí que feitizos tés n-as aldeas
cando parleira tocando vas,
tí que consolas sensibres almas,
tí que secretos doores calmas,
sempre en Galicia, sempre serás.

Eres o embrema d' a nosa fala,
fel semellanza d' ese *atalála*,
canto d' o noso pobo infeliz.
Cantos encantos, canta armunía
tén tarde e noite, mañán e día,
todos atopo xuntos en tí.

Xa des ô vento d' unha alborada
a melosiña, dulce balada,
xa d' as muiñeiras o ledó son,
sempre me praces, *gaita gallega*,

y-a tua tocata facendo chega
eco n-o fondo d' o corazón.

¡Ay, cántas veces, veira unha fonte,
sentín teus ecos que dende o monte
me trouxo o vento fresco e sotil!
¡E cántas veces sonando amores,
ô brando arrulo d' os teus rumores,
as miñas coitas adormecín!

Eres amante, sentida queixa,
que xa se chega... que xa s' aleixa...
entre concertos de vibraciós;
c' un mesmo tono tí ris e choras;
ris co-as tuas notas arroubadoras,
choras c' o ronco que fai teu fol.

Quéixaste, falas, sospiras, choras;
tí tés d' as augas murmuladoras
ese costante, prácido son,
a voz d' o xenio qu, o mundo corre,
o ¡ay! doorido d' aquel que morre...
os dulces cantos d' o rousinol.

Non hay un peito de bô gallego
que non che teña, gaita, un apego
tenro e subprime cal eres tí;
cantos sonidos o mundo encerra,
múseca branda d' a nosa terra,
tí, todos xuntos, deixas sentir.

Fillos d' a nobre, leyal Galicia,
non despreciades esta delicia,
facede a gaita mais popular;
ben a muíneira, ben a alborada,
deixade sea sempre tocada
n-aldea e souto, n-o monte e val.

A VOLTA D' O SOLDADO

O meu hirmau Silverio.

I

Unha probe nai xemía
por un fillo que loitaba
n-a guerra croel, impía;
a triste nai que choraba,
chea de door decía:

«Dios maldiga á quen levou
ô meu filliño pr' a guerra;
sin achego me deixou,
e soliña n-esta terra
onde morrendo me vou.

»¿El morrerá? ¡Pode ser!
Cando estrondan os cañós
¡já cántos farán morrer!
Seica non-o volvo á ver...
¡Mais non... non m' o leves, Dios!

»Virxen santa d' o Carmelo,
si é que cara a morte vai,
fai por libralo e detelo;
con solo bicalo e velo
morre feliz esta nai.»

Agardou, mais non volveu
o fillo xunto a naiçña,
que de soedá morreu.

¡Ay, morreu a coitadiña,
foi pr' a cova, e non-o veu!

II

Era unha tarde d' o vrau
cando camiñaba un mozo
e' un pau con moca n-a mau,
e colgada d' o pescozo
a cinta d' o licenciau.

Logo parouse; ô refrexo
d' o sol viu n-unha ladeira
un pobo, e dixo perprexo:
«¿Será verdá que te vexo,
Santa Marta d' Ortigueira?

»Teño n-o teu lar a nai
qu' amante coidou de min;
ti gardas morto meu pai;
je xa canto tempo fai,
meu pobo, que non te vin!»

Dixo asina, e mais lixeiro
camiñou pol-o carreiro;
tal vez porque cobizaba
que n-o istante en que chegaba
o vise o lugar inteiro.

Mais non, que outro fin mellor,
outro deseyo mais grande
lle da forzas e valor.
¡Non é estrano que ande, ande
por ver a nai, seu amor!

Xa canso, chegou á porta,
chamou, agardou e dixo:
«Estará regando a horta;

non vén agora de fixo.»
¡Ay probe, que estaba morta!

Non tivo á quen perguntar;
foi dempois anoitecendo,
sintíu á oraciós tocar,
foise a xente recollendo,
mais naide viña ó seu lar.

Por fin un home chegou;
con ansia lle preguntou,
«¿Qué foi d' a tua ama, Andreu?»
e solo lle contestou:
«¡A tía Xuana morreu!»

—¿Qué morreu?— Si é que non erra
pr' o conto a miña memoria,
un ano n-o Agosto cerra;
está debaixo d' a terra,
¡que Dios a teña n-a gloria!

III

N-a casa entrou sin consolo,
e víu n-a parede solo
unha estampa d' o Carmelo
fixa n-as puntas con miolo.
¡Cánto padeceu co-aquelo!

¡Cántos recordos chegaban,
con son amargo e dóido,
ó seu corazón ferido...
e cántas cousas falaban
d' un eco xamais oubido!

Y-é que certos sentimentos
contan à palma que chora
os seus pasados concertos,

os santos encantamentos
d' a vida feitizadora.

Recorda que piquiniño,
feliz e ledó vivira
co-a prenda d' o seu cariño.
Hoxe fáltalle, ¡probiño!,
e sofre, chora e sospira!

¡Cánto pranto esconsolado,
meu Dios, que fondo door
sinte un probe d' un soldado
cando volve licenciado
pr' o niño d' o seu amor!

O PRIMEIRO BICO

O Xan pidiulle un bico á Maripepa,
a que sourrindo, dixo: «Non ch' o dou».
Fai ben, pois dill' o crego d' a parroquia
que os bicos solo pr' os santiños son.

Hachárona unhas nenas n-o camiño,
e co-esa bulra propia d' a muller,
dixéronlle: «Ti seica viche o zorro?»
¡Ay Maripepa, que alcendida vés!»

Atopouna soliña certa tarde
o Xan, y-un bico lle volveu pidir;
ela quixo loitar, fíxose forte,
mais... dicindo que *non*, dixo que *sí*:
«Non quero, non ch' o dou, que o crego rifa»,
dixo cobrindo a cara c' o mandil;
mais o demo d' o Xan, queiras non queirae,
díulle o bico, e dempois botouse á rir.

Atopárona us homes d' alí á pouco,
e por falar, dixéronlle tamén:
«¿Seica andiveche tí c' o trasno ás voltas?»
Vállate o ceo, ¡que alcendida vés!»

Dempois, pensando á solas a rapaza,
deprocatouse d' unha cousa, e foi
que os bicos teñen a virtú de darlle
ás meixelas d' as nenas mais coor;

xa non creeu n-o crego d' a parroquia,
que sempre pradicou co-a fe mellor
esta verdá que cen leucíos encerra:
«Os bicos solo pr' os santiños son.
¡Sempre os homes son demos pr' as mulleres
sempre as nenas se perden pol-o amor!»

DE RIOLA POR GALICIA

Vamos á Ourense pra ver a ponte,
alí non pode faltar quen conte
as escelenzas d' o Santo Cristo,
que é d' o muy pouco bô que tén visto
a xente toda d' a cristiandá.
E de camiño xa iremos vendo
botar as Burgas auga fervendo,
¡eántos milagres! ¡qué cousas hay!
botan n-o inverno como n-o vrau.
¡Qué maravillas tén este chau!

Pra dar consolos ás nosas penas
veremos nenas, pero ¡qué nenas!
Teñen us ollos que fan pecar,
labios bermellos, longas pestanas,
cabelos rizados: as ourensanas
como xeitosas dan que falar.
Vamos pra Ourense, vamos pr' alá,
¡ala que xa!

Vamos á Vigo, xoya d' os mares,
ond' os barquiños chegan á pares
por ver a virxen pelra d' o mar;
o pobo dorme cal pomba amante,
cobrando arrulo e' o murmulante
son que unhas olas con outras fan.

Alí n-a tarde, cando s' esmaya
o sol, dourando montes e praya,

e cando brilan as augas mais,
é un protento d' a natureza
ver n-a ribeira pra môr beleza,
botes que veñen, botes que van:
son d' os probiños d' os pescadores
que drento as augás con cen sudores
un anaquiño ganan de pan.

¿Queredes nenas muy graciosiñas?
Pois achegaivos pol-as tardiñas
de cara á Cangas, veira d' o mar.
¡Qué boas rapazas vos hay en Vigo!
Non son tan brancas com' o pantrigo,
son moreniñas, ¡con unha sal!
Vólvennos tolos c' o seu cariño,
¡por algo corre pr' o mar o Miño!...
Vamos á Vigo, vamos pr' alá,
¡ala que xa!

Vamos agora pra Pontevedra;
alí nós temos baixo unha pedra
á Méndez Núñez, xenio inmortal.
¡Temol-os héroes sin menumentos!
¿Cándo han honrarse nosos talentos?
¿Cándo ese día feliz virá?
En Pontevedra, ciudá divina,
vemos a eirexa d' a Pelegrina
resprandecente de maxestá:
tén unha Virxen tan feiticeira,
qu' a somellanza mais verdadeira
evos d' a mesma que é de Dios nai.

Veira d' o Lérez, ô pé d' a ría,
vese a ciudade que Andalucía
tenlle, abofellas, ben qu' envidiar;
tén azul ceo resprandecente,
unha campiña muy frrecente,
tén un conxunto muy celestial:

os qu' alí moran viven n-o ceo.
Cantas grandezas forxa o deseo,
todas xuntiñas alí vos hay.
¡A Pontevedra, vamos alá!
¡Ala que xa!

¿Seica nos vamos pra Compostela?
Sí, camiñemos, que é gloria vela,
é nosa Roma menumental;
alí veremos o corpo enteiro
d' o Santo Apóstol, que d' o estranxeiro
veñen as xentes ant' él á orar.

O tan lembrado *bota-fumeiro*
de nave á nave voa lixeiro,
je cánto fume botando vai!
Riba unhas andas, vai a cabeza
d' o noso santo, y-en cada peza
leva unha xoya que moito val;
andan os cregos cubertos d' ouro,
n-unha capilla tén un tesouro. (*)
¡Vaya unha pelra de Catredal!
Xan, non te volvas sin que lle toques
ô misterioso *Santo d' os croques*
que n-a portada d' a *Gloria* hay.

Alí veremos moitos conventos,
moitas eirexas con cen protentos,
je cántas torres hay n-a ciudál
Alí está a Escola n-a que aprenderon
tantos ilustres xenios que deron
â nosa terra nome inmortal.

Eiquí deixamos muy esquecidos
dous nosos xenios escrarecidos,
Aurelio Aguirre, Calros Fontán:

(*) A capilla d' as reliquias.

d' as nosas grorias vel-eiquí a sorte.
Dormen o sono d' a negra morte
como si fosen calquer mortal!
Pero deixemos hoxe estas cousas...
¡Xenios, durmide baixo esas lousas!
¡Sagradas cinsas, durmide en paz!
Vamos pr' a Cruña, vamos pr' alá,
¡ala que xa!

Corte d' a nosa querida terra,
moitas grandezas a Cruña encerra;
tén un castelo d' a antigüedá
que naide sabe decir de fixo
quen foi seu dono, nin quen o fixo,
esto n-os tempos perdeuse xa.

Inda n-a Cruña hoxe palpita
o feito heroico de María Pita,
nome qu' a fama dicindo vai,
muller valente, xenio esforzado,
que d' a codicia d' o inglés odiado
a patria sua soupo salvar.

Eiquí as horas fuxen lixeiras;
temos rapazas xa casadeiras
que son pombiñas d' este pombal;
teñen us ollos que botan fogo,
non as miredes, sinon muy logo
a palma enteira ll' habrés de dar.

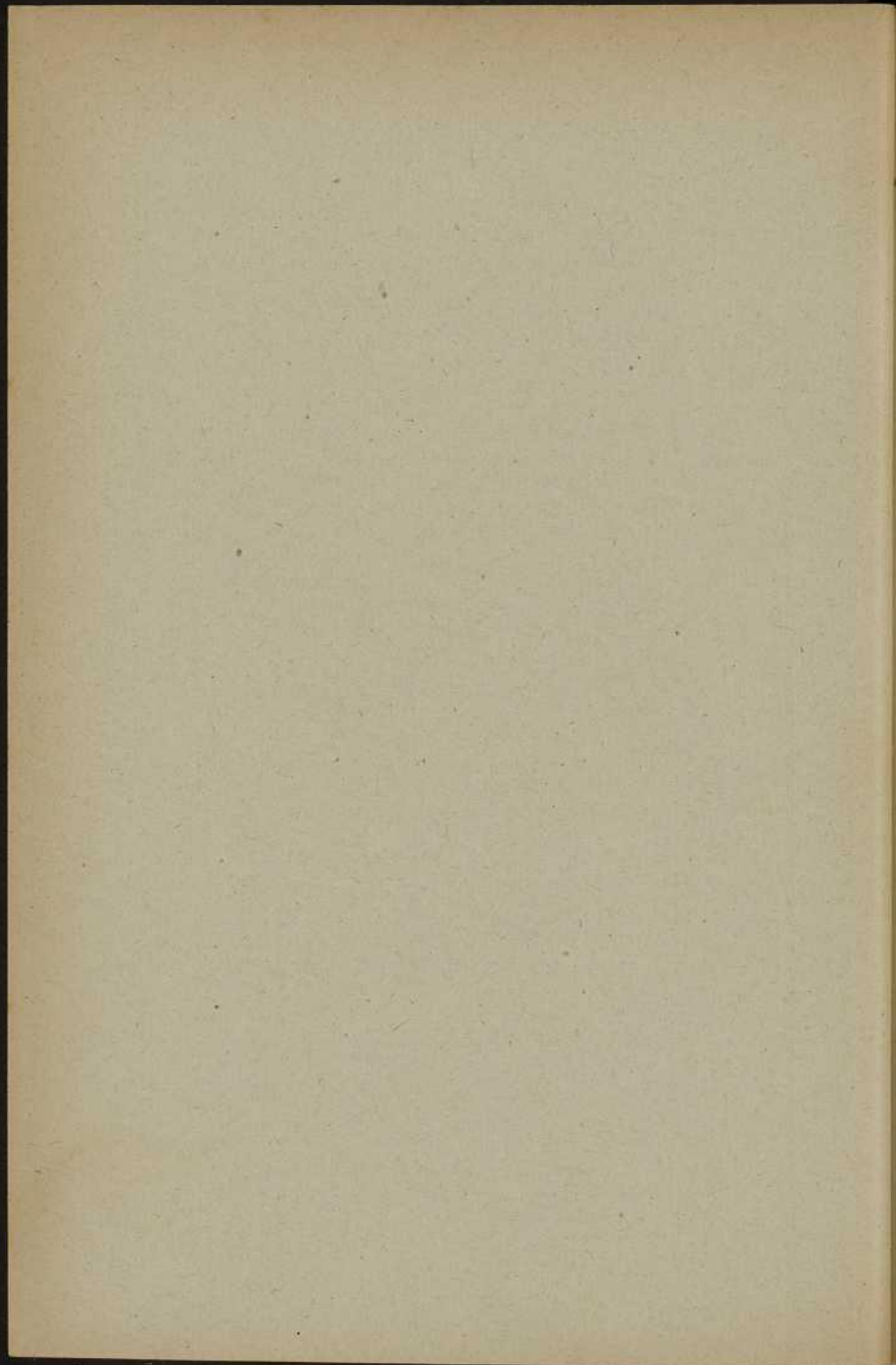
'Os pés d' o pobo desfanse as olas
d' o mar, que sempre consigo á solas,
anque sin logro, loita n-o Orzán.
N-o mar a Cruña téñ seu encanto,
tén a sua groria, téñ o seu canto,
a luz, a vida, todo n-o mar.
Vamos á Lugo, vamos alá,
¡ala que xa!

Pobo en Galicia tan relebrado,
á Xesucristo Sacramentado
decote mostra n-a Catedral;
este é recordo d' uha victoria,
cantan os eregos himnos de gloria,
brilan as luces n-o santo altar.

Tén unha antiga, forte muralla,
qu' está agardando que unha batalla
os seus nemigos lle veñan dar;
frorón antigo d' o chau gallego,
por entre frores danos o rego
d' a sua rica fonte Miñá.

Xa non vos falo d' os menumentos,
d' as maravillas e d' os protentos
qu' eiquí esparcidos se ven brilar;
os que falades mal de Galicia,
si lle queredes facer xusticia,
sin perder tempo, vide pr' acá,
¡ala que xa!

'O MEU FILLO

Ven, miña xoya, ven, meu pequeno,
dolce consolo d' o mal que peno,
ánxel que gardas meu existir;
ven, que xa teño eu pra tí solo
fogo n-os bicos, amor n-o colo,
mel n-as palabras solo pra tí.

Cando tí crezas, meu piquiniño,
fareich' un traxe de galleguiño;
verás que groría, verás que ben,
terás pra gala n-os días de feira,
calzós de rizo, terás monteira,
y-un pau con moca terás tamén.

Cando n-a calle teu traxe asomes,
«¡Ay, un gallego!» dirán os homes
y-as mullerciñas d' a pobraición,
e tí diraslles: «Sepia o que o pense,
que un galleguiño d' eiquí d' Ourense
á moita honra, ¡carafío!, son».

Cando vayamos á unha romaxe,
irás postiño con ese traxe
pra que te vexan, meu dulce amor;
serás lembrado n-o pobo enteiro,
serás a xoya d' aquel turreiro;
cal tí, tan postos, non verás dous.

Os dous iremos n-un cabaliño
á ver a festa d' o Carballiño,
y-á Celanova n-a d' o Cristal;
á Ribadavia pol-a vendimia:
quen ben se quere, mellor s' estima,
nós viviremos pra troulear.

Sei que non podo chegar á vello,
y-antes que morra darch' un consello
vou, meu filliño d' o corazón:
ama cal amo eu á Galicia,
respeta ôs vellos, tem' á xusticia,
se bô c' os probes, y-adora á Dios.

D' os bôs o nome xamais se borra:
si é que tí vives dempois qu' eu morra,
n-a miña cova roga por min;
si eres poeta, non vertas pranto,
solo cobizo me des un canto
como recordo d' o que sofrin.

¡CÁNTO TARDA!

Vai a lua pol-o ceo
camiñando solitaria,
dorme o val e dorme o monte,
o pobo sosega en calma;
solo fai desperta Alisa
que por seu cortexo agarda,
según o tén de costume,
sentadiña n-a solaina.
Pasa tempo, pasan horas
e naide vén á chamala,
e pasa dempois mais tempo,
n-o corral o galo canta,
y-entón triste y-afrixida
dí muy quedo estas palabras:
«¡Xa son as doce d' a noite!...
¡Cánto tarda!...»

N-o rumor d' as ledas brisas,
n-o d' os cas que lonxe ladran,
n-o cantar d' un paxariño
e n-as correntes d' as aguas,
xuzga escoitar d' o seu mozo
a tenra y-amante fala.
Pero... vendo que non chega,
inda mais esconsolada,
volve decir muy quedo:
«¡Cánto tarda!...»

Alma chea de doores,
corazón sin esperanza,
ánxel que chora n-a terra,
virxen d' amor solitaria,
vai sendo a probe d' Alisa
que chorosa, n-a solaina
a vida d' o seu cortexo
impaciente e louca agarda;
todo en vano, que non chega
o dono d' a sua palma.
Cand' o sol d' o día aluma
os picoutos d' as montañas;
entón arrinca un sospiro
d' o seu corazón, e fala
outra vez quedo, muy que quedo:
«¡Cánto tarda!...»

Sai o sol, ¡ay! non salira
pr' a probiña namorada
que tén que verter xemindo
n-o seu corazón as vágoas;
tén á solas que bebelas
e dentro de sí enxugalas,
pra que n-o lugar non sepian
o secreto qu' ela garda;
pero non por eso deixa
de sentir drento d' a alma
o vagoroso rumor
d' estas amantes palabras:
«¡E xa de día e non vén!...
¡Cánto tarda!»

ALBORADA

Xa chegou a yalba,
xa o sol alumea
os altos picoutos
d' os montes d' aldea,
as campanas tocan
â missa n-a irexa
y-os páxaros cantan,
y-os homes espertan;
xa o gando camiña
de cara â pradeira,
e brincan e balan
n-o monte as ovellas,
xa as auras sospiran
doleísimas queixas,
e todo é concertos
e galas n-a terra.
¡Ay, cántos encantos
e cántas grandezas
tén unha alborada
d' o vrau, n-as aldeas!
Felices d' os homes
que tantas bellezas
c' os ollos d' o corpo
e alma contempran;
dichosos d' os séres
qu' os doores aqueixan
e teñen soedades,

d' o amor compañeiras,
qu' en prácida calma
consolan suas penas;
dichosos d' aquiles
cortexos que vexan
o sol pol-o día;
de noite as estrelas,
ô lado d' a virxen,
ô lado d' aquela
que doura e feitiza
a sua esistenza;
felices cen veces
d' os homes qu' á veira
d' o rego prateado,
que frores e pelras
n-as augas correntes
manífico leva,
as horas d' a vida
fuxir ve lixeiras;
dichosa d' a alma
que sinte e que pensa
e corre voando
muy lonxe d' a terra,
y-às prantas divinas
de Díos, pura chega:
tanto encantamento
e tantas grandezas
tén unha alborada
d' o vrau, n-as aldeas.

Alá vai o Pepe
seguindo á sua Euxenia,
que vai mallar liño
n-o outeiro d' a Vela;
os dous camiñando
de igual xeito pensan:
él quere falarlle
sin que naide os vexa,

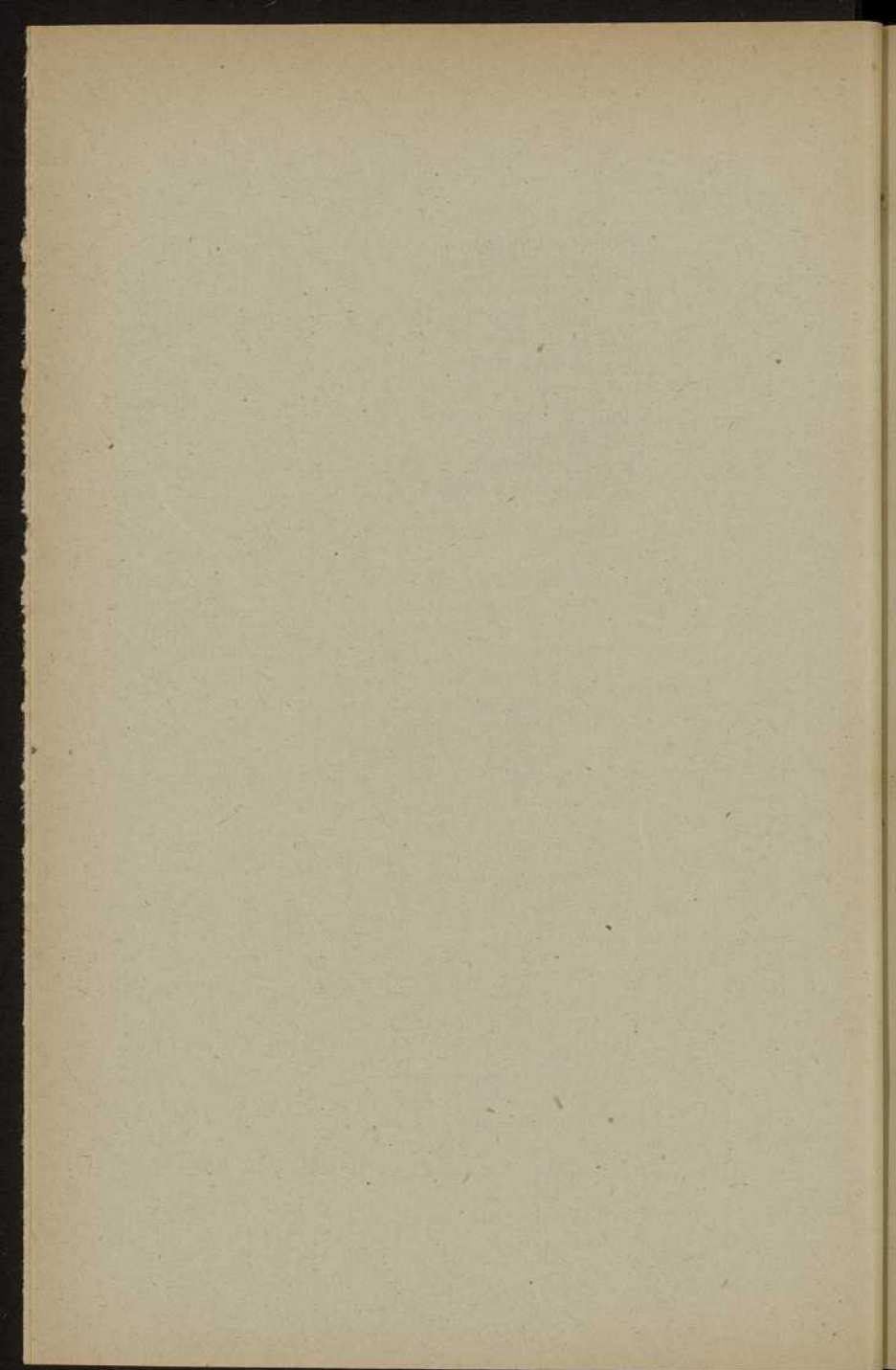
p-á solas n-o souto
falarlle quer ela.
Un ano xa cumpre
que por vez primeira
tiveron n-o santo
cruceiro de pedra,
un bô parrafeo
de dolces tenrezas;
os dous ben s' entenden
p-a amor se confesan,
mais cóidanse moito
que naide ll' o sepia
pra que non marmuren
nin falen as linguas
d' algús *fura-bolos*
e de moitas vellas.
Fan muy ben; os contos
que o demo os entenda:
amores calados
aforran xenreiras.
Atópanse lógo,
p-estonces comenzan
á falar baixiño
d' amores e queixas;
a nena seus ollos
tén fixos n-a terra
e xoga co-as puntas
d' o pano de seda;
o mozo, con menos
vergonza que ela,
ou ri cando a mira
ou ben lle fai festas.
O sol vai saíndo,
as frores espertan,
con crôas d' orballo
d' o campo son reínas;
as vacas que muxen,
os nenos que berran,

os brancos cabirtos
que comen n-as edras,
os doces paxaros
que n-as carballeiras
xa pían n-os niños,
casiñas de herba,
son vagos concertos
qu' a groria asomellan;
e tanta armunía,
e tantas grandezas
tén unha alborada
d' o vrau, n-as aldeas.

¿Qué fai o gaitero
que os días de festa
tocando a alborada
n-o lugar, non deixa
n-o leito durmindo
nin mozos nin nenas?
Cand' o condenido
tocando s' achega
à porta d' aqueles
que dormen, espertan,
e todos en riola
detrás de sí leva,
cal leva o abesouro
tras sí as abellas,
cal leva n-o ceo—
a lua as estrelas,
facéndolle a corte,
brilando muy ledas.
¿Qué fai o gaitero?
¿Pra qué asina deixa
tan acurrunchada
a gaita parleira?
Que veña o gaitero,
que veña, que veña,
tocando a alborada,

tocando a muiñeira
sin perda de tempo,
qu' o piden as nenas...
Mais non... que non todos
son días de festa;
que traballen hoxe
n-as hortas e leiras.
A vau os tesouros,
á vau as bellezas,
tén unha alborada
d' o vrau, n-as aldeas.

OS OLLOS
D' O ÁNXEL D' A MORTE

Vense n-a Limia unhas frores
que unha historia de doores
gardan as probes en sí;
tiveron tan mala sorte
que *ollos d' o ánxel d' a morte*
chámanlle as xentes d' alí.
Contan antigas consellas,
e inda hoxe o din as vellas,
que son parecenza leal
d' os ollos d' unha coitada
que padeceu namorada
n-unha torre de Sandiás.

Seu perfume é tan lixeiro
que fuxe com' o primeiro
sospiro d' o corazón,
e chega dempoís ó ceo
d' amor e tenrura cheo
en alas de vibraciós.

Os qu' a veiriña recorren
d' o craro lago; que morren
onde nacen vendo van;
car' á Celme a sua cabeza
baixan con moita tristeza
p-ó morrer bican o chan;

son frores tristes qu' herdaron
as coitas de quen tomaron
a somellanza e color;
froles que son a memoria
d' a triste e tráxica historia
d' un esconsolado amor.
N-o escuro día en que chove,
si é qu' a leda brisa as move,
as pingas cal vágoas can,
y-as frores somellan solo
ollos sin luz nin consolo
que se desfán á chorar.

Froles que si as bica o vento
vólvese o bico un lamento,
unha queixa funeral;
froles d' estrana existencia,
teñen n-un misterio a esencia,
a vida n-a soedá.

Os que un imposibre amades,
os que n-a terra chorades,
os que morredes d' amor,
amai estas probes frores,
qu' as mais tristes e mellores
d' o lago d' a Limia son.

O DÍA DE FESTA

I

Chegou a festa d' a nosa aldea,
hoxe os veciños van á folgar,
chegou a festa, ¡bendita sea!
¡Afellas tarda ben en chegar!

Vai a alborada tocando a gaita,
qu' inframa todo!-os corazóns,
vailles dicindo que é día de festa
e que se ergan, que saí o sol.

Diante d' as crocas brincan os nenos
fan os foguetes, ¡*xiff, xiff... tras, tras!*
Violís, zafonas, tocan os cegos,
e ripinican moito as campás.

Sairán os *ramos* cheos de panos,
con cintas, frores postiñas ben;
haberá *danzas* com' outros anos,
e rifaranse *roscas* tamén.

Cando de volta, n-a eirexa logo
entren os cregos co-a precesión,
á unha madama poranlle fogo,
¡cántas voltiñas dará ô redor!

Si as andas puxa calquer devoto,
outros o precio mais rubirán:
meter o santo dentro d' a eirexa
ha de custarlles vinte reás.

Vellas e vellos, mozas e mozos;
hoxe disfrutan de gran pracer;

si non é sempre martes d' antroido
tamén as festas pouco se ven.

Día de festa, ¡bendito seas,
pol-as legrias que tí nos das!
Hoxe os veciños d' outras aldeas
á ver a festa nosa virán.

II

Visti-vos logo Carmela e Xoana,
poñede o dengue y-a muradana,
bulid' axiña pra camiñar,
que xa tocando vai o gaiteiro
cara o turreiro;
non vos paredes, vamos beilar.

Sabel, axusta ben o corpiño;
Anxela, coida si vai postiño
teu zagalexo, bulide xa;
ô son parleiro d' unha muiñeira,
¿qué rapaciña xa casadeira
non sinte o corpo d' amor tremar?

III

Botan foguetes, toca o gaiteiro,
as xentes bailan xa n-o turreiro.
¡Mirai que gracia tén a Sabela!
Fai unhos puntos qu' é groria vela,
baila a muiñeira como ninguén;
o barballoas d' o tío Xaviere
morre por ela, mais non-o quere,
pois xa cortexo n-a Granxa tén.
¡Ay que postiña vén a Delores,
que ben lle sentan aquelas frores
que trai por riba d' o corazón!
A boa moza ninguén lle gana.
¡Vaya un corpiño d' unha aldeana!

¡Vaya unhos ollos, que estrelas son!
Eiquí vós vedes boas mociñas.
¡E que graciosas, que xeitosiñas,
cántos espritus, cánta muller!
Cabelos negros, cabelos rizados,
homes que sodes antoxadizos,
á vau xa tedes ond' escoller.

IV

—¿Quéres beilar, miña xoya?
—Non quero, porqu' estou cansa.
—Vamos á botar un neto.
—Tampouco, non teño ansia.
—¿Entón que téis?

—O que teño
á ti non che importa nada.
—Moito m' estrana que fales
d' a maneira que tí falas.
—Pois non-o estranes, Antón;
poucas son as malas fadas.
—Abofé que non entendo
canto me dis, Xuliana.
—Ben ch' o creo, ben ch' o creo;
escoitas tocar a gaita
e férvech' o corpo enteiro
por ir beilar co-a Xenara;
anda, vaí, que si che riña,
ech' un disgusto pr' a casa.
—¿Seica te bulras de min?
Non, pois...

—A cousa está crara.
C' o gallo de que te quero,
ben te bulras e me enganas.
—Eu nunca enganei á naide
e menos á ti, Xuliana,
qu' eres soliña n-o mundo
a dona d' a miña alma.

—¿E pra que onte beilache
con outras n-a fuliada?

—Non é certo.

—Quen te viu
dixomo n-a miña casa.

—Si creto lle das á contos,
entón... estás aviada.

—¿Logo tí queresme?...

—Moito...

como se quer á unha santa.

—Pois moito mais eu te quero.

¡Ay, si souperas as vágoas
qu' onte verteron meus ollos!

—¿Abofellas?

—Dios me valla
como che digo a verdá.

—Pois xa todo pasou, cala;
hémonos casar os dous
antes que cheguen as páscoas.

—Entón ben.

—O dito, dito;
básteche a miña palabra.

V

—Miña nai, non sei que teño;
miña nai, vou á morrer;
ouzo' o barullo d' a festa
e xa non me podo erguer.
Outros anos n-o turreiro
tamén eu louco beilei,
e tiña amantes mulleres
que me deran meu querer;
hoxe, n-este leito, enfermo,
xa naide me vén á ver,
nin teño quen me recorde,
nin quen me lembre terei,
qu' o mundo cando s' entrega

às loucuras e pracer,
d' os enfermos e d' os mortos,
¿quén se recorda? ¡Ninguén!
—Cala, meu filliño, cala,
non me fagas padecer,
que unha naiciña quirida
inda pra consolo tés.

VI

—Hoxe as veciñas bailan e folgan,
solo eu, coitada, chorando estou;
son sin o home que tanto quero,
corpo sin alma, ceo sin sol.
¡Ay! unha noite, ¡qué negra noite!,
á nosa casa veu un señor;
non sei que cousas falar podían
cando estiveron faland' os dous;
d' alí á tres días, o meu homiño
deixoume sola c' o meu door:
foise pr' Habana, ¡si nunca fora!
¡Malía o enemigo que m' o levou!
Dixo que iba facerse rico;
xa fai tres anos qu' él se me foi,
non sei si vive, nin sei si é morto.
¡Ay meus filliños d' o corazón!
¡Ay meus filliños, cando él estaba,
cando vivía xunto de vós,
caldiño e vica non vos faltaba,
hoxe morremos de fame nós!
¡Malía os malvados homes qu' enganan
pol-as aldeas á xuventú!...
¡Malditos sean, que non atopen
piedá n-o escelso Mártir d' a Cruz!

VII

Vai vindo a negra noite calada

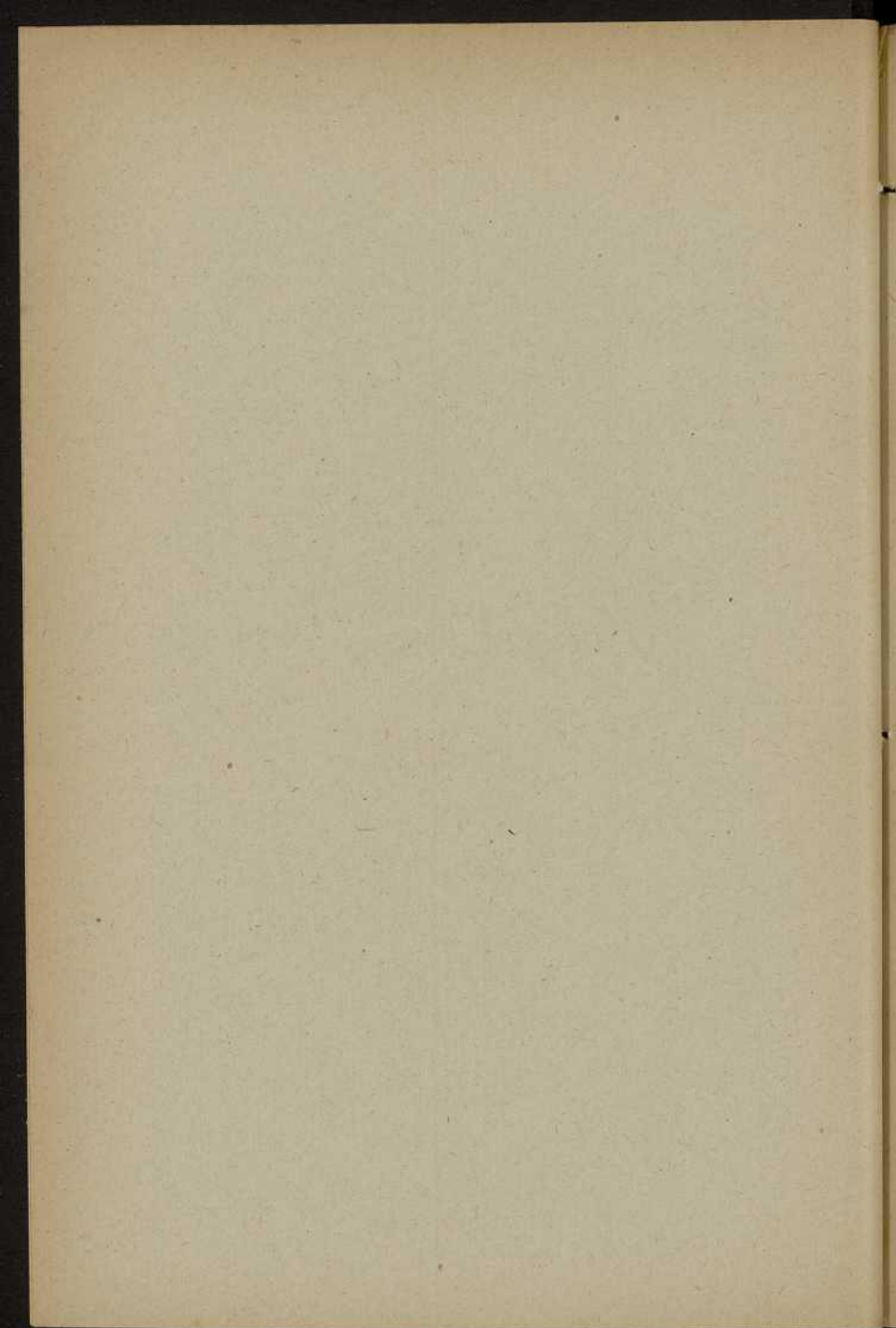
e xa s' escoitan d' unha ruada
os aturuxos y-os *alalaás*,
acento brando, que repitiño
de monte en monte, cal un xemido,
lonxe, muy lonxe morrendo vai.

Noites tranquilas, noites sereas,
noites de festas que n-as aldeas,
cando era neno, feliz pasci.
¡Ay, vou morrendo de soedades!
¡Eses recordos d' outras edades,
sempre n-a mente fixos terei!

Cal vai quedando solo o turreiro
cando se marcha d' él o gaiteiro,
así pr' a cova soliño vou...
Dolces recordos d' a miña vida,
douvos a queixa de despedida.
¡Adiós meus sonos, adiós, adiós!...

FIN D' O RAMIÑO PRIMEIRO

RAMIÑO SEGUNDO

O ALALALAA...

Si é que escoitades cando o sol morre,
cando a ovelliña n-o monte bala,
un canto tenro, vago e subrime
que comovida vos deixa a alma;
un canto brando, pero queixoso,
que de pasados recordos fala,
é o mellor canto d' a nosa terra,
é o *alalalaa*...

Cántano as mozas que o gando coidan,
cántano os homes que os eidos labran,
cantando os nenos que san d' escola
van esa cántiga...
¡Ay que feitizos eiquí en Gàlicia
tén o *alalalaa*!...

Cand' os gallegos morren de coitas
entr' os misterios d' as suas montañas,
entoan o canto con moita forza,
y-entón semellan, n-as enramadas,
eses gorxeos d' os rousinores
cando saudan a luz d' a alba,
eses murmuxos que tén o río,
eses concertos que fan as auras...

Dempois qu' o entoan con moita forza,
con toda a forza d' a sua alma,

vanno baixando pouquiño á poco
hastra que logò n-a gorxa esmaya,
como unha queixa que leva o vento,
cal un suspiro qu' o peito garda.

¡Ay! non m' esquecen d' aquela tarde
as hoxe mortas legrias santas,
cando eu oubía por vez primeira,
aló n-o monte, lonxe, o *alalalaa!*...
—¿Qué canto é ese?—eu pergunteille
á unha garrida xoven aldeana
que un feixe d' herba, n-a sua cabeza
chea de negros rizos, levaba.
Y-ela miroume co-aqueles ollos
qu' á duas estrelas s' asemellaban,
e co-a sourrisa n-os roxos labios,
asina dixo con moita gracia:

«A cantiguiña qu' hastra nós chega,
comovedora, doída, branda,
é o feitizo d' estas ribeiras,
a compañeira d' as nosas almas,
é o consolo d' as penas fondas,
o pano limpo que enxuga as vágoas,
o mellor canto d' a nosa terra,
¡é o *alalalaa!*...

O meu cortexo, veira d' a fonte,
e n-unha noite de lua crara,
vendo que estaba cantando, estraída,
soñando amores, un *alalalaa!*...
dixome logo qu' enchín a ola,
e cando ô pobo m' encamiñaba:
—Por Dios che rogo que cando estemos
os dous soliños, miña Mariana,
si é que non queres me volva tolo.
non mais entoes ese *alalalaa!*...
Seica che deron imás as meigas,
seica che deron sua voz as fadas;

tí fasme dano, si é que me queres,
miña xoiña, non cantes, cala.»

¡Meu Dios! ¿qu' estrano é que se volvan
loucas d' amores as aldeanas,
si ti puxeches n-o chau gallego
as melodías d' un *alalalaa*?...
Ese linguaxe d' o sentimento,
esa amorosa, doída cántiga,
forte ô comenzo, tenra n-o tono,
e lastimeira cando s' apaga:
é necesario non ter n-o peito
un sentimento nobre, nin alma,
pra que indiferente podía escoitarse
aló n-as noites de lua erara,
n-esta adourada, bendita terra,
un *alalalaa*..!

Cando se queixan os paxariños,
cando murmuran as frescas augas,
cando os perfumes d' o val s' esparecen,
cando sospiran as ledas auras.
cando as campanas alá n-a eirexa
tocan ás ánimas,
¡ay! que feitiños eiquí en Galicia
tén o *alalalaa*...

AS' FRORES D' O CIMETERIO

Un rosal prantei por riba
d' a cova d' o meu pequeno,
y-agardei á que c' os meses
as frores fosen nacendo;
ô salir a luz d' aurora
xa tiña o rosal por rego
o pranto que d' os meus ollos
pouco á pouco iba caendo:
pasei asina agardando
moitos días, moito tempo,
hastra que ô cabo unha tarde,
un pimpolo vin aberto,
e xuzgando qu' era imaxen
d' o meu quiridiño neno,
entre vágoas e sospiros
¡ay tolo de min! biqueino...
Debeu levar aquel bico
o fogo d' o meu alento,
pois o pimpolo muschouse
d' o sol c' os rayos postreiros.
¡Cánto tardan en ter vida,
pra dempois morrer muy cedo,
as probes e tristes frores,
as frores d' o cemiterio!

Non hay consolo pra min,
pois penas fondas padezo,
desque Dios quixo levarme
ô meu fillo pr' o seu ceo:
vou camiñando sin luz
d' o mundo pol-o deserto,

sin grorias que me consolen,
sin amor e sin sosego;
si teño algunha esperanza,
si gardo algún pensamento
que podia calmar un pouco
os meus doores inmensos,
é ver de novo froridas
as frores qu' eu tanto quero,
as probes e tristes frores,
as frores d' o cimiterio.

Levanteime unha mañá,
e como sempre, muy cedo,
fun ver as frores que collen
vida d' o meu morto neno;
brilaba o sol refulxente,
doído xemía o vento,
e cal si voces estranas
falasen d' os meus tormentos,
formaban, movendo as follas,
melancónicos concertos;
os paxariños piaban
n-unhos álbores que hay preto
e fora d' os altos muros
d' o sombrío cimiterio.
Tan subrimos armunias
meu espritu estremeceron,
e levado pol-a forza
d' algún oculto misterio,
mirei pr' o rosal, e vin
algús craveles abertos;
por mais que din qu' os que morren
non volven pra este deserto,
eu cobiceei ¡probe louco!
volver á vida o meu neno;
vin n-os craveles seus ollos,
a sua brancura, o alento
seu, percibin n-os perfumes

que esparxían feiticeiros,
oubín a sua voz melosa
que me falaba de lexos,
pro muy lexos, muy enriba,
cal si fose dend' ceo.
¡Ay, quén sabe si as suas cinsas
os meus doores conecendo,
d' o triste leito d' a cova
sair por verme quixeron!
¡Quén sabe si o seu espritu,
e' un sopro de luz d' o Eterno,
tomou n-unha volvoreta
corpo, forza e movemento.
Pois vira baixar voando
dend' os espacios inmensos,
logo n-un cravel pousarse
e dempois volver pr' o ceo,
p-ò fuxir tocar co-as alas
os meus xa brancos cabelos.

.....
Mais non, ilusiós de pai,
fuxide d' eiquí pra lexos,
e non fagades que morra
o corazón n-o meu peito;
ben sei que xa non tén luz
o meu sol, o meu luceiro,
ben sei qu' as frores que nacen
riba a cova d' o meu neno,
veira d' a morte, vexetan
e teñen que morrer cedo.
¡Cántas vágoas e sospiros,
que croeles sufrimentos
cústanme as frores que teñen
sempr' o meu pranto por rego,
as probes, coitadas frores,
as frores d' o cimiterio.

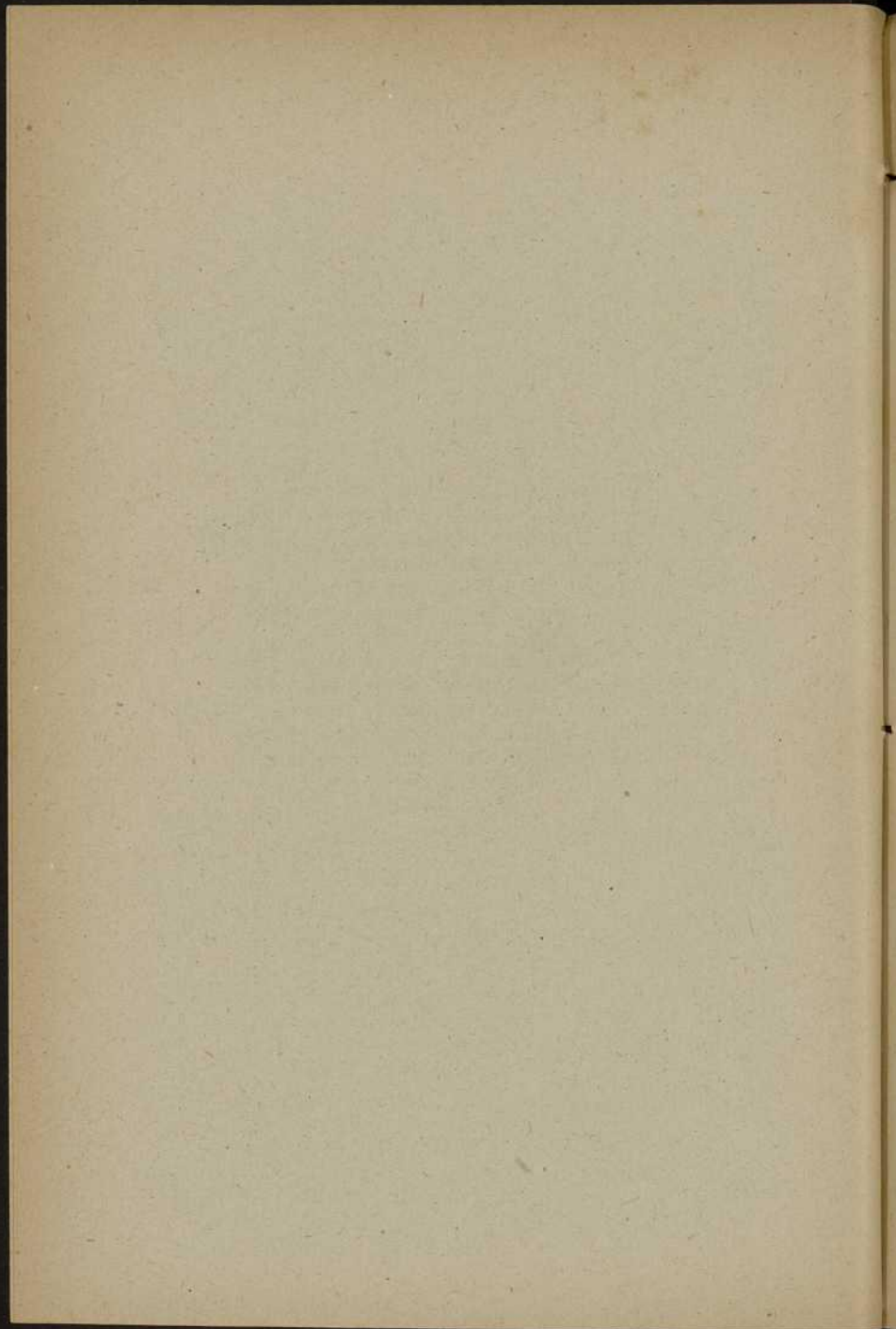

DOORA

Unha nena adoraba ô seu cortexo
e' o ardente anhelos d' o primeiro amor;
n-a ansiedá d' os seus prâcidos ensonos,
falando á solas, con amante voz
decia: «¡Quén me dera pr' adouralo,
ter moitos... pero moitos corazóns!»

Amou constante e foi correspondida;
ela siguiu amando, él olvidou;
cando sola se viu, cando perdera
a fe sagrada d' o primeiro amor,
eseramaba entre vágoas e sospiros:
«¡Quén poidera vivir sin corazón!»

O TOQUE D' ORACIÓN

O sol morreu; os probes labradores
seus eidos e seus montes van deixando
cansos de traballar;
seus capulos pechando van as frores,
fanse mais perceutibres os rumores
e môr a soedá.

A noite chega c' o seu pardo manto
salpicado de nubes e d' estrelas,
a lua saíndo vai;
verten os tristes seu oculto pranto,
congoxas sospiran as fontelas
que bulen pol-o val.

¡Horas subrimes de misterio e calma,
de soedades, d' amor e poesía!
¿Quén non goza con vós?
Quen non sabe sentir, quen non tén alma,
en alas de tan prácida armunía
non chega xunto á Dios.

En medio d' o concerto sin segundo
que fan as noites dolces e caladas,
resoa o triste son
d' as campás, que cal voces d' outro mundo,
dobran con misteriosas bateladas
o toque d' oración.

¡Cántas veces de neno unha pregaria,
e cal o espritu d' un arcánxel pura,
chorando, á Dios erguin,
cando d' unha eremita solitaria,
oculta d' o camiño n-a fondura,
ese toque sentín!

Hora solene cando morre o día
e resoan n-os montes e n-os hortos
cen cántigas d' amor
y-o místico rumor d' o ¡Ave María!,
cand' os vivos que rogan pol-os mortos
murmuran a oración.

Detense o viaxeiro reverente,
e pensando n-os ceos, o afixido,
sinte as coitas pasar;
o infame, trema; cala o maldicente,
e con respecto, escoitan o doído
lamento d' as campás.

N-ese metal bendito Dios nos fala
á cada vez que morre a luz d' o día
e vén a soedá;
o sol morreu, a natureza cala
e din coros d' amor ¡Ave María!
n-o ceo, terra e mar.

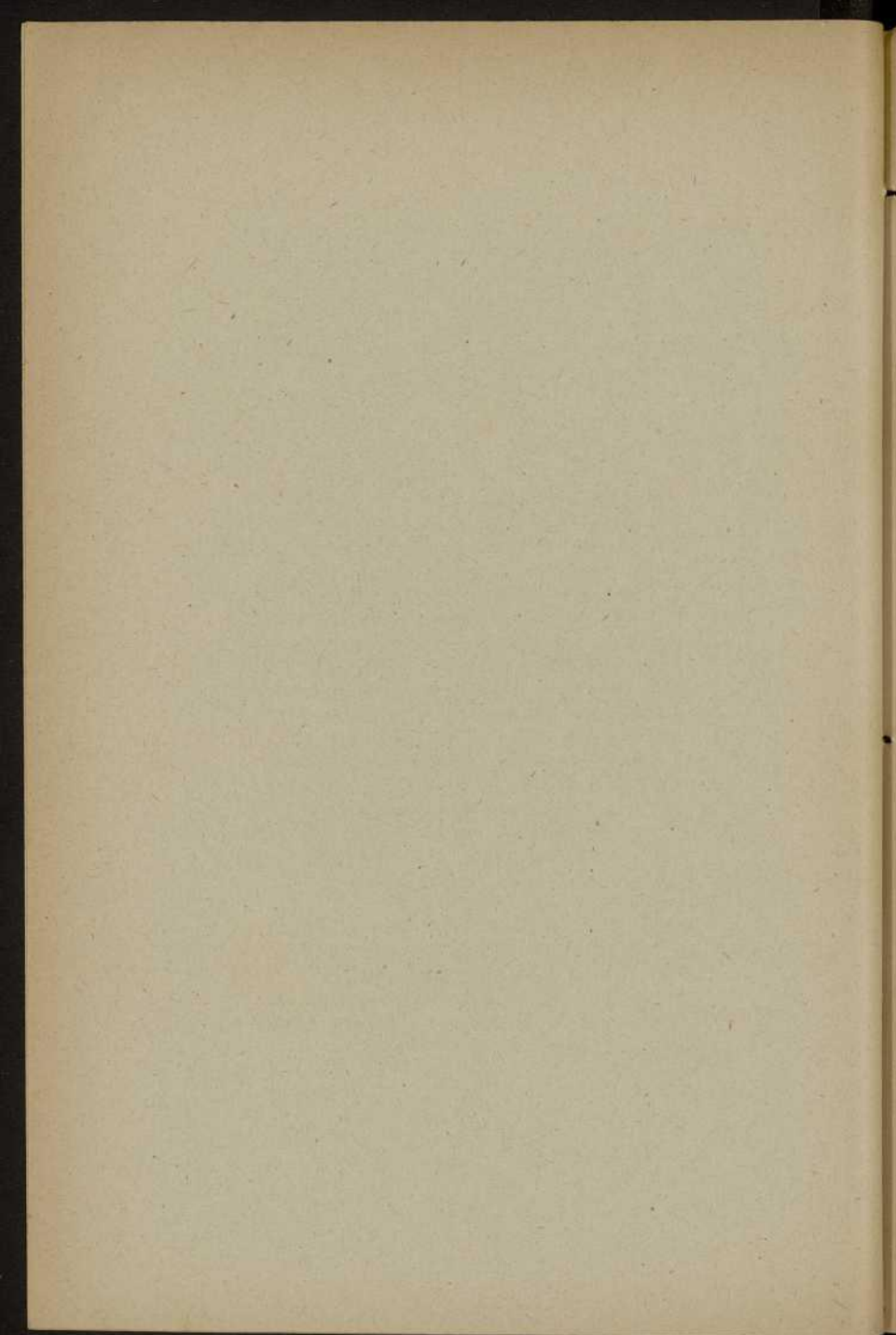
Non sei que voz nin que secretos lazos
pra decir e xuntar cousas sin nomes,
tén ese triste son;
pois resoa n-as chouzas e n-os pazos,
estremecendo o corazón d' os homes,
o toque d' oración.

MÉNDEZ NÚÑEZ

Sáúda, viaxeiro reverente,
as cinsas adouradas d' este home;
n-o letreiro d' a groria tén seu nome
posto pra relembanza eternamente;
él venceu n-o Callao como valente,
e deulle á España trunfos e renome.
En vano o tempo con furor consome
a cova d' este xenio refulxente.
MÉNDEZ NÚÑEZ morreu, pero non chega
á facer que se perda d' a memoria
d' os nobres fillos d' a rexión gallega,
o tempo nin a morte transitoria:
cal bril' a luz n-a noite en que lostrega,
así brila o recordo d' a sua groria.

UN SONO VEIRA D' O MIÑO

FANTESÍA

*N-a morte d' o inspirado
escritor e poeta gallego don
Ramón Rúa Figuerola.*

Era unha tarde triste e misteriosa,
d' esas tardes de brétemas d' o inverno;
o sol iba traspondo xa os picoutos,
a lua iba rubindo pol-o ceo,
a noite viña, os páxaros entoaron
un cantar muy queixoso e lastimeiro,
y-as brisas sospiraron tristemente
entr' as follas d' os buxos e loureiros;
oubín logo unhas cantas bateladas
que alá lonxe... muy lonxe... se perderon,
logo un suspiro triste e muy doído,
depois un ¡ay!... e logo moitos berros...
Era a probe Galicia que choraba
a irreparabre perda d' outro xenio:
jera que se morría FIGUEROA
aló desviado d' o país gallego,
lonxe d' as terras onde abriu os ollos
à luz d' o sol, onde xogou de neno,
onde fan os desposos de seus páis,
onde tiña os recordos d' outros tempos!
Meu quiridiño hirmau, ¿qué mala sorte,
qué negro *fado* te levou tan cedo?
¿Pra qué morriche tí, cando xa eras
d' esta terra un cantor muy feiticeiro,
un soldado d' a nosa INDEPENDENZA,
home de cencia, escrarecido inxenio?

Hastra envidiosa a morte, as nosas grorias
pouquiño á pouco vai espaxecendo...
Chora, probe Galicia, chora, chora...
¡teu destino é vivir sempre xemendo!

.....

Era de noite cando eu m' achaba
veira d' o Miño murmurador;
oubín as queixas que o vento daba,
era xa noite, naide alteraba
aquele sosego consoador.

Alá n-o ceo d' a miña mente
(pois n-outro ceo non vexo luz),
surxir imaxes vin de repente
qu' entre aureola resplandecente
iban baixando d' o ceo azul.

Y-unha subrime, vaga armonía,
cal os concertos qu' escoita Dios,
encheu os ventos y-a terra impía,
mentras aquela lexión decía,
correndo sempre d' unha alma en pos:

«Hoxe que chegas hastr' eiquí solo,
teu brando sono quero arrolar;
nobre poeta, ven pr' o meu colo,
ven á folgar.

»Eu son a gloria que un día cego
seguindo fuches n-o mundo vil;
cantor ilustre, nobre gallego,
ven pr' onda min;

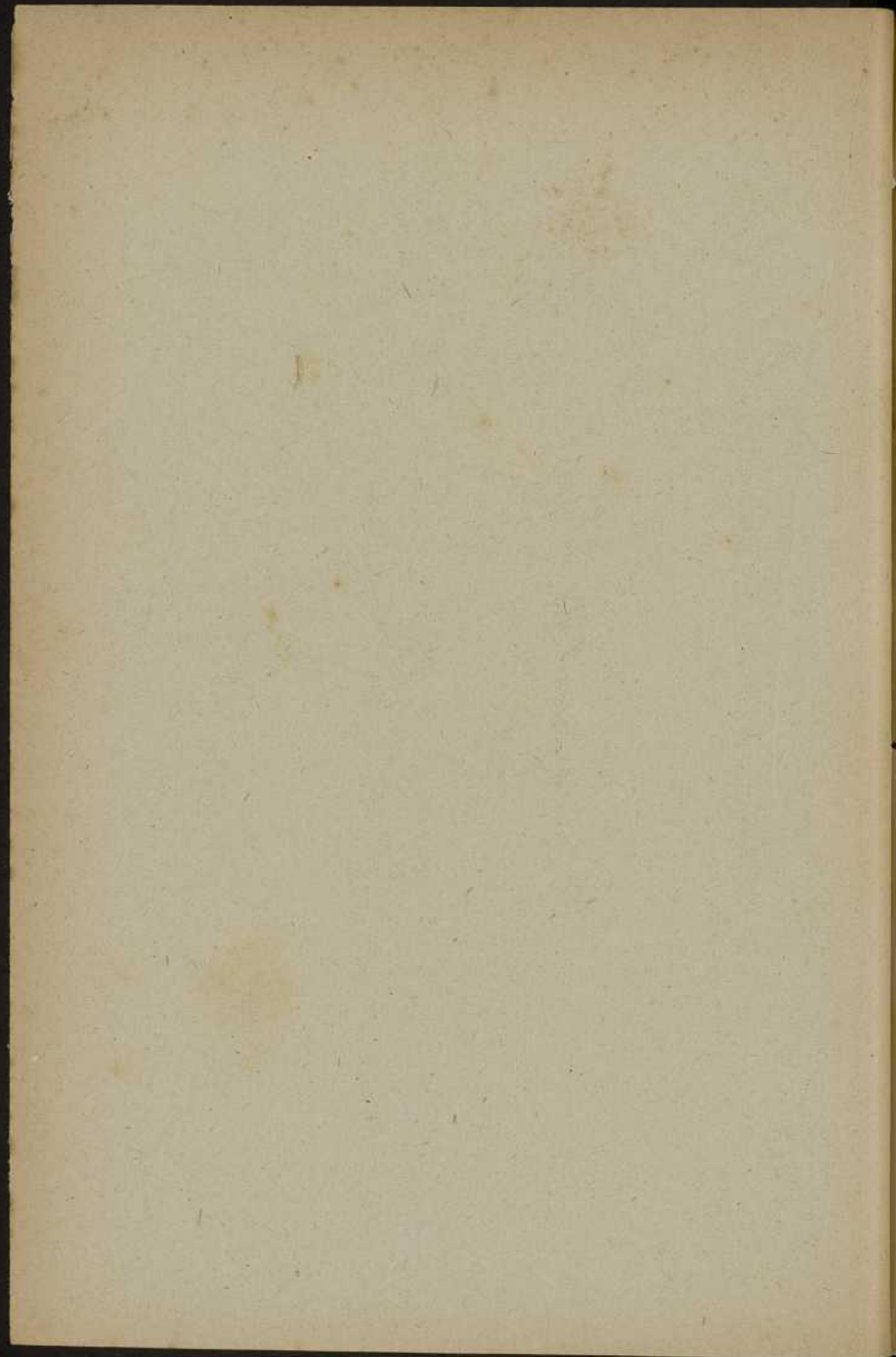
»ven, que xa teño feita unha crôa
d' ouro e de pedras de gran valer;
d' ela eres dino RÚA FIGUEROA,
ven-a poñer.

»Si non che deron os homes sorte,
nin coneceron o teu valor,
as miñas portas abriuche a morte,
ven pr' onda Díos.

»Ven, xa t' agardan ilustres homes:
Sarmiento, Aguirre, Macías, Feixóo;
teu nome escribo xunt' os seus nomes,
¡vives, cantor!

»Vives por sempre, qu' a tua memoria
venceu o tempo co-a eternidá;
morren os homes, mais non a gloria,
pois é inmortal.»

OS AMORES D' ALDEA

*Non quero zapatos curtos
porque se enterran n-area,
non quero amores d' afora
porque xa os teño n-aldea.*

(Cántiga d' o pobo).

I

Vou ás veciñas romaxes,
vou ás vilas, vou ás feiras,
e decote ven meus ollos
rapazas garridas n-elas;
vexo mociñas que teñen
dentes que parecen pelras,
meixelas como craveles
e dourada cabeleira,
bermellos labios, y-us ollos
que tolo á un santo volveran;
mociñas que me divirten
co-a gracia d' a súa conversa,
co-a súa melosiña fala,
que unha múseca semella.
As mociñas de Galicia
xeitosas son, abofellas,
e mórrome por falalas,
e práceme moito velas;
mais eu non sei os encantos
que tén pra min a Sabela,
a moza que tén seu lar

d' o meu probe lar á veira,
que m' alcontro feitizado,
cal si ela fose unha meiga:
val pra min por todos xuntos,
o amor que seu peito encerra,
e consola as miñas coitas
y-a miña esperanza alenta;
non atoparei n-o mundo
muller que tanto me queira,
nin quen mellor os cobizos
d' o meu corazón entenda.
Por eso anque vexo moitas
rapaciñas falangueiras,
non quero amores d' afora
porque xa os teño n-a aldea.

II

Iba cantando esta cántiga
preto d' o adro d' a eirexa
unha noite, e sin pensalo,
alcontreime co-a Sabeía:
«Mintireiro, mintireiro,
(repreicoume con voz tenra),
si fora verdá esa cántiga,
si á min sola me quixeras,
non foras á tantas ruadas,
non foras á tantas feiras,
deixándome eiqui esquecida
n-esta acurrunchada aldea,
onde orfa d' o teu cariño
eu mórrome de tristeza;
inda mais, á veces penso
que tí por outra me deixas,
e coído volverme tola
en pensalo tan xiquera.
Si é qu' enganarme cobizas,
non movas, por Dios, a lengoa

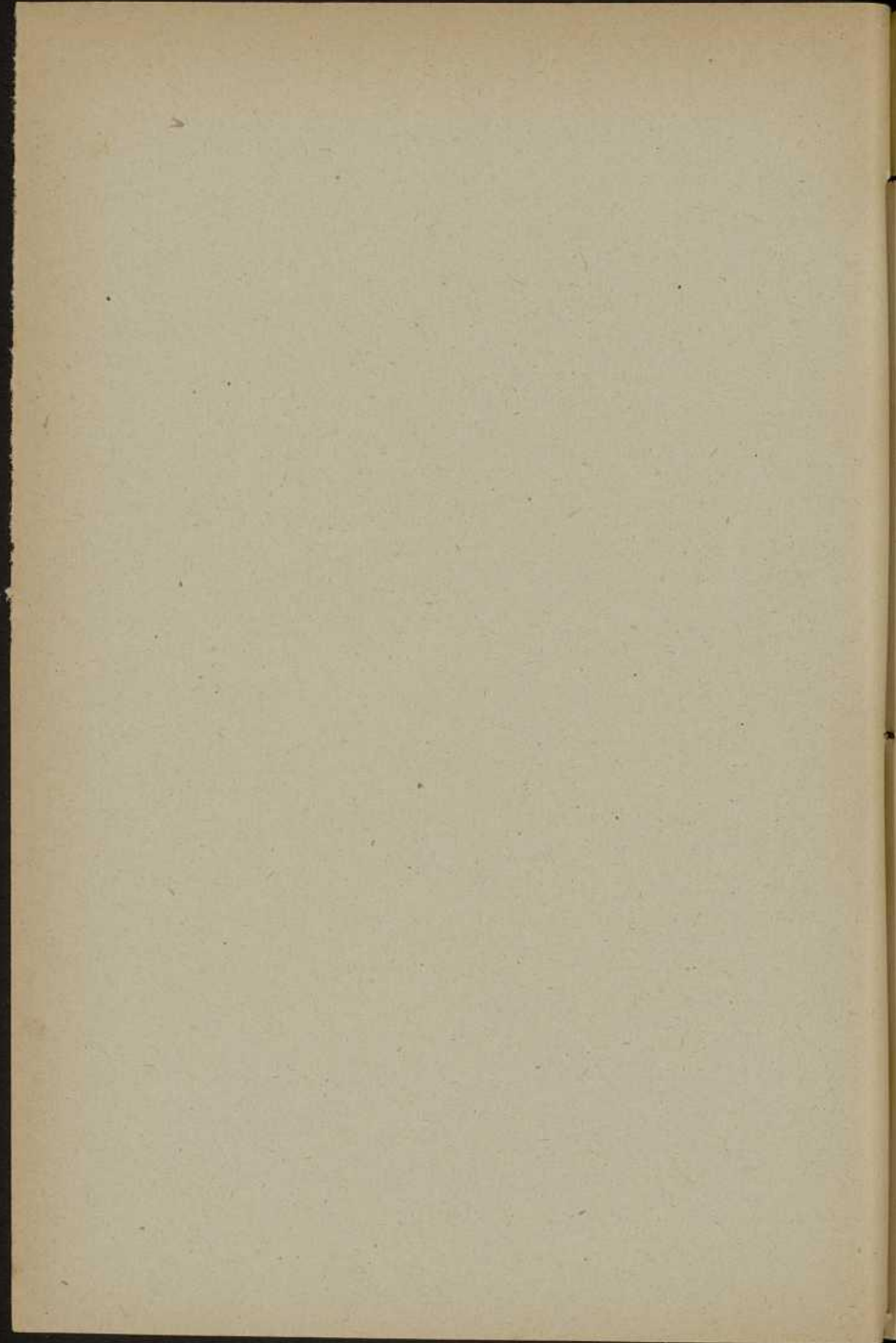
pra falarme d' us amores
que pra min gardar non pensas;
mira que non teño páis,
qu' estou soliña n-a terra,
non me des un desengano
pois co él a morte me deras:
pergúntalle ô corazón
si hay outra muller qu' o encha
mellor qu' esta probe alma,
que pra tí eu gardo enteira,
e dimo, que mellor fora
que non calar o que pensa,
anque me maten as coitas,
pois morrerei satisfeita.
Si non me queres, Antón,
deixa, por piedade, deixa
de buscarme pol-as noites
preto o cruceiro de pedra,
de seguirme n-os lameiros
e de falarme n-as eiras:
cando me vexas de lonxe,
e vir car' á tí me vexas,
colle por outro camiño,
fuxe por outras carreiras.»
¡Ay! parteume o corazón
con tal falar a Sabela!
Eu que non teño mais ansia
que vela feliz e leda.
Non hay amor mais subprime,
non hay pasión mais compreta
que a que lle gardo n-o peito
desque a vin por vez primeira;
xa non volvo ir ás romaxes,
nin ás vilas, nin ás feiras,
pra non deixar mais soliña
e chorando á miña prenda;
non quero amores d' afora
porque xa os teño n-a aldea,

III

Non sei porque din qu' é xermen
de moito mal a probeza,
cando eu non me trocaría
pol-o mais rico d' a terra:
desque sai a luz d' o sol
eu traballo, hastra que chegan,
dando vida á cen misterios,
d' a calada noite as tréboas;
eu traballo con alento,
porque traballo pra ela.
Os dous andamos xuntando,
á forza de moitas penas
e de privaciós sin conto,
pra mercar unha facenda;
anque probe, temos lar
onde acocharnos n-as negras
noites d' inverno d' as xiadas
que brancas poñen as serras,
e dos eidos, que nos dan,
sendo boa a recolleita,
d' abondo millo e centeo
pra poñer n-a nosa mesa;
estou libre d' o servicio,
e mañá, cando Díos queira,
axuntareime pra sempre
co-a miña probe Sabela.
¿Qué mais podo cobizar
que ter unha compañeira
que m' axude n-os traballos,
que me console n-as perdas,
que sinta as miñas legriás,
e qu' os meus doores padeza?
Lonxe, esquecidos d' o mundo,
traballando con pacencia,
e con cariño coidando
os fillos que Díos nos dea,

serán as horas d' a vida
comenzo d' a gloria eterna.
Libre de remordementos,
d' ambiçión e de xenreiras,
sempre amando, viverei
felíz co-a miña probeza.
¡Non hay pracer mais comprido
qu' este pracer que m' alenta,
non hay amores n-o mundo
com' os amores d' aldea!

A CARTA D' A GUERRA

Unha probiña xente d' unha aldea,
sempre agardando carta d' un rapaz
que camiñou pr' a guerra, vindo as noites
xa non fai outra cousa que chorar.
Os coitadiños pensan que chorando
danll' â xoya que garda o seu amor
eses consolos tenros que non teñen
os que levan ferido o corazón.

Chega por fin o cobizado día,
vén o carteiro, dalles o papel,
e sin perda de tempo, todos xuntos
as sospiradas letras van leer.

«Meus quiridiños páis: fólgame moito
si vostedes s' atopan hoxe bós,
cal desexo pra min, (comenza asina,
di asina o primeiro ringuilón).
Saberán que n-a guerra d' as Provincias
non hay mais que ruínas e door
e mortos; xa se ve, unhos e outros
van sementando a morte e' os cañós.»

(Chegando eiquí, a nai toda afrixida
a leutura d' a carta fai parar;
dinlle que cale... ¡pero quen afoga
os tristes sentimentos d' unha nai!)
Siguen lendo: «Cando camiñamos,

xa de día ou de noite, sempre vou
c' o pensamento n-esa probe aldea
ond' a miña frorida edá pasou;
os souts que n-o vrau lle prestan sombra,
seus regatos e montes vexo eiquí,
os ecos d' as campás d' aquela eirexa
tranm' os ventos d' a torre onde nacín.
Meus quiridiños páis... ¡con qué linguaxe
os recordos me veñen á falar
d' unhas cousas que falan d' outras cousas
que non podo nin sei adiviñar!

.....

»Meus quiridiños páis, si é que me esquece
d' escribirlle á Sabela de Pitín,
diganlle que me queira e non me deixe,
que viva e teña amor solo pra min.
¡Ay, aldeíña!... ¡Cántas veces poño
en tí o pensamento e corazón!...
¡Eidos, montes e souts de Caldelas,
lonxe de vós eu morro de door!
Adiós, quiridos páis, que teño presa;
si poidera rubir á xeneral,
¡cántas cousas lles dera o seu filliño
qu' hoxe, coitado d' él, non pode dar.
«Adiós, quiridos páis, hastr' outro día;
á cantos lle pregunten que é de min,
diganlle qu' estou bô, denlle recordos,
canto queiran vostés, ¡adiós!—*Xoquín*.

Unha carta d' a guerra é un tesouro
pr' a coitada xentiña d' o rapaz,
carta que dempois leen os veciños,
o maestro y-o crego d' o lugar.

N-O MOSTEIRO D' OSEIRA

Cheo de patrio amor, admirado,
vello mosteiro, á contemprarte chego;
recordo d' as grandezas d' o pasado,
fuches por homes sabios bautizado
e' o ilustre nome d' o ESCORIAL GALLEGO.

Un tempo pasou xa: o son doído
d' as campás, espallándose n-o vento,
resoaba n-as chouzas solitarias
cal a fala de Dios; logo perdido
aló n-a inmensidá d' o pensamento,
trocábase en sospiros e pregarias.

D' os teus monxes a cencia
n-os mais estranos pobos reloía;
sol de virtú, d' amor, de sabidencia,
co-a sua luz alumeaba a intelixencia
que n-as tréboas d' o error se confundía.

O hino relixioso
d' a cristiandá, subrime resoaba
pol-as erguidas bóvedas d' o tempo;
o espritu meditaba silencioso,
o debre labio con fervor rogaba,
d' os ángeles de Dios seguind' o exemplo;
a caridá cristiana, as portas tuas
tiña decote abertas pr' o mendigo
e pr' o enfermo tamén; teu lar amigo,
onde o Señor verteu as gracias suas,
era pra moitos cobizado porto

de salvación e paz; eras d' amores
espello e limpa fonte, eras un horto
de gratos cheiros e perpetuas frores.
¡Non sei que sinto ô contemprarte morto!
¡Ay qué días aqueles! ¡Qué protento
d' o sigro que pasou! Foi a tua historia
relixión e saber, virtú e groria,
adiânto, caridá, luz, movemento.
Menumento manífico e xigante,

¿qué foi d' a tua grandeza?

A morte y-a ruina levas diante,
cal a neve d' os anos n-a cabeza.
Aldraxan as tuas canas, indifrentes,
aqueles que deberan respetalas,
e desdóuranas labios maldicentes
que obrigación tiveran de bicalas.

¡E ti todo consentes...

e mudo, inmobre, os teus pesares calas!

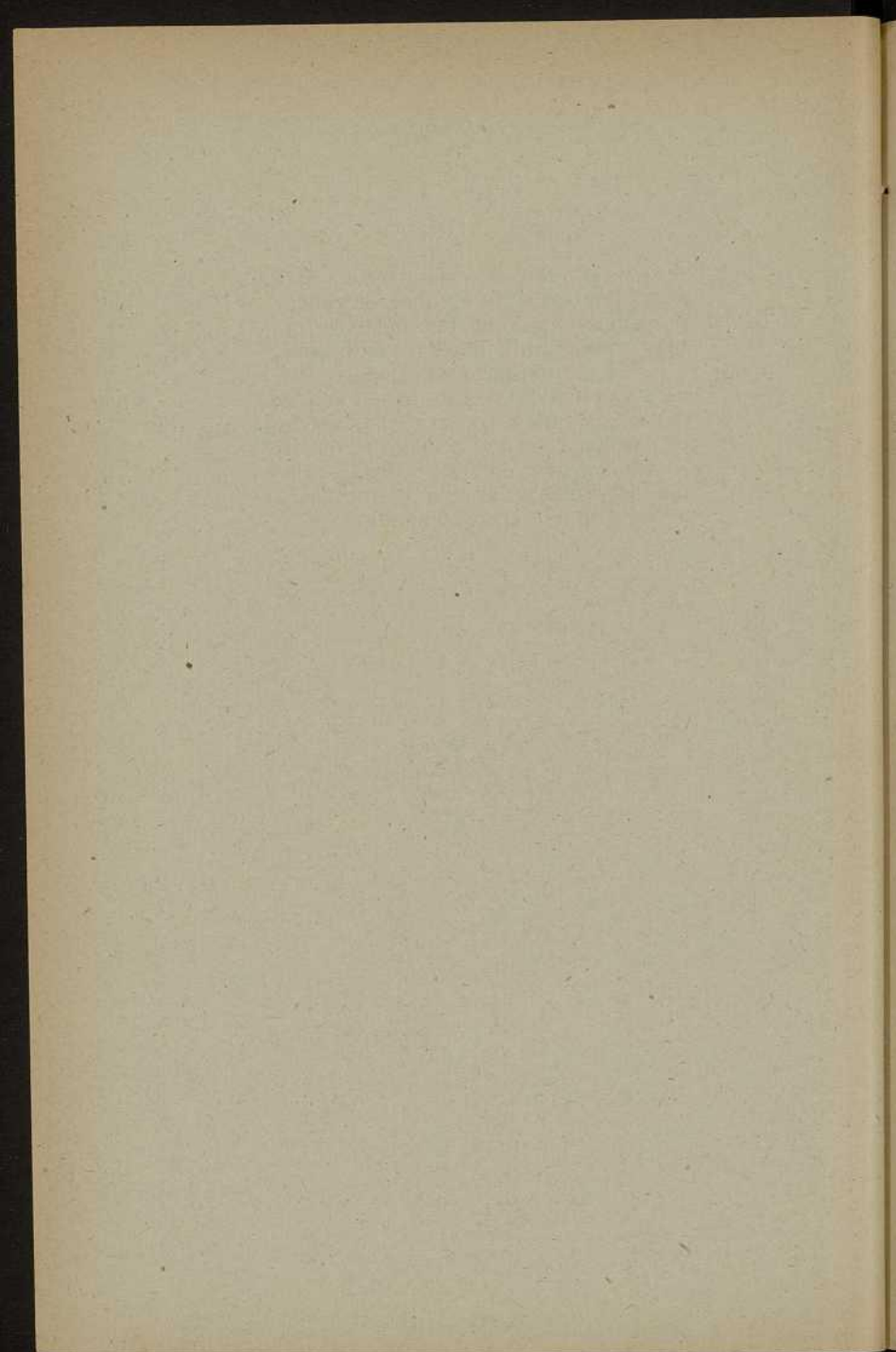
Esqueleto de pedra,
que cobiza cobrir de musgo e d' edra
o tempo, que se ceba n-as tuas obras;
niños tés n-os teus muros misteirosos,
qu' onte gardaban homes sabidosos,
de cen moreegos e rastreiras cobras.

Podes tomar venganza ben comprida
d' esta xeneración, que de tal sorte
deixa morrer as grorias d' a tua vida;
ela tamén camiña car' á morte;
ela tamén feliz, tamén groriosa,
cal fuche un tempo, vivirá esquecendo,
que á pasos de xigante vai correndo
cara ôs fondos abismos d' unha hosa.

A tal xeneración levas ventaxa:
anque o sigro lixeiro bula y-ande,
tempo inda tés d' ollar a sua mortaxa,
que anque morrendo vas, inda eres grande

¡Ah, grorioso mosteiro,
véndote asina sinto un door subrime,
pois unha voz de místico misteiro
tuas grorias canta cand' o vento xime,
e n-o pingar d' as ágoas,
n-esas noites d' inverno, cando chove,
d' os teus monxes paresme ver as vágoas
que veñen á verter, véndote probe!
¡E namentres... de Dios o dedo agosto,
n-a historia d' o universo marca xusto
a ingratitú d' o sigro dazanove!

¡QUÉN POIDERA CHORAR!

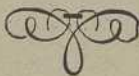
Eu chorei, sendo neno, moitas veces;
pranto de pelras aquel pranto foi:
tiña forza n-os ollos, mais non tiña
forza n-o corazón.

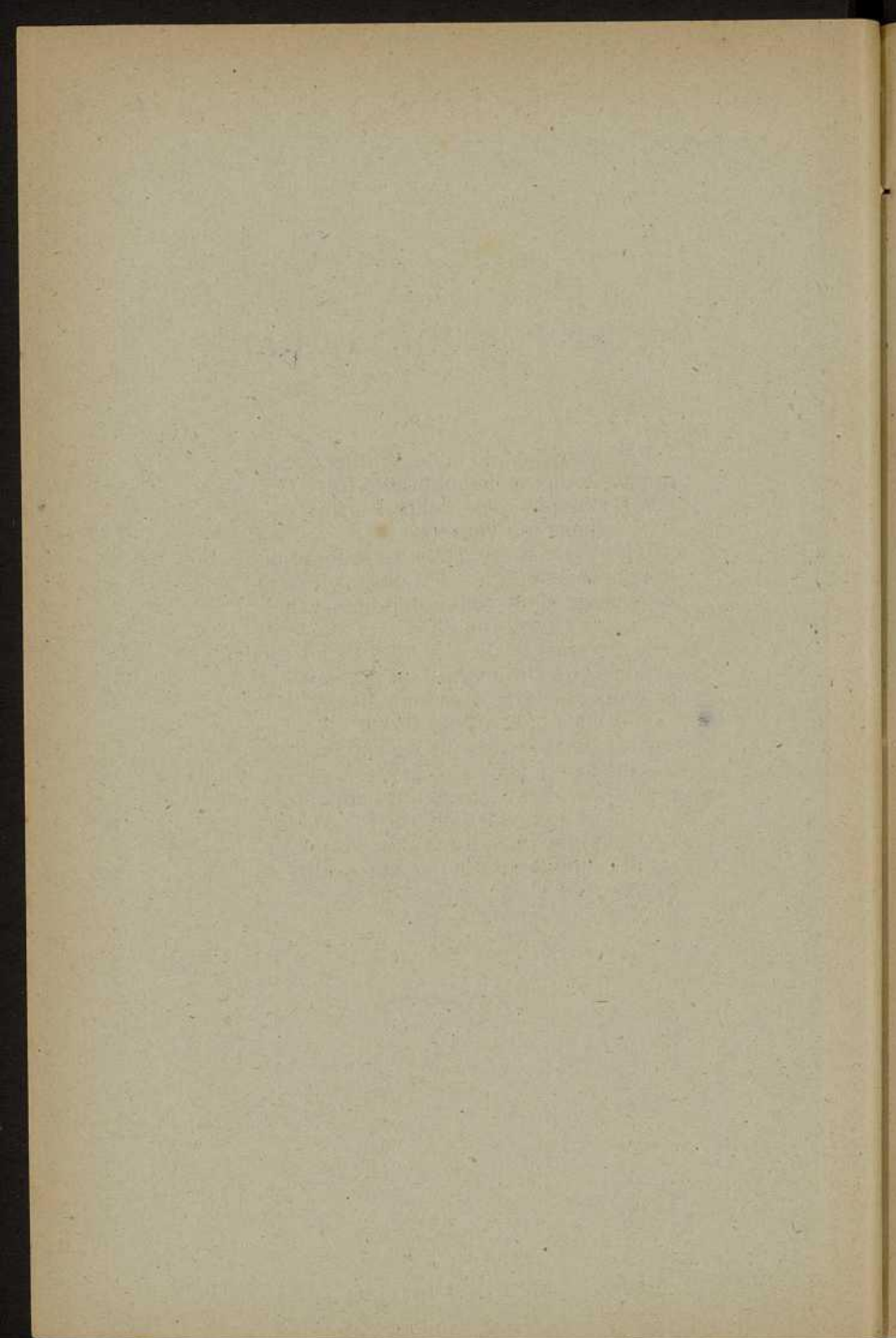
Chorei dempois cando xa feito home
loitaba c' os delirios d' a pasión,
y-os meus ollos souperon o que eran
as vágoas de door.

Logo mais tarde, cando as penas fondas
deixáronme sin grorias nin pracer,
eu cobicei chorar, pero non tiven
mais que vágoas de fel.

As mortas ilusiós, os desenganos
consumiron a alma c' o pesar;
pidinll' ôs ollos vágoas, ¡ay, coitado,
xa non poden chorar!

Pranto dichoso, fonte de consolo,
xa pra min as tuas augas non virán:
cando c' os anos pérdense as legrías,
¡quén poidera chorar!

A ESCASULA

¡Qué noite aquela, qué noite!
¡Inda hoxe se me recorda,
pois encantos e legrias
deixou n-a miña memoria!
N-a orela esquerda d' o Miño
Alongos ergue as suas chouzas,
que anque probiñas, á moitos
traballadores acocha.
N-o pazo d' o Conde achábanse
algunhas garridas mozas
e algús mozos, que viñeran
d' as mais veciñas parroquias,
e pol-o chau esparxidas
en montós, faguían moitas
espigas de millo, inda
recubertas co-as carochas;
un candil dipindurado
d' unha trave forte e longa,
con dous mecheiros alcesos,
alumeaba a sala toda.

Alí están xuntos o Xan
de Freixendo, a tía Antona
d' o muiño, o Facarelos,
a Trellerma, a Xenerosa,
o Farruco de Toen,
a Marica d' a Costoira
y-algús outros baralleiros,
e todos eles boas louzas.

Pra dar comenzo á escasula
solo lles falta unha cousa:
que chegue logo o caseiro
pra que os traballos dispoña,
e namentras que non chega,
como é xente que non folga,
homes e mulleres xuntos,
cantan, brincan, falan, xogan,

¿Onde estará? Tarda moito,
e tardar non lle tén conta;
mais cala, si non me engano
seica andiveron n-a porta
d' o corral, léveme xuncras
s' él non é que vén d' afora:
dito e feito; vel-o ehí vén,
ehí tedes a sua persoa;
co-a sua monteira de pano,
co-as suas brancas cirigolas,
c' o seu fungueiro n-a mau,
c' un pito alceso n-a boca,
ehí o tedes mais prantado
que un xeneral diante as tropas.

Vend' o chegar, as «boas noites»
danlle mociños e mozas;
él sauda, e pondo logo
o fungueiro tras d' a porta,
falando asina, lixeiro,
comenza á dispor as obras:
«Tres d' os mozos que teñades
mais saude e mores forzas,
os culeiros cheos de espigas
ide levando pra fora;
as raparigas pequenas
ide recollendo as follas;
as demais escasulade,
pero tende muy en conta

d' as espigas d' o caruncho,
non axuntalas co-as boas.»

Dempois que de tal maneira
fala o caseiro, sin outras
adevertencias, a xente
pr' o traballo está disposta;
e namentras qu' escasulan
e van recollendo as follas,
volven entoar as dolces,
as amorosiñas copras;
esas cántigas que teñen
a vaguedad misteriosa
d' as nosas tristes montañas,
d' os nosos vals e de todas
cantas frores dan ô vento
perfumes d' a terra nosa;
esas cántigas, sospiros
d' almas que xemen e choran,
lamentos de corazóns
afrixidos pol-as coitas.
¡Cánta tristeza e tenrura
teñen as cántigas nosas!

O Farruco de Toen
y-a Marica d' a Costoira
fan calados. ¿Qué terán?
¿Sofren algunha congoxa?
Botádelle ben os ollos,
que cando calan é proba
de que algún penar d' a alma
as suas legrías lle rouba;
mais cala, o díaño d' o mozo
estalle botando â moza
as espigas qu' escasula,
como quen non quer a cousa,
Ela, c' os ollos cravados
n-o chau, xiquera se coida

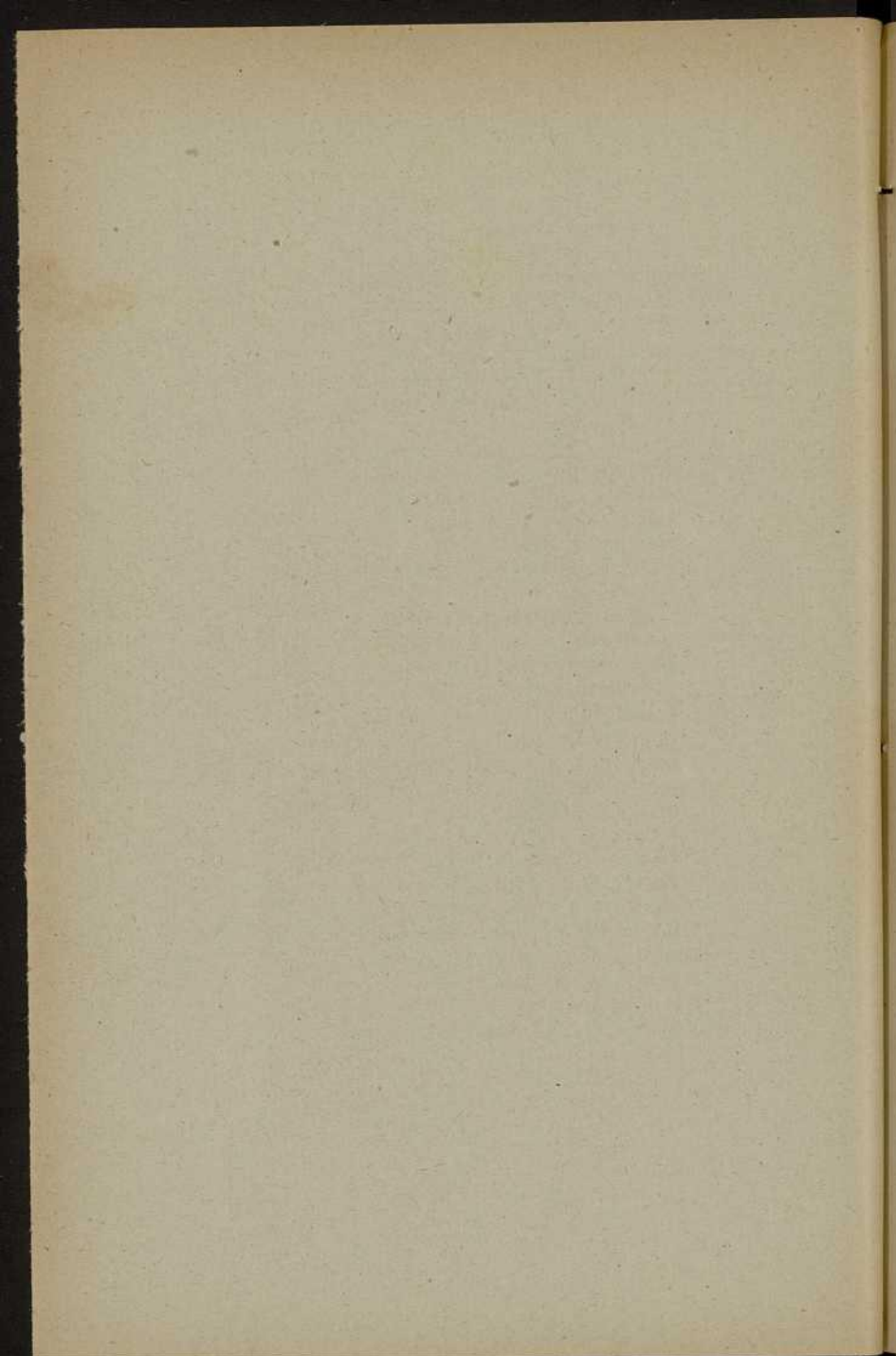
de miralo, anque n-o peito
sufre d' as pasiós a loita,
porque non se deprecate
d' o seu amor a tia Antona,
que tén â veira; mais ésta,
vella avisada e bulrona,
vendo que can as espigas
preto de sí, bufa e roña:
«Seica m' atentas, Farruco,
(dí berrando), mellor fora
e moito mais che valera
non sair d' a tua parroquia
que virte facer eiqui
trabaliador, cando folgas.»
O Farruco escoita e cala;
mais non quere sin remposta
â vella deixar, e canta
entre dentes esta copra:
«Ben che quixera falar
d' o meu amor, miña xoya;
mais non me deixa unha bruxa
que fadarme quixo agora.»
¡Quén tal dixo! Armou, rifando,
un barullo a tia Antona,
qu' eu non sei o que faría
sí o Facarelos non fora,
pois meténdose entre eles,
e turrándolle con forza
á ela pol-o dengue, díxolle
con voz de galiña choca:
«¡Resoño! non lle dea tino,
non s' alrite, non sea tola,
como d' a mau de quen veñen
débense tomar as cousas.»

O argallán d' o Nicolau,
qu' é lixeiro com' a pólvora
e que sintindo rifar

alcóntrase n-as suas grorias,
¿sabes o que fai? Agarra
unha espiga d' as mais grosas
e... ¡zau! tiralla ô candil,
e deulle tan ben n-a corda,
que de tanto abanear
por pouco pol-o chau roda.
«¿Quêres deixarnos á escuras,
Nicolau? (Dícelle a Rosa).
Pois por hoxe non rabeas,
non che toca, non che toca.»
Y-entre cántigas, atruxos,
entre ditos e parolas,
ven pasar aquela noite
as xentes traballadoras.

A *escasula* n-as aldeas
é unha festa cobizosa,
pois ven recolleito o millo
que tanto sudor lles costa,
o millo que tanto regan
dinantes de que o recollan;
aquele pan que ha de mantelos
n-as noites d' inverno longas,
cando ô lume d' lareira
á cocer a vica poñan.
¡Aldeas d' a nosa terra,
costumes d' a terra nosa,
cántos praceres gardades
qu' en moitos pobos non soñan!
¡Fillos d' as probes aldeas,
ben fagan as ansias vosas,
pois traballando folgades
mais que n-as cibdades folgan!

SOEDADES

I

Veira d' as augas d' o craro Miño
fai a eremita d' o Portovello;
n-ela ben posta teñen a imaxen
d' a imaculada Virxen d' os ceos,
Virxen que todol-os pescadores
en moita estima sempre tiveron,
pois pr' os seus males, cando é que a chaman,
sabe muy logo darlles remedio:
alí, por diante d' a Santa Virxen,
e n-a eremita d' o Portovello,
foi onde un rogo por vez primeira,
entenrecido ll' erguín ôs ceos.

¡Santos momentos d' a miña vida...
inda os recordo! Era muy neno,
y-era unha tarde d' o mes de Mayo;
aló entr' as follas xemía o vento,
asemellando queixas de almas
que sospiraban por outros tempos
os paxariños dolces cantaban;
d' o río as augas iban correndo
mainas, falando como si fosen
d' amantes voces estranos ecos;
o sol morría, cand' eu chegando
hastra a eremita sin conecelo,
sin darme conta d' o que pasaba,

por un buraco n-a porta feito
lixeira ollada, botei á cantas
cousas había postas por dentro.

Xunto d' a porta d' a sancristía
eu vin a imaxén d' un esqueleto,
inmobre, fixa, co-aqueles ollos
como dúas covas fondos e negros,
co-aquela boca sempre sorrindo,
co-aquel conxunto cheo de misterios:
por vez primeira d' a miña vida
pensei n-os mortos... e tiveron medo.
Pensei n-a morte, pensei que cando
os vermes, xordos, fosen roendo
a debre carne que me recobre,
cand' os meus hosos ô descuberto
quedando fosen esparexidos
riba d' as covas d' o cemiterio,
non habería quen os collese
pra pôlos xuntos en esqueleto.
¡Cántas tristeszas, qué desconsolos
foron deixando n-o pensamento
estas estranas miñas ideas,
ás que din forza cando era neno!

II

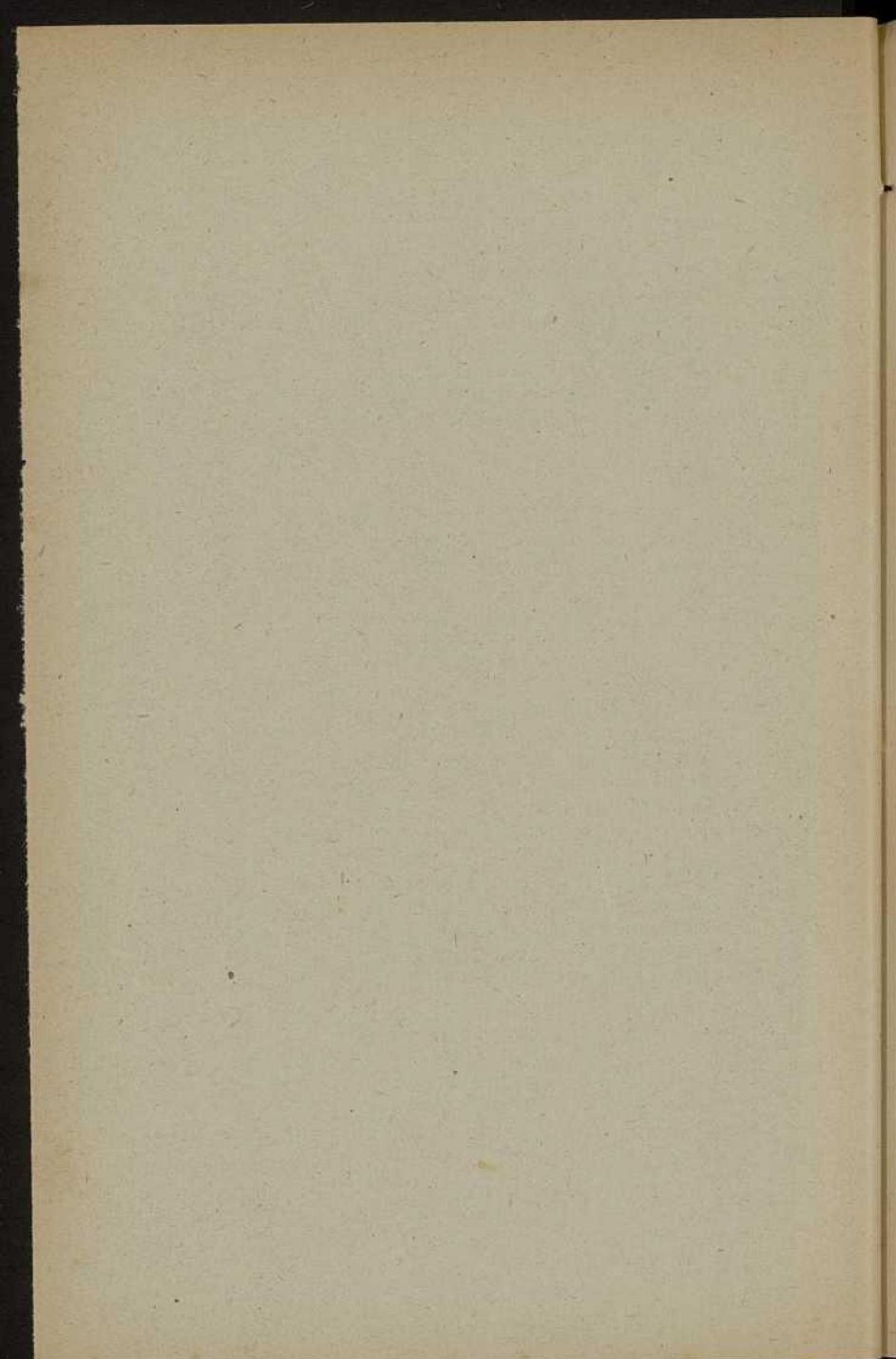
Pasaron anos; inda recordo
hoxe a eremita d' o Portovello,
que solitaria, veira d' o Miño
érguese agora eal n-outros tempos.
Inda recordo d' aquela tarde,
d' o sol os tristes raios posteiros,
as miñas coitas, as miñas ansias,
os meus estranos presentementos;
e d' a maneira qu' entón pensaba
en moitas cousas, agora penso;
non se m' esquece pensar n-a morte,

pois xa non pode poñerme medo;
lévoa decote por compañeira
n-os areales d' este deserto
que vou traspondo; solo cobizo
chegar ô cabo d' o meu desterro.
¡Ay qué diferentes son as soedades
que tiven onte d' as que hoxe teño!

III

Oyolle á moitos que son os ollos,
d' as nosas almas un limpo espello;
onde mirarse non tén a miña,
que vive á escuras c' os seus tormentos.
O sol de Mayo, vals e montañas
doura e feitiza c' os seus refrexos;
bulen os ríos pol-as ribeiras,
móvense as follas que bica o vento,
os paxariños cantan n-os álbores,
o gando brinca pol-os lameiros,
e pobos, chouzas, aldeas, pazos,
brancas eirexas, negros castelos;
diante d' os ollos teñen os homes.
¡Conxunto grande, subrime, espréndido!
Solo eu, coitado, sin luz, sin grorias,
estrano á tantos encantamentôs,
pelegrinando sigo traspondo
os areales d' este deserto.
¡Ay qué martirios sufro n-a terra!
¡Ay qué soedades tan fondas teño!

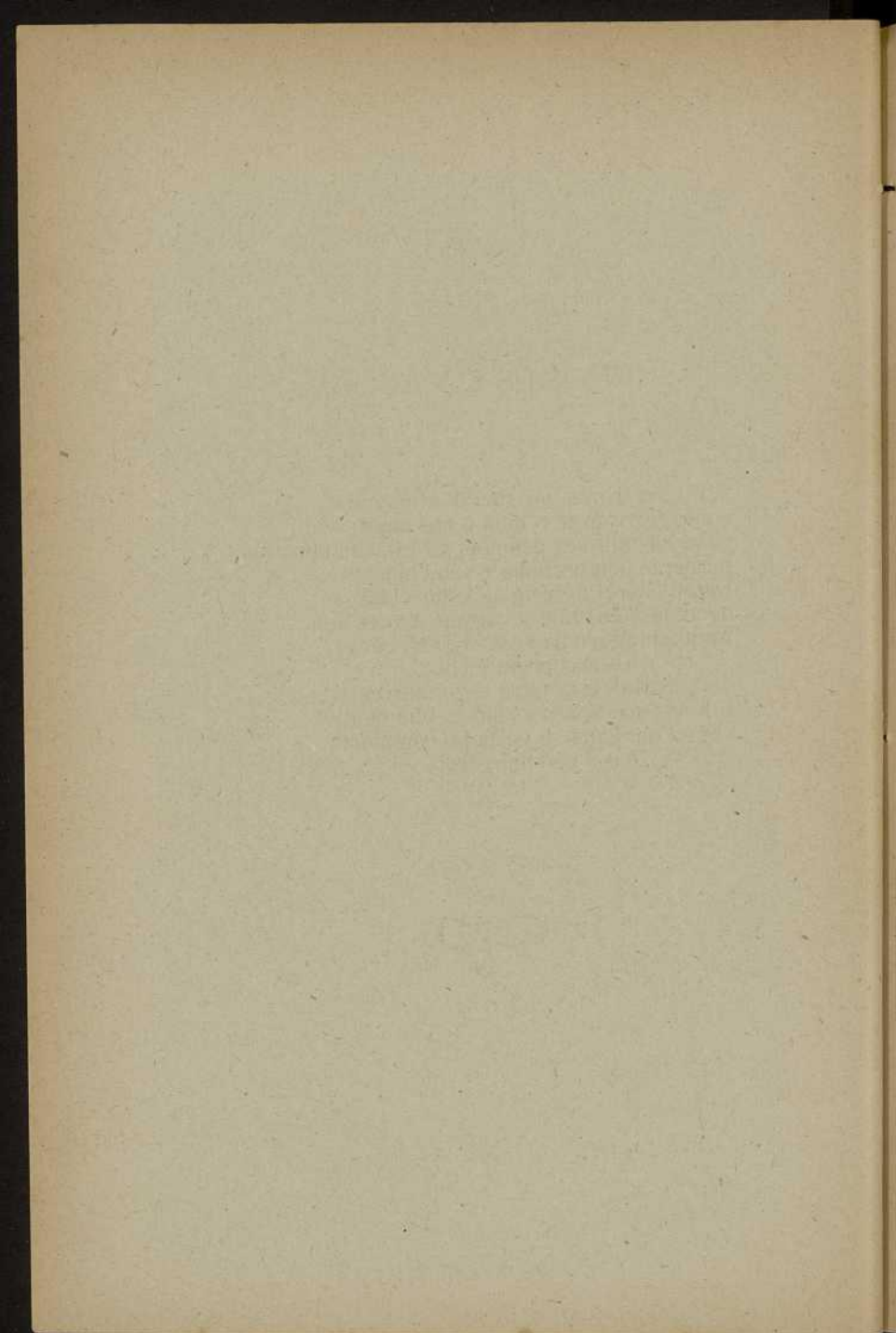

FRORES E VÁGOAS

Puxen frores por riba d' a tua cova
como recordo d' o meu tenro amor;
cando as fun ver dempoís xa estaban muschas,
perderan seu prefume e seu color.
Entón chorei ô verte alí esquecida:
dend' hoxe as miñas vágoas, frores son...
Anque ninguén as vexa n-a tua cova,
 ti velas preto á Dios.
As frores d' esta terra logo morren,
solo eternas serán as qu' eu che dou:
vágoa qu' eiquí se verta por un morto,
 é n-o ceo unha fror.

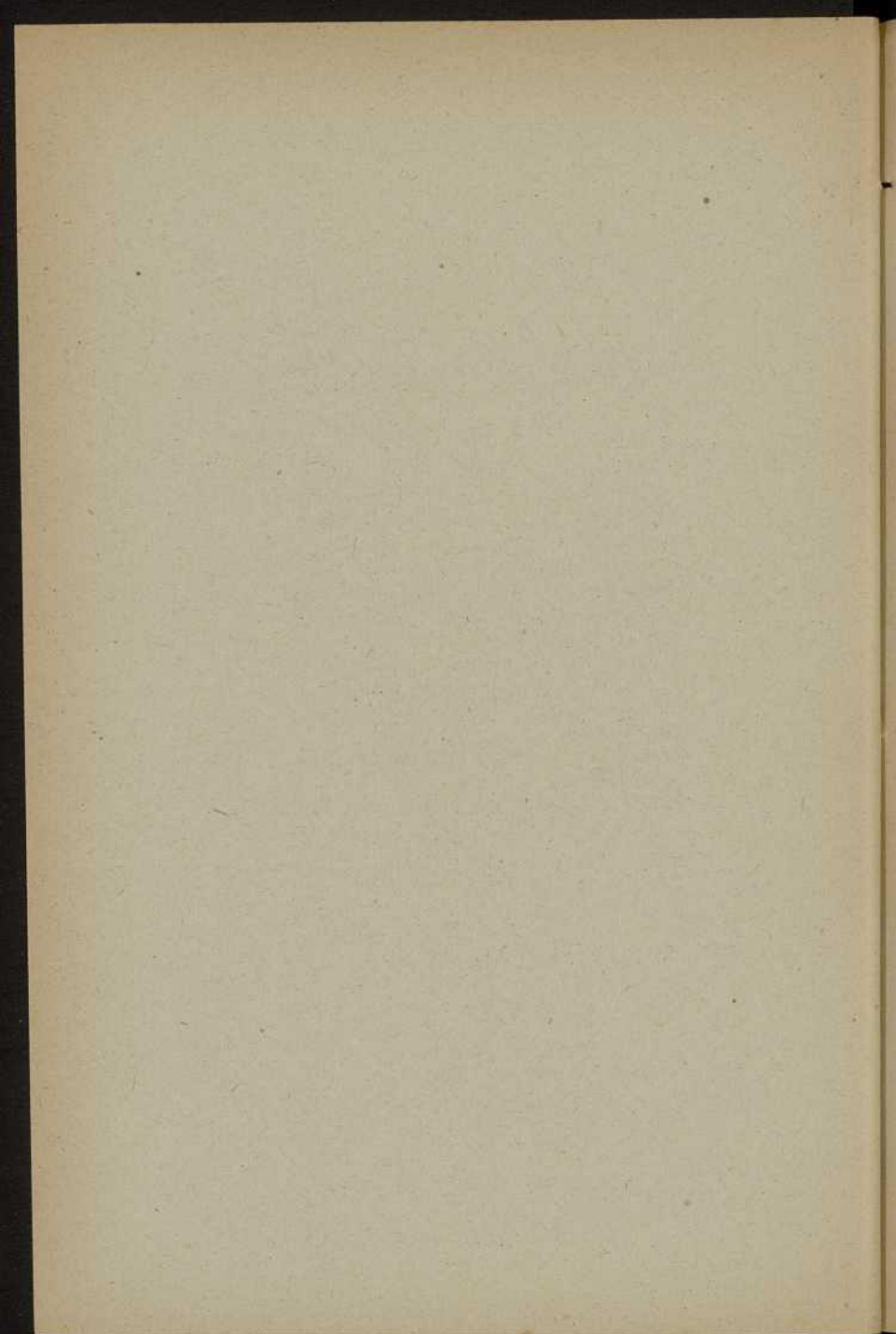

AS AUREANAS D' O SIL

Mainiñas cal as pombas d' as ribeiras,
xeitosas cal os xuncos d' as cañadas,
subrimes, vaporosas com' as fadas,
tal son as aureanas feiticeiras.
Aluma o sol o val, doura as pradeiras,
y-elas buscan n-as augas sosegadas
as areas de ouro cobizadas;
maís vén a noite, e fuxen pesareiras.
O Sil é seu amor, a sua legría,
teñen n-él sempre fixo o pensamento,
canto pracer seu corazón ansía;
lonxe d' alí, de triste acabamento
a garrida aureana morrería,
cal morre a fror sin o arrolar d' o vento

OS MEIGALLOS

—Naiciña, non sei que teño,
meu mal non o entende naide,
dixome o crego que tiña
qu' ir á Santiago á curarme
n-os derradeiros d' o Abril,
día de San Pedro Mártir.

—¿Entón terás os meigallos?
¡Ay, pol-a Virxen d' o Carmen!
¿E quen ch' os botou, filliña?
Dimo logo, non me mates.

—Inda non-o sei de certo;
pode que fosa unha tarde
cando arrecadaba o gando
n-o monte d' os Lumiares,
que m' os botaría un mozo
garrido que veu falarme.

—¿Qué che dixo?

—Moitas cousas:

dixome qu' eu era un ánxel,
qu' en aliñas d' os amores,
com' os páxaros n-os aires,
poidera libre voar
pol-as rexiós celestiales;
dixome que tiña us ollos
muy churrusqueiros e grandes,
as maus brancas com' a neve

y-os dentes feitos de nacre,
e deume unha fror cheirosa
pra que n-o seo a gardase.
—¿E gardáchela?

—Gardeina,
e cando fun á deitarme,
coidei de poñela en auga
pra que non se me muschase:
tivena asina oito días,
sempre d' os meus ollos diante,
co-as miñas vágoas e bicos
novo ser querendo darlle.
'O cabo morreu a probe,
e mirándoa desfollarse,
sufrín o que sufriría
si o corazón m' arrincasen.
¡Dende estonces, miña nai,
nin eu conezo os meus males,
pouco á pouco, sin sabelo,
mórrome de soedades!
—¡Ay, vállame Dios d' os ceos
e todol-os santos vállanme!
¿E que ch' ei facer, coitada,
que ch' ei facer pra curarte?
Mália o demo d' os meigallos
e mália as bruxas que faden
ás virxes nenas que teñan
alma e corazón de ánxel.
Vouche á mercar unha figa
e dous rescritos; poraste
á rente d' o escapulario
d' a nosa Virxen d' o Carmen
unha estampíña bendita
d' o señor San Pedro Mártir.
Xa verás, miña filliña,
xa verás, cando Dios mande,
como alcontrarás remedio
co-a axuda d' estas imaxes:

à eremita d' o Corpiño,
pol-a festa, hei de levarte,
y-ô Santo Cristo d' Ourense,
à Escravitú, ôs Milagres,
hastra que te vexa, filla,
tan boa como dinantes.
— Miña nai, miña naiciña,
meu mal non-o cura naide,
pouco á pouco, sin sabelo,
mórrome de soedades.
Déixeme co-as miñas coitas,
qu' anque son fondas e grandes,
non sei que feitizo teñen
pois dolces consolos danme,
de tal maneira, que solo
compreto remedio hacháse
vendo diante d' os meus ollos
aquele que logrou fadarme,
o mozo aquel tan garrido
que me falou unha tarde,
cando arrecadaba o gando,
n-o monte d' os Lumiares.
Raparigas feiticeiras
que n-o corazón gardades
un tesouro de cariño
pra quen d' amores vos fale;
o mal d' esta probe nena
vós por exemplo tomade,
que pode n-a vida servos
proveitoso e saudabre:
n-as bruxas e n-os meigallos
dende hoxe máis non creades,
porque non houbo nin pode
haber meigos que vos faden:
os meigallos son os homes
que con parolas amantes
vanvos roubando d' a alma
as ilusiós virxinales,

hastra que vos deixan tristes,
morrendo de soedades.

Si unha nena di que tén
os meigallos, hacharase
namorada sin sentilo...
ou querendo namorarse.

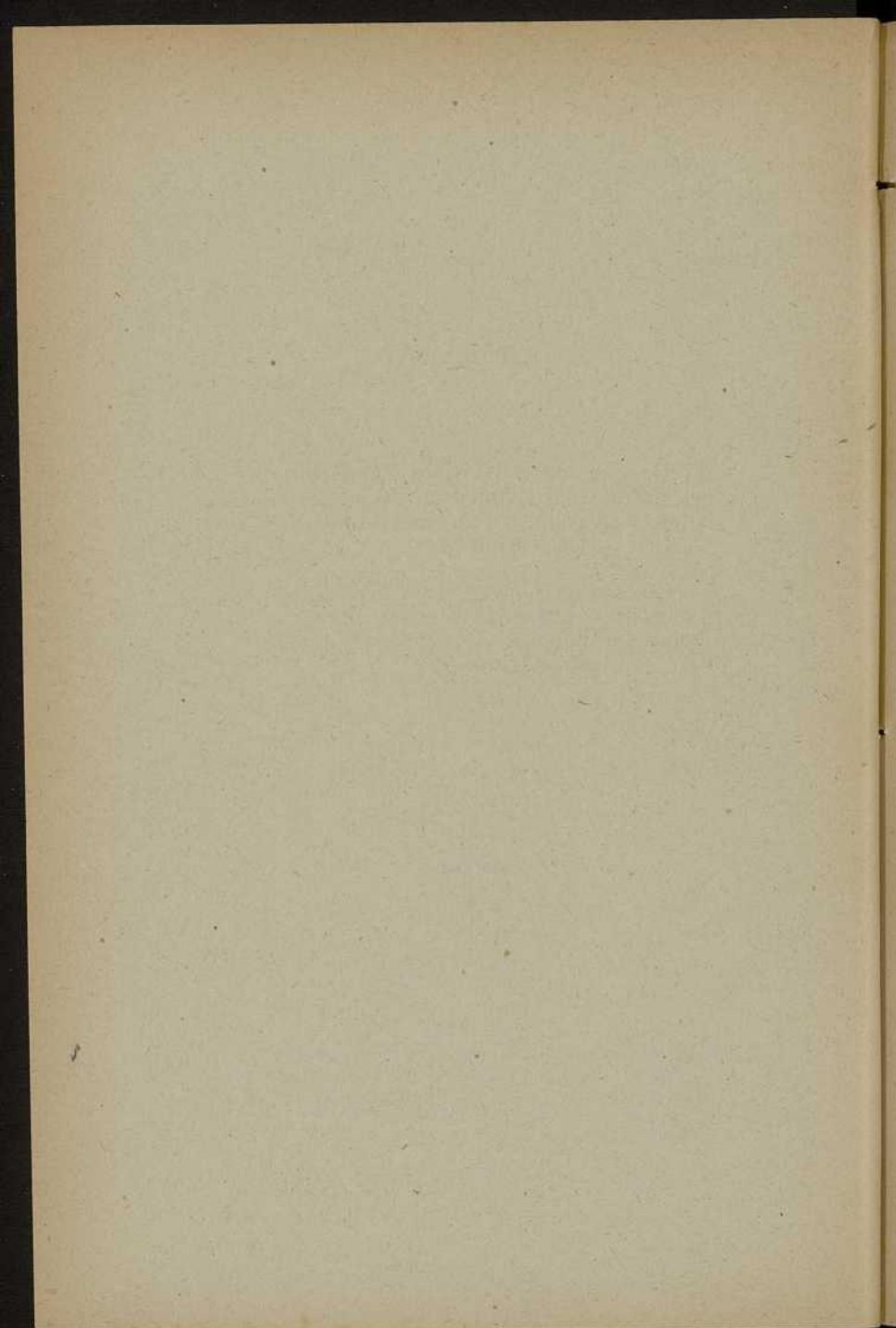

DOORA

Dis que queres vivir pra gozar moito;
¡ay probe nena! xuzgas que o pracer
d' os teus primeiros xuveniles anos,
eterno pode ser:

Hoxe vives n-o ceo, eres un ánxel,
sobre frores camiñan os teus pés;
mañá... cando non vexas mais qu' espiñas,
cobizarás morrer.

AMOR DE NAI (*)

*N-o verce, n-os sendeiros
d' a xuventú, n-as coitas,
n-as fondas treboas d' a
cora, a nai é o ánxel que
nos fai dulce compañía.
¡Benditas sean as nais!*

I

Relembanzas de tempos que foron
van vindo á memoria,
como triste cantar que de lonxe...
muy lonxe... s' escoita:
soedades que levo comigo,
soedades muy fondas,
misturadas n-o espriu que sofre,
sospiran e choran,
¡ay! sospiran ollando fuxidas
as prácidas grorias
que gocei sendo nena, en compañía
de nai cariñosa;
tristes choran sin paz nin consolo
ô verme tan sola;
sin seu dulce y-amante agarimo
alcóntranme orfa...
¡Ap! qu' as vágoas que saen d' os ollos

(*) Composición premiada c' unha pruma
d' ouro, ofrenda d' o señor D. Modesto Fernán-
dez e Gouzález, n-o certame que celebrou *O He-
raldo Gallego* o 4 d' Outubro de 1876.

non teñen agora
quen as mire con fonda tristura,
nin quen as recolla!
¡Qu' os sospiros que saen d' o peito
lembrando congoxas,
xa non teñen un alma xemela
que d' eles se doya!
Cal a fror d' o roseiro arrincada
se muscha e desfolla,
com' o sol que se perde co-as tréboas
d' a noite treidora,
eu asina estarei mentras viva,
tan triste, tan sola;
eu asina estarei n-este mundo
namentras non morra,
pois perdín o meu santo feitizo,
meu ben, miña groria,
a naiciña que tanto me quixo,
¡que dorme n-a cova!

II

Unha tarde d' o vrau, ¡ay que tarde
de loito é desgracias!
un hirmau qu' era noso agarino,
qu' os eidos coidaba,
pol-as ordes d' os homes chamado,
marchouse d' a casa:
caiu quinto, levárono á guerra
e foi ¡miña alma!
cal ovella que pr' o matadeiro
á forza é levada.
Miña nai nada soupo: a sua volta
decote agardaba
n-os erguidos picoutos d' aldea,
tremando, apenada.
Moitos días correron; non chega
o fillo qu' agarda

a naiciña que morre de coitas,
coberta de vágoas:
vendo solo o camiño por onde
seu fillo marchara,
con acento de fonda tristeza
que fire as entranas,
pondo os ollos n-o ceo, axuntando
as maus, escriama:
«Eu non podo vivir sin meu fillo,
meu Dios... ¡cánta tarda!»
Mais o fillo, que vive muy lonxe,
en terras estranas,
non escoita os xemidos d' aquela
naiciña adourada,
que por velo e bicalo daría
cen vidas, cen almas,
si cen almas e vidas tivera
n-o mundo pra dalas;
qu' é o amor d' unha nai infinito,
pasión pura e santa,
luz de gloria, pracer e consolo
que nunca s' apaga,
limpa fonte de tenras caricias
que sempre téñ augas,
validoso tesoro qu' as pelras
d' o mundo non pagan.

III

Consumida morreu de pesares
a nai que vos lembro;
orfa e probe quedei n-este mundo
d' espiñas cuberto.
Pra cantar d' unha nai o cariño,
palabras non teño,
qu' as afogan as tristes, as fondas
soedades que levo
misturadas n-o espritu que vive

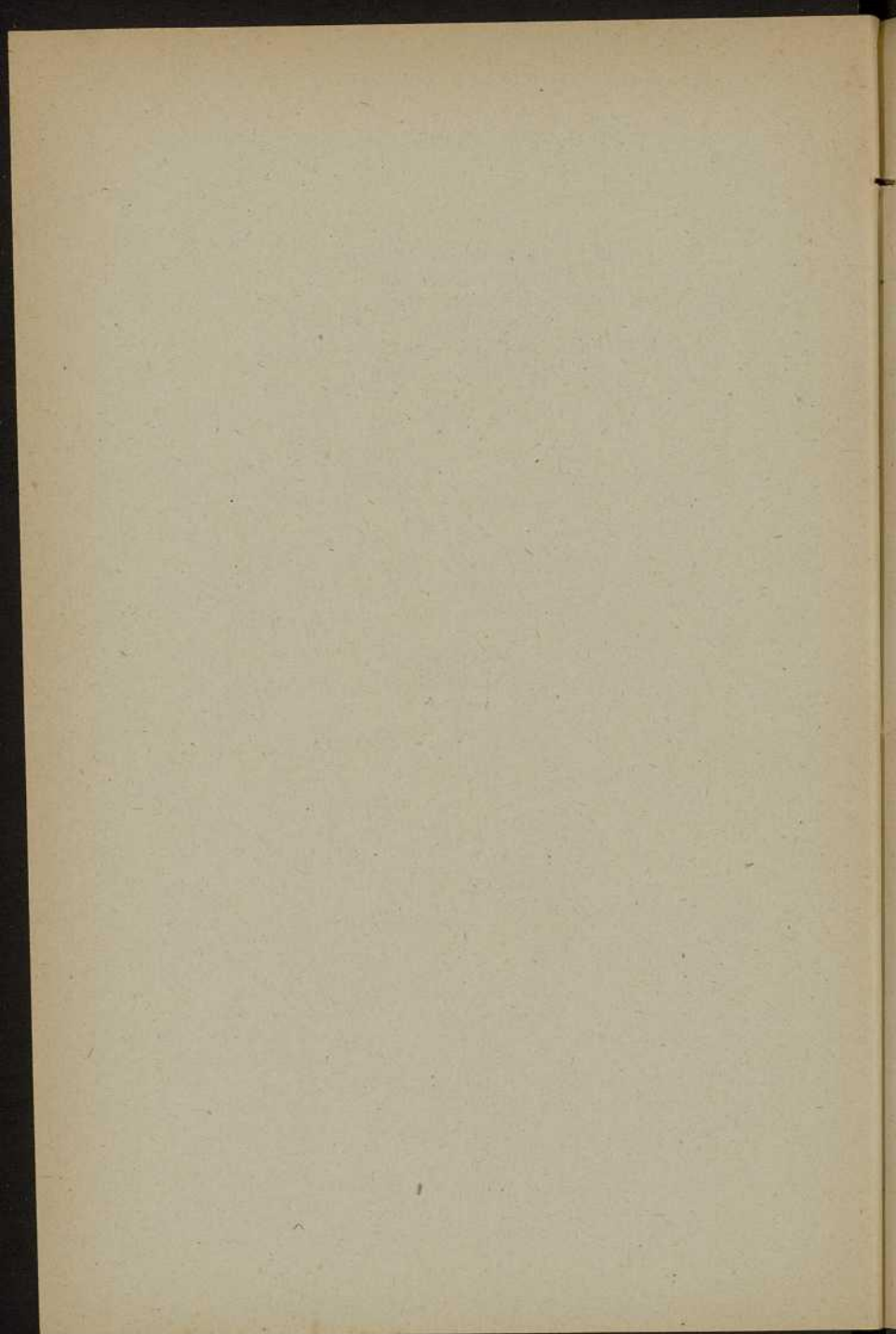
chorando e xemendo;
solo podo docirvos que canto
de bô, nobre e tenro
pôdea ser semellanza n-a terra
d' as gracias d' o ceo,
canto alcenda n-as almas un fogo
de puros afeutos,
canto leva hastra Dios os espíritus
por mundos espréndidos,
é d' o amor d' unha nai semellanza,
purísimo espello.

IV

Si hay amores n-o escuro deserto
d' o mundo cativo,
si hay afeutos que deixan n-a alma
recordos purísimos,
si hay caricias, e gloria, e praceres,
e santos feitizos,
non tan puros e grandes ser poden,
non tan infinitos
como a cega pasión que lle teñen
as nais ós seus fillos.
¡Ay! Deixade un momento que lembre
con tenro cariño
miña nai, que con dolces coidados
n-o colo me tivo;
miña nai, que con cántigas brandas,
namentres dormindo
eu estaba, gardou amorosa
meu sono tranquilo;
foi a boa, a leal compañeira,
o ánxel divino,
que d' os toxos treidores d' o mundo
librou meu camiño;
miña nai, que me daba por centos
apertas e bicos,

cando eu n-o seu colo brincaba
d' amores sorrindo.
¡Ay! que sempre bendiga e protexa
o ceo benino,
às naiciñas que solo cobizan
o ben d'os seus fillos!

O MONTE SAGRO

*O ilustrado médico, fillo
de Galicia, don Cesáreo
Fernández Losada,*

Monte Sagro xigante, qu' hastra os ceos
ergues a tua cabeza,
mentras bulindo van pol-os teus seos
xenios d' a tua histórica grandeza;
práceme verte cando vas fendendo
esa etérea rexión, e rubes, rubes,
a inmensidá d' o vento traspoñendo,
hastra chegar ás nubes
ond' a alfomba de Dios estás sostendo.

Bica os teus pés o Ulla sosegado,
que co-as correntes murmuxantes rega
o val mais lembrado,
o mais frorido d' a rexión gallega,
o val que sempre foi admirado
por todo aquel que á contempralo chega.

Eterno gardador, vixía forte
d' a nosa terra, d' unha sola ollada,
vel-os ríos e mar, pobos e montes
d' esta patria pra min sempre adourada.
Vel-o Atlántico louco,
n-a costa que lle sirve de cadea,
coraxudo estrelarse cando loita;
qu' anque a forza que tén é grande e moita,

decote será pouco
pra domeñar a costa que o rodea.

Ves n-os eidos e leiras
d' estas nosas montanas e ribeiras,
traballar con afán os labradores
pra precurar o pan d' o seu sustento,
e namentres traballan dan ô vento
as queixas d' as suas coitas e doores.

Ves o vello castelo ruinoso,
erguido n-o picouto d' a montana,
despoxado d' o manto esprenderoso
que vistiu n-outros tempos, p-a cabana
d' o pastor â sua veira, con mais sorte;
pois en tanto qu' aquél, coberto d' edra,
agarda resinado pol-a morte,
ela, sin ter n-os muros unha pedra,
e feita de cachotes, e tellada
de pallas de centeo, de cangallo,
cen anos vivirá sempre animada
pol-a forza invencible d' o traballo.

Ti ves correr o Miño maxestoso
alá lonxe, n-as terras ourensanas,
e vel-o Sil que leva seu tesouro
n-as areas de ouro
que recollen as virxes aureanas:
ves a eremita probe
debaixo d' o corpudo castiñeiro,
onde vai recollerse cando chove
e lostrega, o cansado viaxeiro.
Ves o monte Medullo, aquel sagrario
d' a nosa independencia cobizada;
alí a forza brutal d' o lexionario
pol-os nosos abôs foi domeñada;
e ves cantos antigos menumentos
recordan nosos feitos, nosa gloria,

e xigante en recordos e protentos,
ollas n-os mais pequenos pensamentos
o pasado feliz d' a nosa historia.

Todo e subrime en tí: cando refrexan
n-o teu pico os postreiros resprandores
d' o limpo sol, os ollos que te vexan
terán que ademirar os teus primores,
pois entón asemellas un espello
que d' os ollos de Dios a luz retrata:
rey de todol-os montes, seu destello
en coroa de pelras e de prata
El puxo n-a tua testa pra que foras
o mais feitizador n-estas ribeiras;
deuche por amorosas compañeiras
brisas que falan, augas bulidoras,
almas de xenios, páxaras piadeiras,
alboriños de follas tremadoras
onde cantan os ledos rousinores,
e por alfromba, fiollos e silveiras,
e cen garridas e cheirosas frores.

Pol-a noite calada,
cand' os raios d' a lua misteriosa
pratean a tua testa, coroada
pol-a mau d' o Creador esprenderosa,
paresme mais subrime, mais xigante,
ô botarte pra diante,
cal si bicar quixeses o terreó.
¿Ou será que te sintes vacilante
c' o gran peso que téis, sostendo o ceo?
Todo é grandeza en tí: recordos, gloria
d' un tempo que pasou d' a nosa historia.
Cando libre esta patria d' a inxusticia
d' os reyes d' outros pobos estranxeiros
ademirada foi n-a terra toda,
o sol d' a independencia de Galicia
eiquí resprandeceu; os xusticieiros

reyes suevos eiquí foron unxidos
pra desdouro e baldón d' a casta goda,
que loitaba por vernos confundidos.

Monte Sagro inmortal, o mais erguido
de todos cantos tén a nosa terra;
denantes qu' este pobo sea vencido,
volverás á escoitar cantos de guerra:
n-os teus caboucos morrerán primeiro
os fillos d' este pobo sin segundo,
denantes que baixar diante d' o mundo
a testa sua ós pés d' un estranxeiro.

A CARREIRIÑA D' UN CAN

É xa costume en Galicia
de moitos anos atrás,
e como vella costume,
n-as aldeas xeneral,
de que cando un viaxeiro
vaílle á calquer perguntar
si dende alí hastra o pobo
d' o cal en camiño vai
falta pouco, ou si cicais
tén moito que camiñar,
decirlle, anque desviado
s' atope unha légoa ou mais:
«Non señor, falta pouquiño,
a carreiriña d' un can.»

O Pepe de Chagüacedo,
mozo como poucos hay,
entrometido, valente,
e non sei que cousas mais,
deixou a vila de Trives
por ver d' Ourense a cibdá.
Por vez primeira d' a casa
sai o xuncras d' o rapaz,
non conecendo o camiño,
mais coidado non lle da,
pois sabe aquilo de que
quen tén légoa á Roma vai.

Andivo, chegou ô Castro,
â Medorra e mais alá,
foi por Villariñoñrio,
por Niñodairas, e mais
pobos qu' hoxe non recordo
nin vén á conto lembrar,
e xa s' alcontraba canso,
pero dixo: «Non lle fai,
hei andar, queiras non queiras,
hastra que non podía mais.»

E cal o dixo, cumpriuno:
bota a monteira pr' atrás,
colga n-o brazo o fungueiro
que levaba n-unha mau,
e d' unha en outra alancada
chega á Esgos pra xantar.
Xantou o que moitos xantan
cando de camiño van:
unha boa cunca de caldo,
duas sardiñas, viño e pan.
Con mais forza e mais alento
d' Esgos saliu o rapaz,
e por un atallo estreito
camiña sin folguexar:
xa moito andivera, cando
á rente d' un carballal
vín unha moza qu' estaba
n-unha roca fiando láa;
á carón púxose d' ela,
e díxolle: «¿Vosté fai
o favor de me decir
canto falta pra chegar
por este sendeiro á Ourense?»
Co-a vista fixa n-o chan,
a mociña respondeulle:
«Pol-o camiño que vai,
andando moito e de presa,

logo á Ourense chegará,
pois dende eiquí falta solo
a carreiriña d' un can.

O Pepe d' o Chaguacedo
respirou, pois en verdá
iba alcontrándose canso
xa con tanto canear;
e por longas corredoiras,
traspondo montes e vals,
e brincando algús balados
ô Pinto logrou chegar,
pero levando n-os pés
unhas vinchas, que xa xa.
Topa e' un probe d' un vello
que guiando unhas vacas vai
as que d' un carro d' estrume
turran pra facelo andar.
«¿Cánto falta d' eiquí á Ourense?»
pregunta con louco afán.
Y-o qu' iba diante d' a xunta,
volvéndose car' atrás,
y-un monte cheo de piñeiros
amostrándolle co-a man,
dixo: «Baixando esa costa,
â volta d' o piñeiral
pode xa decir de fixo
que s' alcontra n-a cibdá,
pois dende alí vese a cruz
d' a torre d' a Catedral:
ande axiña, déase presa
si quere logo chegar,
pois fáltalle muy pouquiño,
a carreiriña d' un can.

Perdeu a pacencia o mozo
e hastra chegou á xurar,
cousa que nunca fixera

n-a compañía d' os seus páis.
Tivo mentres de sentarse,
mais vendo a noite chegar,
siguiu camiñando o probe
facendo un esforzo mais.
Chegou diante de Lamela,
cando escoitou resoar
aló muy lonxe unhas cantas
bateladas de campás;
víu unha muller, e díxolle:
—¿Seica d' Ourense serán
as campás que agora tocan?
—Non son, enganado vai;
é qu' están tocando á morto
n-o Pereiro d' Aguiar
por un rico vinculeiro
que morreu esta mañá.
—¿Entón dend' eiquí hastra Ourense
fáltame moito que andar?
—Non señor, fáltalle pouco,
a carreiriña d' un can.

Por verse logo en Ourense
degorábase o rapaz,
y-unque canso e rabechando
andivo cada vez mais;
cando por fin s' atopou
ond' as portas d' a cibdá,
dando un suspiro, escramou,
volvéndose car' atrás:
«¡Non foi pequena, puñesflas,
a carreiriña d' o can!»

VEIRA D' O ARNOYA

É de outono unha tarde, o sol que morre
os hourizontes doura;
a vila d' Allariz ô vento erguidas
as espadanas d' as eirexas mostra.

Lambe seus pés con augas transparentes
o murmuxante Arnoya,
onde tempraron n-outro tempo as armas
co-as que loitaban as mesnadas nosas.

A branda brisa con arrulo amante
movendo vai as follas
d' os salgueirales, buxos e lourediros
e cantas herbas o seu manto forman.

N-os álbores, os páxaros piadeiros
as cántigas entoan,
todo é luz pol-os aires, armunías
n-o monte e val, n-os pazos e nas chouzas.

¡Tarde d' encantamentos infinitos,
tarde feitizadora,
ben faga teu recordo que n-a alma
deixa d' amor legrías cobizosas!

A noite vén; reloce as estrelas,
de Dios n-a inmensa alfromba;
as bateladas d' as campás, doídas,
o toque d' oración á un tempo dobran.

As ovellas que volven ô cortello
balan n-as corredoiras;
e' o seu balar confóndense de lonxe
os *alalás* e cántigas d' as mozas.

¡Qué subrimes concertos, qué misterios
tén n-esta terra nosa
unha tarde que morre cando chegan
d' a queda noite as enloitadas sombras!

N-un curruncho feliz d' esta ribeira
érguese Vilaboa,
paraíso onde teño os meus amores,
o niño virxinal d' a miña pomba.

A noite vén: xa non verán meus ollos,
logo que a tarde morra,
aquel verxel de prefumadas frores,
aquel ceo de éspranzas e de gorias.

¡Ay que noite tan triste! Pol-os aires
os moreegos revoan,
os concertos d' a terra enmudeceron,
cobren as tréboas as bellezas todas.

Solo quedando vou: esta tristeza
que agora sinto fonda,
faime querida a soedá d' as noites,
e dá mais desaforo ás miñas coitas.

¡Ay que noite tan triste! As probes almas
d' os que sufren e choran
n-as aas d' o pensamento van voando
pol-as rexiós d' o espritu misteriosas.

¿Pr' onde camiñan? ¡Ay, ningún o sabe!
Búscanse e non s'alcontran;
n-o deserto d' a vida non hay dúas
almas que se comprendan e conozan.

A metá que lle falta á miña alma
pra non vivir tan sola,
¿pódeas ter, compoñendo un solo espritu
a fada virxinal de Vilaboa?

¡Quén o sabe, meu Dios! Un *algo* estrano
teñen as almas nosas,
que ô mirarse n-os ollos refrexadas
parés que se confonden n-unha sola.

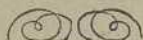
Cal ô redor d' as luces alcendidas
as volvoretas voan,
d' a maneira c' o imán atraí ô ferro,
á ela m' atraí unha secreta forza.

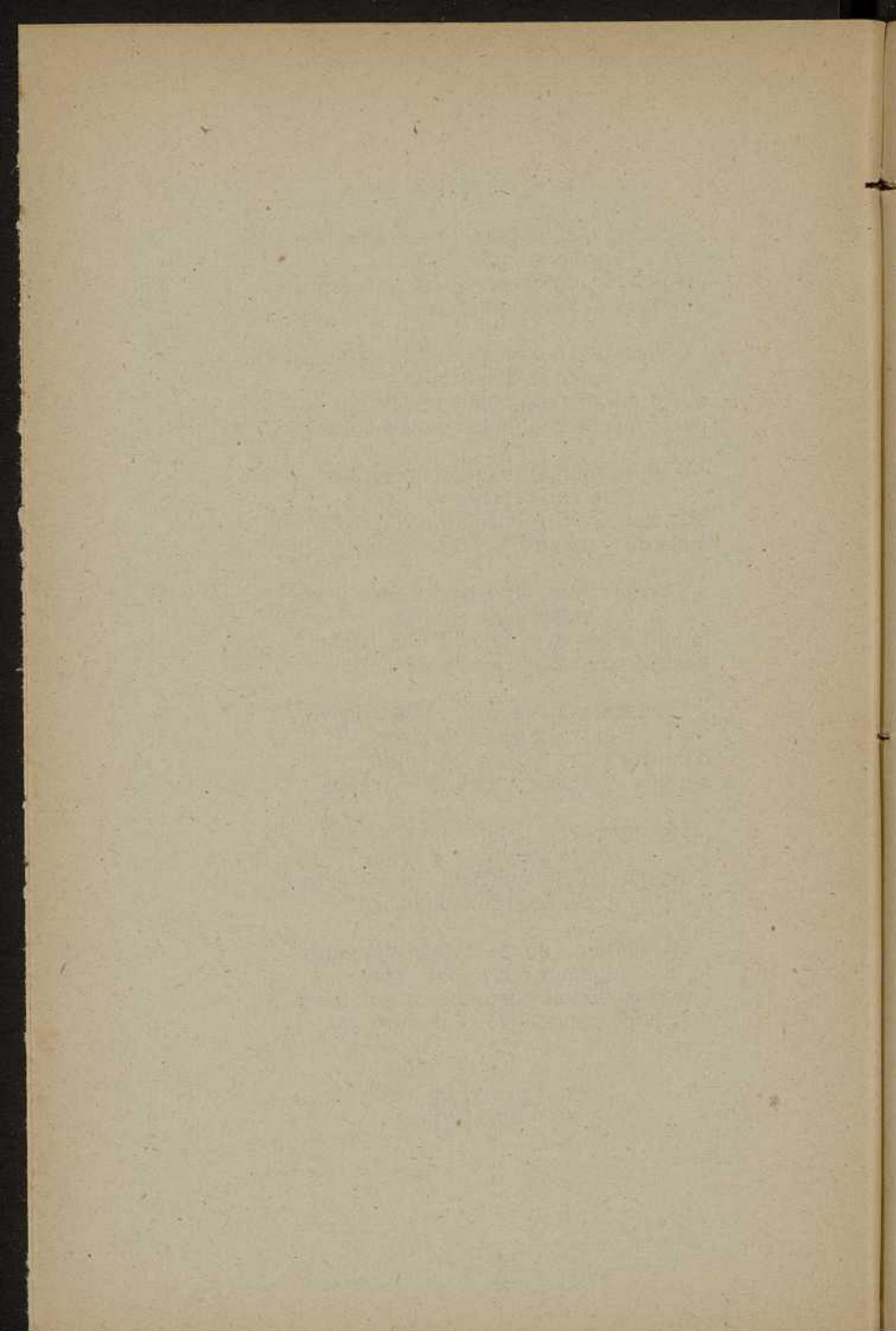
¡Ay que noite tan triste! Lonxe d' ela
a vida é muy noxosa;
fáltalle a luz d' os ollos d' unha alma
xemela en pensamentos e memorias.

Cantaba asina un probe pelegrino
qu' espira de congoxas,
ò morrer unha tarde d' un outono
n-a vila d' Allariz, veira d' o Arnoya.

Ela morreu: d' a terra onde nacera
lonxe alcontrou a cova,
e din que un alma en pena, pol-as noites,
por riba d' ela acongoxada chora.

¿Atoparanse un día n-outros mundos
d' amor e luz e grorias?
Por mais que se adouraban n-esta terra,
¡ben pode ser que alô se desconozan!

O MONTE MEDULLO

Dinantes que sufrir d' un estranxeiro
a odiosa escravitú, con arrogancia
morrer pol-as suas maus quixo en Numancia
con valor exemplar un pobo enteiro.

Morre tamén Sagunto d' esta sorte;
y-o lexionario, cobizando gloria,
sólo pudo atopar que a nosa historia
decote foi INDEPENDENZA OU MORTE.

Veu o inglés á loitar co-a nosa terra:
os patrios sentimentos louco alrita,
e n-os muros d' a Cruña María Pita
con esforzo inmortal venceu a guerra.

Chega o francés triunfante, cheo de gloria,
y-é vencido en Madril o *Dous de Mayo*;
en Galicia, n-a *Ponte de San Payo*,
loita e loita sin ver a súa vitoria.

Estes feitos d' eterna lembranza
proban que non se pode â nosa terra
pol-a forza aldraxar, que non a guerra
escravos nos fará sin ter venganza.

E cal poema d' estes grandes feitos,
garda o MEDULLO d' o valor a palma;
seu recordo un latido tén n-a alma,
seu exemplo un altar n-os nosos peitos.

Indómitos, valentes, nosos mōres
n-él craras mostras d' heroismo deron;
por non escravos ser, libres morreron
diante d' os lexionarios sitiadores.

O sol d' a independenza de Galicia
garda n-él seus brilantes resprandores,
e terá que trunfar, en días mellores,
a causa d' o dereito e d' a xusticia.

O xenio gardador d' a nosa historia
dorme n-os seus caboucos, agardando
qu' outra xeneración volva loitando
á recoller a croa d' a sua groria.

Monte MEDULLO, n-a tua fonda cova
a morte as cinsas d' eses héroes garda:
ísi a vella patria en veneralas tarda,
ten esperanza n-a Galicia nova!

A ROLA MORTA

Recordo á inspirada poetisa gallega Elvira Luna d' o Castillo.

Dolce cantora d' a nosa terra
que as cinsas tuas a cova encerra,
aló n-un pobo veira d' o mar;
tí, e' os teus cantos arroubadores,
homes, paxáros, brisas e frores
fixeche un día d' amor tremar.

Muller, e' o fogo d' o sentimento
cando fixabas o pensamento
n-outros espazos, n-outras rexiós,
con tenra e vaga melanconía,
cal un perfume de fror, rubia
tua alma preto d' a luz de Dios.

Por eso os tristes que se namoran,
os afrixidos que penas choran,
hachan consolo n-as tuas canciós;
branda mistura de venturanzas,
encantamentos, queixas, espranzas,
decote cheas d' inspiración.

¡Apl é qu' axiña por mala sorte,
d' a nosa patria levoute a morte
pr' outro garrido mundo mellor;
libre d' enganos e d' amarguras,
rexenerada, vives co-as puras,
co-as escollidas d' o Creador.

N-a feiticeira Vilagarcía,
queixosa rola, deches un día
os teus primeiros hinos d' amor;
alí d' a vida n' o derradeiro,
con un suspiro muy lastimeiro,
morreu cantando teu corazón.

A voz d' o xenio que se perdía
fixo un esforzo cando morría
aquela virxen; o limpo sol
d' o pensamento, que luz lle daba,
con mais destelos alumeaba
ô darlle ô mundo seu triste jadiós!

Y-era qu' estonces un *algo* estrano
fondo misterio d' o sér humano,
vida e mais forza deulle ô morrer;
era que libre xa d' os terreos
lazos d' a carne, iba pr' os ceos
novos alentos a recoller.

Si n-aquel grande, feliz momento,
cantar poideras c' o pensamento
n-a nosa fala, n-a nosa voz,
¡ay, qué corrente de melodía
n-este deserto s' escoitaria,
e qué concertos, que vibraciós!

Queixosa rola d' o noso outeiro,
que baixo as herbas d' o cimitero
asosegada durmindo estás;
durme, namentres qu' a tua memoria
cantos de trunfo, croas de gloria,
eiquí en Galicia revivirán.

A VOLTA D' A SEGA

I

Por mala sorte inda hoxe
á buscar van á Castela
traballo de sega e malla
os fillos d' a nosa terra;
inda tempadas d' o ano
pouco menos que desertas
van quedando as nosas vilas
y-acurrunchadas aldeas.
¡Busean o traballo fora,
cal si eiquí non-o tiveran!

II

Tristes están os gallegos
que aló traballan n-as segas,
sin os perfumados aires
d' o lugar onde naceran,
sin escoitar pol-as noites
n-as sombrizas carballeiras
as doidas bateladas
d' as campanas d' a súa eirexa.
Tristes están os coitados
n-os desertos de Castela,
como páxaros sin niño,
como ceo sin estrelas,

cal corazón sin amores
e com' as almas en pena;
por eso falan muy pouco,
que solo sinten e pensan;
por eso din os estranos
que os fillos d' a nosa terra
son insensibres e teñen
alma e corazón de pedra.
¡Que son insensibres, cando
morrendo están de tristeza,
tendo o pensamento fixo
n-o lugar onde naceran,
folgándose c' os recordos
d' as suas romaxes ledas,
d' as suas montañas, d' as suas
encanadas e ribeiras!

III

¡Cántas mulleres agardan
con louco afán n-as aldeas
porque ô seu lar volyan logo
os que traballan n-a sega!
¡Ay! Cántos nenos espídos
que xogan â veira d' elas,
perguntarán impacientes,
cando po!-as noites vexan
que non hay pan pra cear,
nin hay lume n-as lareiras:
«Miña nai, ¿noso paiciño
cando virá de Castela?»
Cantas veces as coitadas
d' angustia e de medo treman,
vendo qu' a xusticia âs portas
lles vai á pedir as rentas,
e sempre agardando, sempre
co-a esperanza lisonxeira
de que traigan algús cartos

os que traballan n-a sega,
entre fondos sufrimentos
pasan a vida n-a terra.

IV

¿E volverán? ¡Quén o sabe!
Ben pode que xa non veñan;
algús d' aqueles, xa mortos
farán debaixo d' as herbas;
outros, mais probes que foron
alcontraranse, e namentras,
os nenos que teñen fame,
debres, agurradas vellas,
os que traballar non poden,
mulleres que non folguexan,
n-as probes chouzas agardan,
¡agardan por quen non chega!

V

Chéganlles cartas á moitos
traballadores n-as segas
d' os anacos d' a sua alma,
que os agardan n-as aldeas;
cartas queixosas e tristes,
cartas que decote levan
un dôr en cada palabra,
un suspiro en cada letra:
dinlle que se alcontran probes,
sin centeo e sin facenda,
que tiveron que vender
o cocho n-a carta feira,
e que n-o corral que teñen
galiñas non cacarexan;
róganlle que volvan logo
pra poder pagal-as rentas,
que por Dios traballen moito

pra ver si é qu' asina mercan
un xato y-un marrauciño,
o mesmo que os que venderan,
e dinlle outras cousas mais
que o recordalas dá pena.

¡E qu' inda aldraxen ôs fillos
d' a nosa quirida terra
porque choran sin consolo
cando teñen unha perda!
¡E qu' inda digan que son
semellanza d' a miseria,
porque nunca dadiveiros
se mostrán aló en Castela,
e porque gardan os cartos
mais que un tesouro de pedras!
os que tal din, ou non teñen
sentimentos, ou non pensan
n-as privaciós e traballos
que pr' os xuntar padeceran;
non saben que co-eles poden
salvar d' unha ruina certa
ás xentes suas que viven
afrixidas co-a probeza.

VI

Vel-ehi veñen os gallegos
traballadores d' a sega,
escarramelando os ollos
por ver de lonxe a sua aldea:
entoan un *alalála*,
a cántiga feiticeira
que lles da forza e consolos,
que os anima y-os alenta.
Dempois d' un longo desterro
respiran por vez primeira
os perfumados airiños,

os airiños d' a sua terra;
e cal si rexenerados
s' alcontrasen solo en vela,
as tristes almas de onte
hoxe viven satisfeitas.
Xa ô lugar en qu' os agardan
os traballadores chegan;
xa se ven co-as xentes suas.
¡Que de bicos e de apertas,
cántas vágoas e sospiros,
e cántas palabras tenras!

Os probes traballadores
veñen negros, abofellas,
qu' o sol de terras estranas
moito mais qu' aluma, queima.
Negros veñen, os traballos
que tiveron en Castela
son d' aqueles que n-os homes
probas d' os seus males deixan.
Mais non lle fai; ledos hoxe
os sufrimentos non lembran,
pois solo d' a sua chegada
pensan en facer a festa.
Pol-a noite haberá gaita,
algús fogos e boa cea;
as mulleres locirán
os brancos panos de seda
p-os pendentes que trouxeron
os seus homes de Castela.
Alcóntranse satisfeitos
tendo pra pagar as rentas,
que non outra cosa logran
os que volveron d' a sega,
e son felices e folgan
cicaes po'-a vez primeira
desque deixaron a sua
esquecida e probe aldea.

Non lonxe, ha de vir un tempo
en que sin saír d' a terra,
terán traballo os que hoxe
van á buscalo n-as segas.
¡Cánto tardas, cobizada
rexeneración gallega!

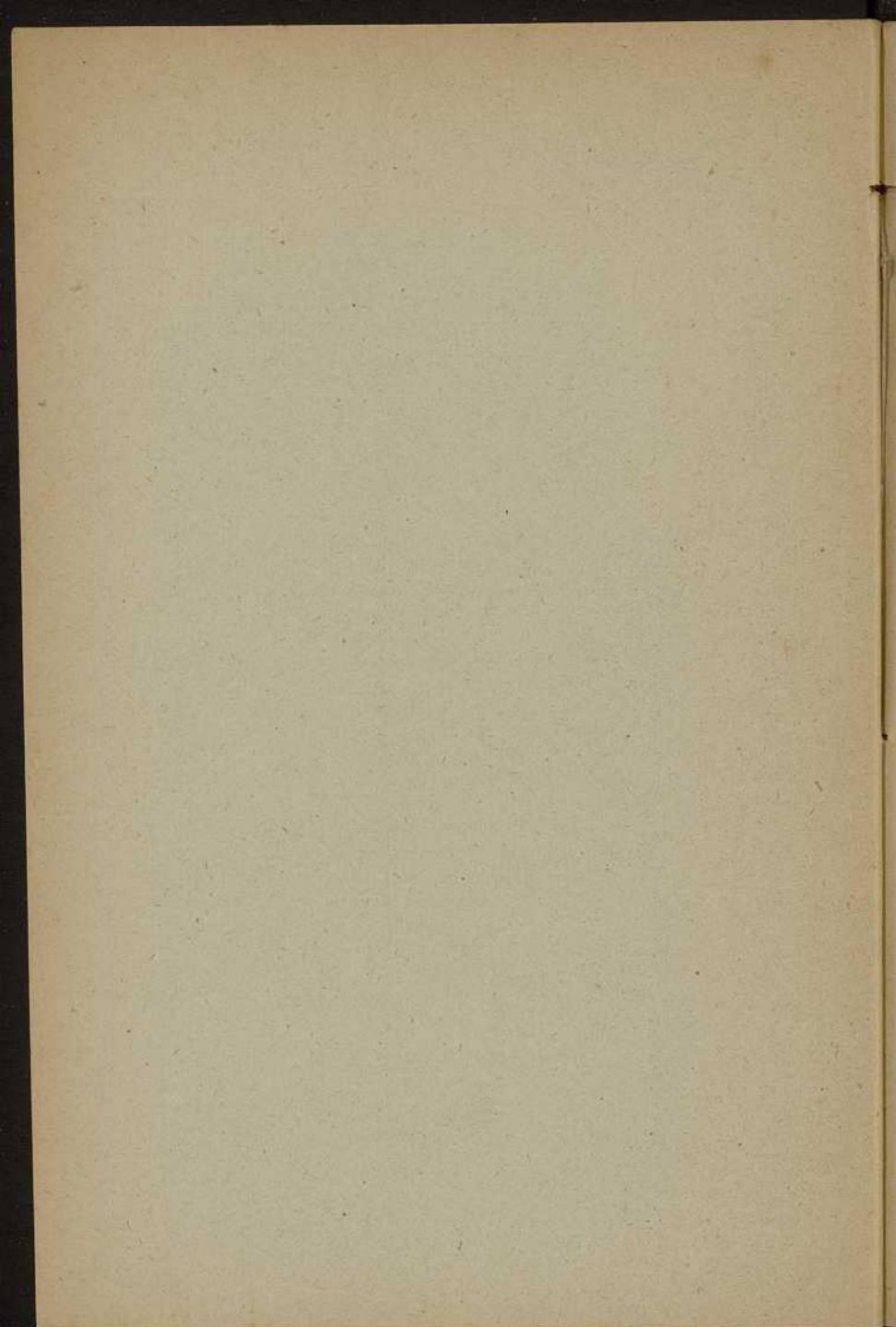
EN CASDEMIRO
A FEIXÓO

Tiveron que pasar douscentos anos
pra qu' en Ourense honrasen a tua historia
¡dous sigros pra facer xusticia á gloria,
que limpa ven brilar pobos estranos!

Naciche eiquí: os ceos soberanos
déronche, pra que fose mór vitoria,
fonda cencia, virtú, xenio e memoria
pra escoller as verdás entr' os enganos.

Teu xeneral saber d' abondo proba
que de Dios a tua cencia recibiche,
sendo luceiro d' unha idea nova,
adiantándote ô sigro en que viviche.
¡¡Que non teñas tuas cinsas n-unha cova
d' acurrunchada aldea onde naciche!!

VASCO PÉREZ DE MARIÑO

*Bô de rogar,
mao de forzar
pequeno de corpo
grande d' esforzo.*

Cand' os gallegos en treidora guerra
us c' os outros loitaban,
vertendo a sangue que gardar deberan
pra librar de nemigos a sua patria,

d' a esquerda e d' a dereita d' o río Miño
van chegando as mesnadas,
pra ganar a contenda, co-a vitoria,
ô feiñiceiro chau de Ribadavia.

Un gallego esforzado, un nobre xenio
que á Galicia adouraba,
co-as suas forzas opúxose ô cativo
intento que os contrarios cobizaban.

Vai començar a loita, xa se moven;
brilan ô sol as armas;
drento de pouco xa fará de mortos
esta frorida terra semeada.

—*Entr' a esquerda e dereita d' o río Miño
son ponte en Ribadavia,*
Vasco Pérez Mariño dice, mentras
sereo a vida d' as lexiós agarda.

—*¡Adiante! ¡adiante!*, berra o máis garrido
d' as esquerdas mesnadas;
cheo de coraxe e de xenreiras,
d' os seus as fortes posiciós adianta.

Faise môr a refrega: inmobre, fixo,
d' o ponte o paso garda
aque! xenio d' a nosa independencia
e gardador d' as grorias d' a sua patria.

O nemigo non cexa: *¡Adiante! ¡adiante!*
berra con louca rabia,
e cabalos e homes misturados
van caendo n-o chau, baixo as suas prantas.

Morreu Pérez Mariño, como morren
os d' unha idea santa
mártires esforzados, xenerosos,
vertendo a sangue por lograr salvala.

Foron verdugos d' este bó gallego
os que hirmaus se chamaban;
déronlle a morte aqueles que deberan
a sua vida gardar máis que unha alhaxa.

Seu recorde non morre, porque vive
n-o corazón e alma
de todos cantos queren e cobizan
as libertás e grorias d' a sua patria.

Xenio nobre, leal, d' a terra nosa
teu recorde ben faga:
d' heroismo e valor un limpo espello
serás n-o pobo qu' as tuas cinsas garda.

O CASTELO DE SANDIÁS

Aló de Xinzo n-o chau garrido,
veira d' o *Lago d' a limia*, erguido
fai o castelo de Sandiás;
mole de pedra que d' outros días
garda lembranzas e melodías,
morto recordo d' anos atrás.

Naide que viva n-o lar veciño
deixa de telo por fondo niño
d' estadeíñas bruxas e mais;
din que n-as tristes noites d' inverno
o negro díaño d' o mesmo inferno
alí co-elas vaise axuntar.

Us homes xuran qu' entrar o víron;
outros din solo qu' alí sentíron
queixas, berridos e maldiciós,
moito barullo d' unhas cadeas
qu' arrastra o demo, cal as areas
qu' as augas levan n-a inundación.

Non hay quen véndoo no se persine,
nin quen de noite serco atine
pol-os redores á camiñar,
que pol-a xente sendo temido,
arruinado, vello, esquecido,
fai o castelo de Sandiás.

Un alma solo vai namorada
aló n-a queda, noite calada,
buscar sosego n-as suas mansiós;

alma que fixa seu pensamento
n-as vagas queixas que trai o vento,
n-as soedades, n-o lago, en Dios.

Diante de Celme tén o castelo;
parés que folga moito con velo,
pois n-él os ollos cravados tén:
seica sospira, parés que chora
aquela alma que se namora
de cantas cousas por diante ve.

¡Ay, probe virxel D' os seus amores
d' outros que foron tempos mellores,
recorda o ledo feliz verxel;
d' o limpo lago vese n-o espello,
c' os mesmos coores, co-aquel destello
que tén a lua que vai morrer.

¡Ay, probe mártir, esconsolada,
chea de dóres, enamorada,
dende outro mundo vén á chorar,
buscando tola, n-a terra impura,
a que lle falta doce ventura,
pra ser de todo feliz alál

Probes aldeanos que medo tendes
á este castelo; vós non sabendes
cantos encerran sonos d' amor;
a alma en pena que por él vaga,
nunca pensedes que mal vos faga,
que non fai dano quen tanto amou.

Este castelo, de cen historias
que xa pasaron garda memorias;
pero ningunha tanto valeu
com' a d' a virxen qu' eiquí penando
a vida enteira pasou amando,
e, coitadiña, d' amor morreu.

MISTERIOS

Contan d' un home que morreu amando.
qu' ô ver fuxir o sol d' o craro día
cantaba asina, triste, sospirando,
cheo de soedades, recordando
qu' ô ver morrer o sol tamén morría.

I

Sol que te pós, sol que morres
detrás d' eses castiñeiros,
recordo d' as miñas coitas,
d' os meus amores espello,
¡qué solitario me deixas
sin a luz d' os teus refrexos!
Véndote morrer eu morro,
pois sin verte non-a vexo,
que son os amores d' ela
o sol d' o meu pensamento.
Vina unha tarde d' o vrau
cal unha imaxen d' os ceos;
dende estonces seu recordeo
fai n-o fondo d' o meu peito;
cobiceina cal cobiza
frescas augas o sedento,
como quen chora, un consolo,
com' a luz d' o día un cego,
busqueina como se buscan
os recordos d' outros tempos,

as pelras n-o fondo mar,
os oasis n-os desertos;
mais alcontrándome probe,
e ademais de probe, neno,
n-o corazón afogando
ambiciós e sentimentos,
facendo un esforzo, dixen:
«E muy cedo.»

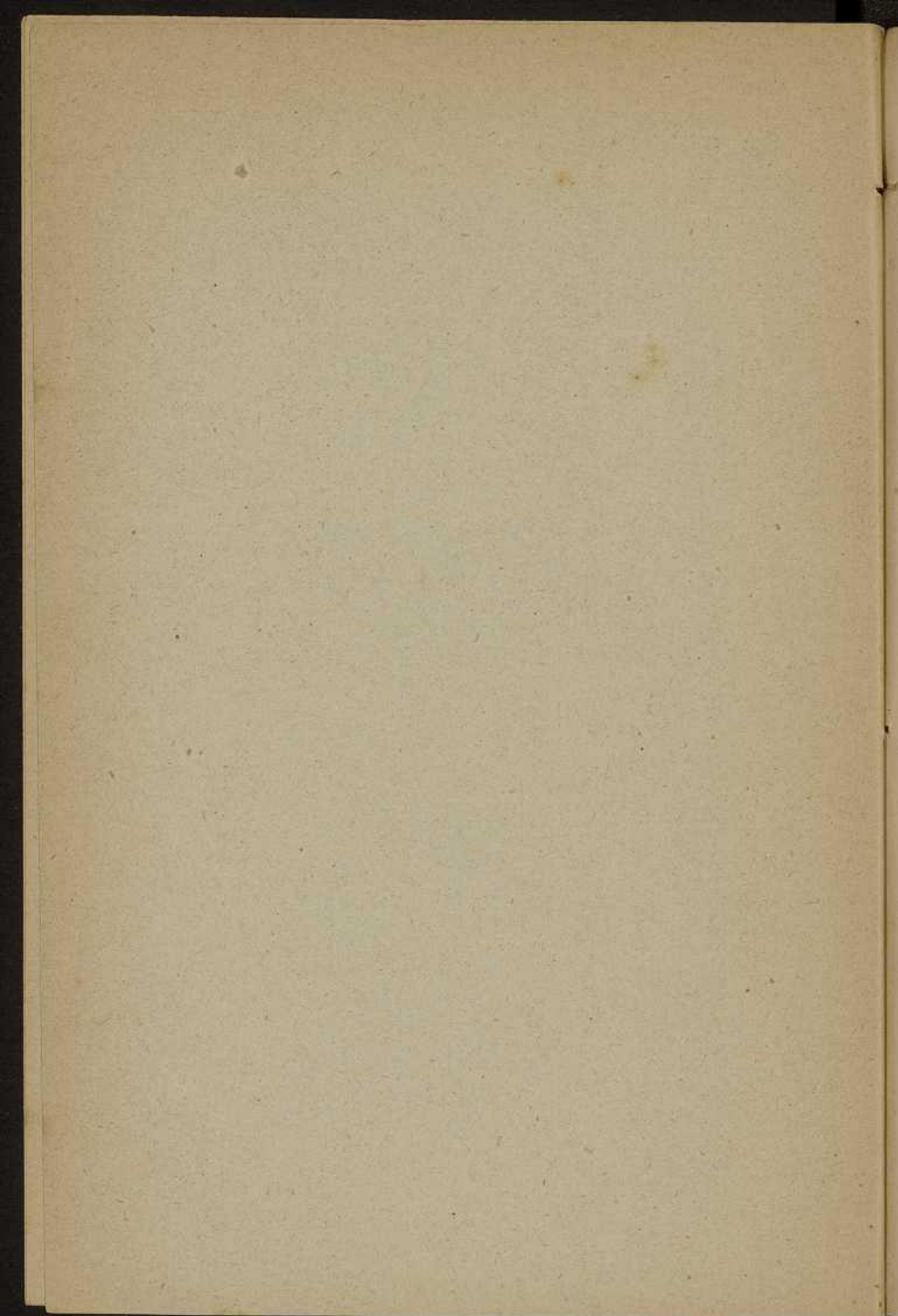
II

Oito anos pasei, muy triste,
enfermo de soedades,
levando n-os meus adrentos
a viva luz d' a sua imaxen;
busqueina sin alcontrala.
¿Onde estará? ¡Quén o sabe!
Perdeuse como se perden
as ilusiós virxinales,
com' os lostregos n-a noite,
com' as areas n-os mares.
Xuzgueina morta e chorei,
chorei sin sabelo naide,
e' o mesmo door que choran
n-o mundo as perdas mais grandes;
abrin n-o meu corazón
unha cova; alí costante
gardeina; foi seu recordo
compañeiro d' os meus males.
Unha noite ¡triste noite!
vina d' os meus ollos diante,
e como n-un sono vin
rezusitar o cadáver,
p-as frías cinsas volveron
co-a labareda á quentarse.
¡Ay, coitado, mellor fora
que nunca rezusitase,
qu' inda con chorala morta

tivera un consolo grande!
Entr' os dous hay un abismo
mais qu' o d' o mar insondabre:
eu n-a terra, ela n-o ceo,
eu un home y-ela un ánxel.
¿Qué xenio pode xuntarnos
con lazos inseparabres?
Sin espranzas, sin consolo,
e con mais door que dinantes,
ô vela, dixer morrendo:
«¡E muy tarde!»

¡Ay cántas almas que morren
d' amores e soedades
deixan d' alcontrar n-o mundo
consolo ôs seus fôndos males,
unhas veces por ser cedo,
outras veces por ser tarde!

O NOME DE GALICIA

¡Patria d' os meus amores,
por Dios bendita seas!
Semeados fan de frores
teus montes e teus vals;
a paz d' os ceos teñen
decote as tuas aldeas,
prateados son teus ríos,
manifico teu mar.

O sol que doura as prantas,
o vento que as arrola,
as cántigas d' as nenas,
os ecos d' as campás,
o pío d' os paxaros,
o sospirar d' a rola,
a vida n-esta terra
mais feiticeira fan.

Non sei qu' encantamento,
que amor, que poesía,
tén este chau garrido,
a terra onde nacín:
n-as alboradas ledas,
n-as noites e n-o día,
terás sempre feitizos
grorias e luz pra mín.

Seu nome deprendino
de neno con dilicia,
direino mentras viva
c' o fogo d' a pasión;
cando á morrer eu vaya,
o nome de Galicia
direino misturado
c' o nome d' o meu Dios.

Amor grande, subrime,
qu' o corazón encerra,
tesouro d' infinitos
recordos e pracer;
encantamento dulce
o amor d' a nosa terra,
decote con nosoutros
camiña hastra morrer:

Sol qu' alumea as tréboas
d' os fondos sufrimentos,
voz que d' outros espacios
nos vén eiquí falar,
n-a múseca d' os sotos,
n-o sospirar d' os ventos,
n-o murmurar d' os ríos
e n-o muxir d' a mar.

Por eso en longas terras,
de coitas e doores
os fillos de Galicia
morrendo tristes van:
fáltalle a paz d' a alma,
a luz d' os seus amores,
os aires d' a sua patria,
as grorías d' o seu lar.

¡Galicia! Nome santo
que dixer con dilicia

de neno, e que hoxe lembro
c' o fogo d' a pasión;
cando á morrer eu vaya,
o nome de Galicia
direino misturado
c' o nome d' o meu Dios.

FIN D' O RAMIÑO SEGUNDO

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM
OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM
OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY

ÍNDICE

Ramiño primeiro

Páxinas

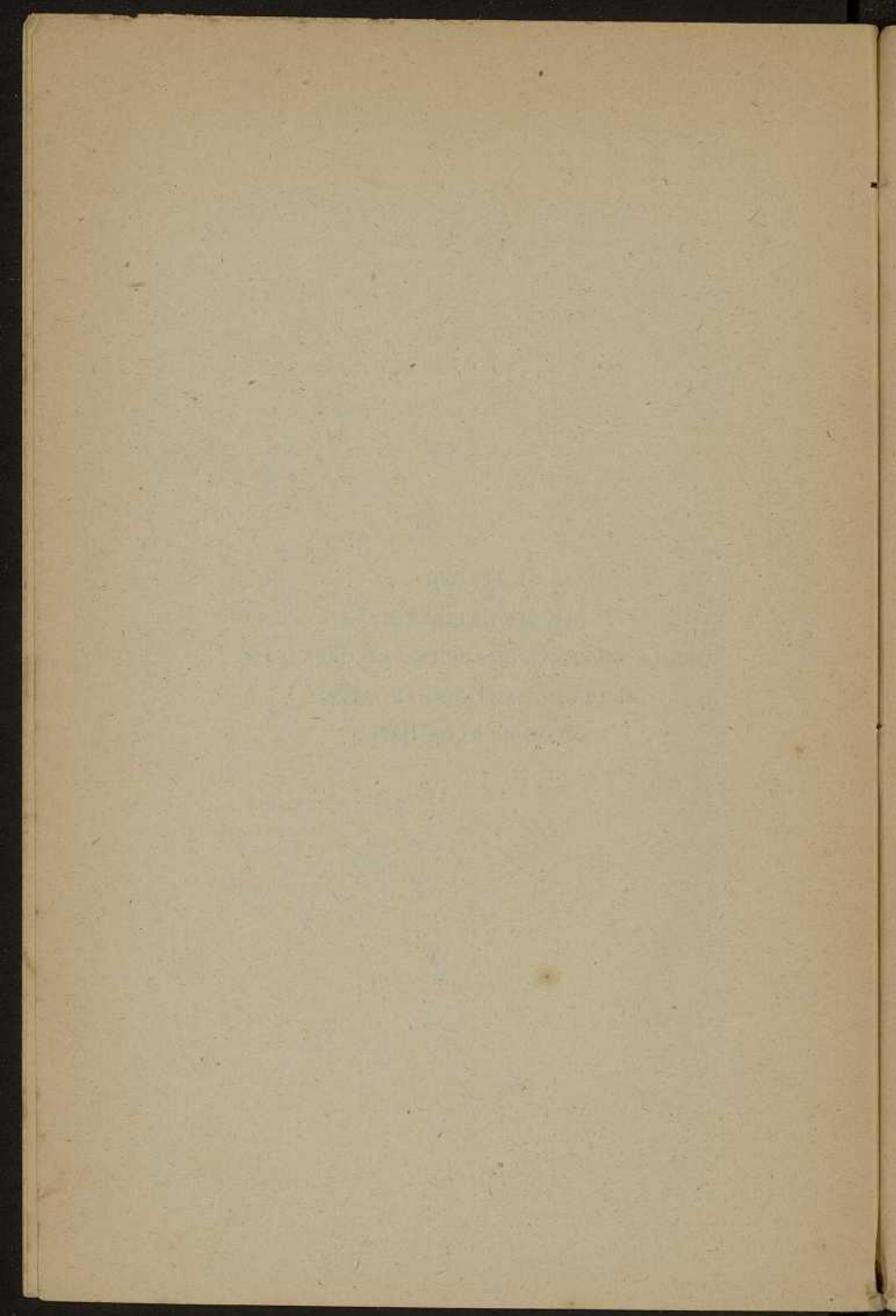
Introdución	5
N-o cimiterio d' Ourense.	7
Queixas	9
Desconsolo de nai	13
O fiadeiro.	14
O toque d' agonía.	19
A miña aldea	21
O nacemento d' o Padre Feixóo	23
O cruceiro de pedra.	25
Recordo e queixa.	29
Un corazón doirido.	31
'A rola de Galicia Rosalía Castro de Murguía	33
A Virxen d' os Doores.	35
Coitas d' a emigración.	37
María Pita	39
A nai c' o neno que dorme	41
'O espertar o día—En Cenxo	45
Os aires d' a miña terra	48
Pedro Pardo de Cela	51
Cártigas.	53
A gaita gallega	55
A volta d' o soldado.	57
O primeiro bico	61
De riola por Galicia.	63
'O meu fillo.	69
¡Cánto tarda.	71
Alborada.	73
Os ollos o' o ánxel d' a morte	79
O día de festa	81

Ramiño segundo

Páxinas

O alalalaa.	89
As frores d' o cimenterio	92
Doora	95
O toque d' oración	97
Méndez Núñez.	99
Un sono veira d' o Miño	101
Os amores d' aldea	105
A carta d' a guerra	111
N-o mosteiro d' Oseira.	113
¡Quén poidera chorar!	117
A escasula	119
Soedades.	125
Frores e vágoas	129
As aureanas d' o Sil	131
Os meigallos	133
Doora	137
Amor de nai	139
O monte Sagro	145
A carreiriña d' un can.	149
Veira d' o Arnoya	153
O monte Medu'lo.	157
A rola morta	159
A volta d' a sega	161
En Casdemiro—A Feixóo	167
Vasco Pérez de Mariño	169
O castelo de Sandiás	171
Misterios.	173
O nome de Galicia	177

SE TERMINÓ
LA SEXTA EDICIÓN
EN LA IMPRENTA DE «EL ECO DE ORENSE»
EL DÍA DE SANTIAGO APÓSTOL
25 DE JULIO DE 1909

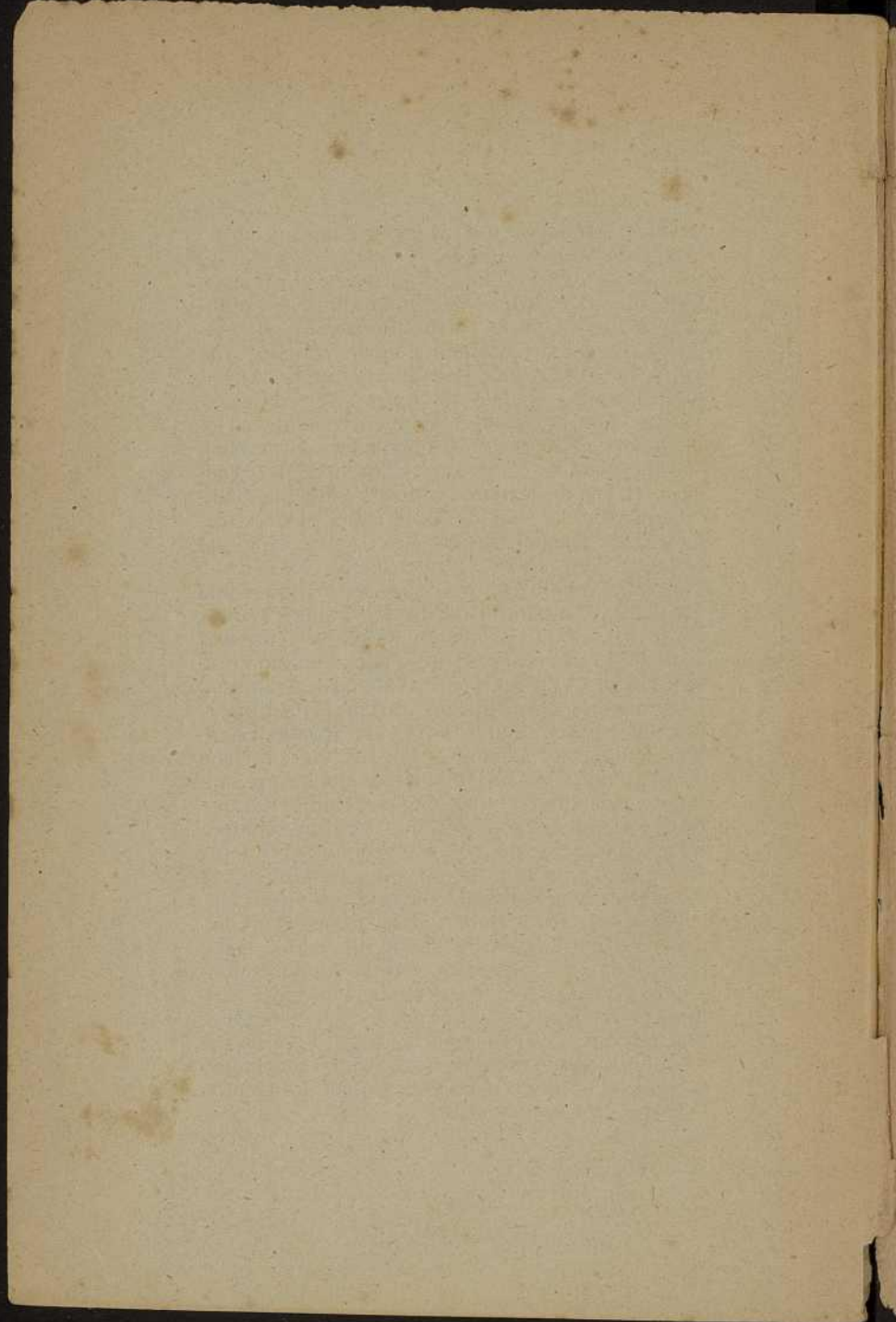

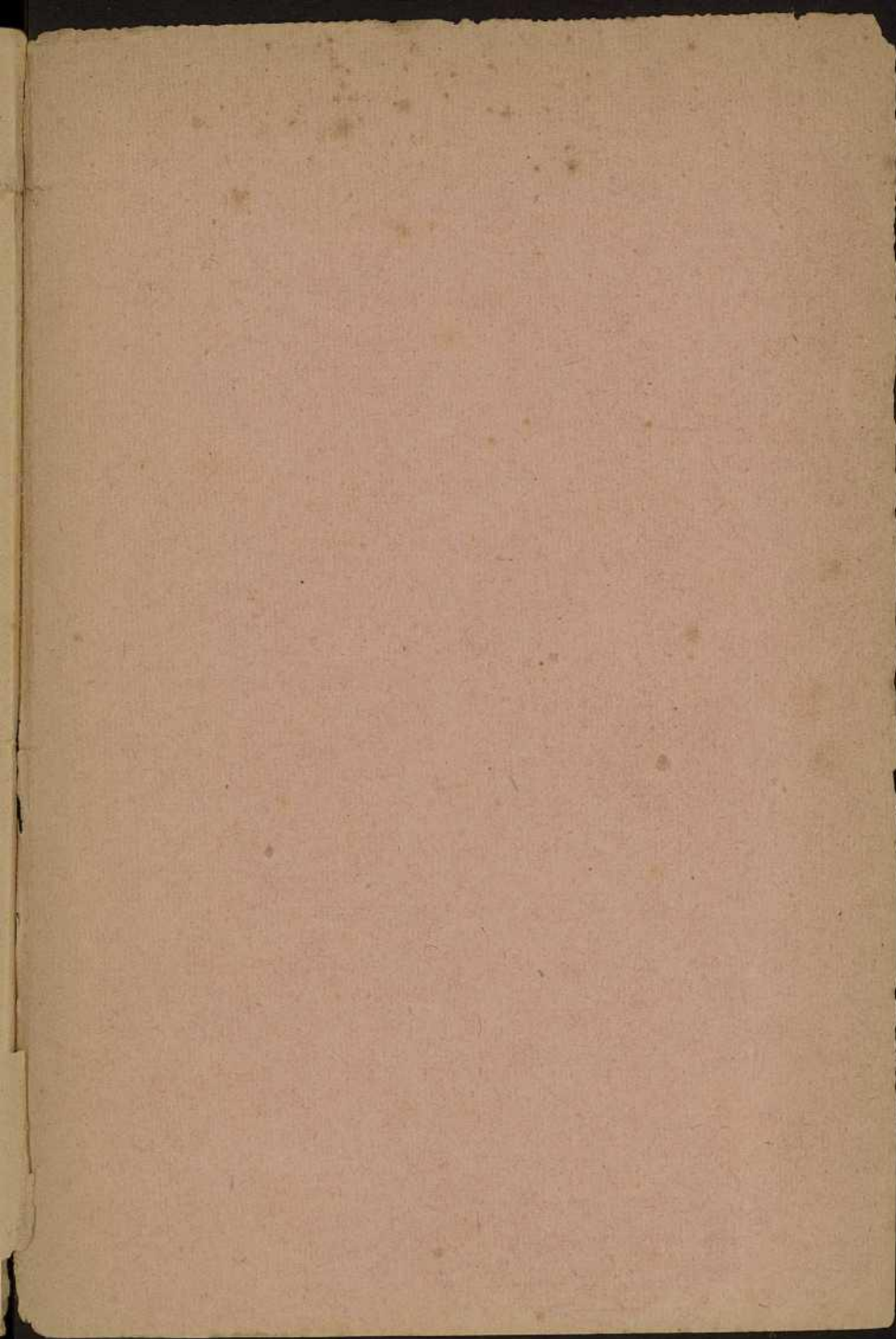
La presente edición la costearon los entusiastas socios de la floreciente é importante colectividad «Centro Gallego de la Habana», que á continuación se expresan:

«Centro Gallego», Constantino Añel, Avelino Pazos, Ramiro Vázquez, Alfredo Nan de Allariz, José Collazo, José G. García, Francisco Framil, Vicente Pedre, Miguel Bonit, Ramón Blanco, Antonio Méndez, Angel Barros, Francisco Pita, García Castro, Celestino Rodríguez, Antonio Romero, Victor Pita, José Vidal, Francisco Vila, Jesús M.ª Bouzo, Ldo. José F. Fuente, Juan Ríos, José M.ª Candia, Florencio López, Jesús Quintela, Hilario Figueiras, Jesús Fernández, Plácido Lugris, Casimiro Lama, José Abeleira, K. Nelas, Valeriano González, Santos Alvarado, Amando Cora, Mariano Santos, Francisco Pichel, Manuel Martínez, José Ramón Rey, Antonio López, Secundino Mosquera, Manuel Baamonde, Francisco Pedre, Generosa Hermida, Antonio García Mon, López y Sánchez, Alvino Matalobos, Constantino Matalobos, Eladio Novoa, José M.ª de Arrarte, German Justo Castro, Manuel López, Manuel Curros Enríquez, Rufino Franco, Jacinto Rodríguez, Ldo. José López Pérez, Vicente López Buga, Miguel Mosquera, Claudio Pérez, Vicente Canto, Victoriano García, Celestino Macías, Arturo Martínez, Antonio Mosquera, Francisco Savín, Miguel Barros, Enrique Navarro, Juan Carro, José Rey, Nicolás Blanco, Manuel Vázquez, Dr. Arturo Renté de Vales, Jesús Vázquez, Andrés Santalla, Una orensana, Manuel Castro Bóveda, José J. B. Cerdeira, Ma-

nuel García Vázquez, Francisco Vázquez, Antonio Saavedra López, Antonio André, José M.ª López, Jesús Vidal, Antonio Penavad, Francisco Hernández, Jesús Matalobos, Eulógio Castro Gallego, José Gómez Garriga, Francisco Rodríguez, Leopoldo Pita, Manuel Remesar, Ramón Iglesias, Enrique Jimenez, Jesús Jimenez, José Arias, José García, Ramón Fernández, Antonio Saavedra, Manuel Feijóo, Amado Fernández, Rogelio Vadell Sánchez, Antonio García, Manuel y José Dorado, Pedro Quintela, López y Latas, Ramón Arias, Manuel Varela Paez, Joaquín López, Antonio Blanco, Benito Gómez Real, José Rodríguez Meigide, Manuel Seoane, Manuel Pila Díaz, Serafín González, Montero Hermanos, Joaquín Vázquez, Jesús Sesto, Jesús Campo, Domingo García, José González, Román Cora, Antonio González, José Farando, José Preseda, Valentín Olmo, Vicente Guas, Joaquín Puga, Ignacio Novo, José Basanta, José Costales (asturiano), Domingo Vázquez, Amable Santos, Joaquín Losada, Antonio Moreda, Ramiro Obrador (montañés), José M.ª Pérez (asturiano), Lucas López, José María López, Francisco Bentron, Herminio Ramos, Moisés Cancela, Juan M.ª Peña, Jesús Nieto, José López Romero, Eusebio Avalue, Adela Rodas de Avalue (cubana), José Rey (matancero), Francisco Taboas, José M.ª Fernández, Jesús Maqueciras Pillo, Francisco Vila y González, Lino Cortizo, Ramón Gómez (Sagua la Grande), Juan José Roberes (presbítero de Bolondrón), Perfecto Martínez (párroco de Amarillos), S. Soloso, Abdón Vide, Cándido Galdo, Alberto Santomil, Un catalán, M. Díaz, Arturo Domínguez, Vicente Villanueva, Atanasio Escolante, Antonio André, José Somoza, Clemente Cerdeira, Benigno Reymonde, Manuel

Aenlle, Ramón Leira, Manuel Cidre, Gabriel Linares, Antonio Linares, Manuel Folgar, Alejandro González, Arturo Rodríguez, Francisco González, Dr. José Vilar Souto, Manuel Álvarez, Benito García, José López, Savino Mosquera, David Peña, Manuel Vidal, Ramón Couzo, José Rodríguez, José López Pinto, Anselmo Morales, Manuel Alonso, José González Veira, Julián A. Rillaga, Manuel Bermúdez, Dependientes del Hotel Campoamor, Secundino Varela, Claudio Estévez, Vicente Marid, Francisco Bermejo, Ramón Paineceira, Manuel Blanco, Agustín Fernández, José Pena, José y Ramón Cao, Manuel Blanco, José López, Benigno Orjales, José Orjales, José Nieto, José Ríos, Manuel Traba, Antonio Vázquez, Bernardino Méndez, Laureano Rodríguez, Emilio Freire, Manuel Carballo, Manuel Reádigos, Manuel Tato, José Pérez, Santiago Valle, Antonio González, Ignacio Sosa, Delfín Taboada, Francisco Padrón, José Gil, Valentín García, Jesús López, Manuel López, Sandalío Pérez, Román Fuentes, Guillermo Santiago, Miguel García, Juan A. Carballo, Tomás Cambeiro, Guillermo Santiago Alemán, Antonio García, Emilio Barbarán, José Gómez, Benigno Pereira, Antonio Pérez, Juan Santiago, José Suengas, Manuel Pinelva, Ventura Moreno, Manuel González, Manuel Pérez, Salvador Masnet, Anastasio Caballero, José Rodríguez Couto, Leonardo García, Eusebio Sili, Manuel Rey Quintela, Genaro Rey Quintela, Constantino González, José Gorzález, Manuel Vázquez, Ramón Vázquez, Antonio Vázquez, José Vázquez, Ismael Ibáñez, Manuel Vidal, Herminio Rodríguez, Pascual Aenlle, Antonio Rodríguez Añel, Secundino García y Directiva de la Delegación del Centro Gallego en Cienfuegos.

PRECIO 2'50 PESETAS

REA

13

AL ACAD
GALEGA

356